

Κράτα το σαν φυλαχτό !

Πόλυ Γιαννοπούλου

Γλαρόλυκοι

Πόλυ Γιαννοπούλου

"Κράτα το σαν φυλαχτό!"

Εικονογράφηση / Φωτογραφία: Κατερίνα Φώσκολου

Επιμέλεια: Ηλίας Οικονομόπουλος

Άδεια χρήσης: Creative Commons BY-NC-SA 4.0

(Αναφορά Δημιουργού - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή)

Ανεξάρτητες Εκδόσεις Γλαρόλυκοι

Νοέμβριος 2022, έκδοση 1η

ISBN: 978-618-85998-9-5

Στη γιαγιά Μαρία και στον παππού Χρήστο.

Κεφάλαιο 1

2057

Πάντα μου άρεσαν τα σπίτια με τα μεγάλα παράθυρα.

Με γοήτευε η θέα τού έξω, είτε ήταν πρωινή με τη δροσερή της αύρα, είτε βραδινή με τη σαγηνευτική ησυχία της. Κοιτώντας έξω, έχω ρίξει κλεφτές ματιές στο παρόν, έχω φανταστεί και ονειρευτεί το μέλλον, αλλά έχω λογομαχήσει και με το παρελθόν μου.

Έχουν περάσει πολλά, μα πάρα πολλά χρόνια από εκείνη τη μέρα που το συγκεκριμένο διαμέρισμα έγινε κομμάτι της ζωής μου, και το μεγάλο παράθυρο στο σαλόνι το προσωπικό μου μέρος φυγής, παρόλο που η θέα δεν έμεινε σταθερή όλα αυτά τα χρόνια αλλά έχει αλλάξει με πολλούς τρόπους, έχει εξελιχθεί, έχουν περάσει χίλια χρώματα και αρώματα, όπως ακριβώς και στην ίδια τη ζωή, σαν ταινία που κυλάει, προχωράει, ξεδιπλώνεται, μέχρι που φτάνει κάποια στιγμή στους τίτλους τέλους.

Το μόνο σταθερό σημείο στις εναλλαγές των εικόνων είναι μια μικρή αχλαδιά στην απέναντι αυλή εκείνης της μονοκατοικίας, η οποία είναι τόσο άκρη της αυλής που καμιά φορά νομίζεις ότι θα πιάσεις τους καρπούς της αν δώσεις έναν μεγάλο σάλτο και περάσεις πάνω από τον φράκτη. Ακούω το θρόισμά της τα βράδια από το παράθυρό μου που, με το δροσερό αεράκι του καλοκαιριού ή το κρύο του χειμώνα, έρχεται πάντα σαν μουσική στ' αυτιά μου για να μου θυμίσει ιστορίες από το μακρινό παρελθόν.

Η αχλαδιά λοιπόν, που φαίνεται τόσο καθαρά από το παράθυρο, ήταν και ο λόγος που ζήταγα τότε τόσο επίμονα από τον άντρα μου, με το που την είδα απέναντί μου, να αγοράσουμε αυτό το διαμέρισμα. Να είχε καταλάβει άραγε τι μνήμες μού ζύπνησε τότε εκείνο το δεντράκι;

Έχουν περάσει σχεδόν πενήντα χρόνια από τη μέρα που εγκατασταθήκαμε στον πέμπτο όροφο του συγκροτήματος και ήπιαμε τον πρώτο καφέ μας, ερωτευμένοι όσο ποτέ και έτοιμοι για τη ζωή μπροστά μας, και έχοντας εγώ από τότε στην καρδιά μου μια γλυκιά τσιμπιά κι ένα άρωμα αχλαδιάς από τα παιδικά μου βιώματα. Είμαι πια ογδόντα χρονών και -όπως είπα- όλα έχουν αλλάξει, ακόμα κι εγώ άλλαξα, μεγάλωσα, ωρίμασα, γέρασα και κουράστηκα.

Σηκώνομαι λοιπόν, πηγαίνω προς τη τζαμαρία κι ανοίγω διάπλατα τα παραθυρόφυλλα για να μπει κι άλλο φως· από εκείνο το φως που δεν χορταίνει η ψυχή. Τα πόδια μου δεν με ακολουθούν τόσο πρόθυμα όσο θα δικαιολογούσε η λαχτάρα για το φως. Τα σέρνω λίγο, μαζί με τις παντόφλες και μαζί με τα ογδόντα μου χρόνια.

Κοιτάω έξω, αλλά αυτό που βλέπω δεν μου λέει και πολλά πράγματα. Δεν μου αρέσει η εικόνα. Βλέπω μια πόλη που δεν γνωρίζω πια· είναι χαοτική κι εγώ έχω αρχίσει να φοβάμαι το χάος. Έχει φασαρία, μεγάλους δρόμους, μπερδεμένες γέφυρες η μια πάνω στην άλλη, και μέσα της κινούνται αυτοκίνητα, κάποια σαν της εποχής μου και κάποια σαν τη φαντασία της τότε εποχής μου.

Πώς άλλαξε έτσι ο κόσμος; Πώς άλλαξαν οι άνθρωποι; Ζούνε μέσα από την οθόνη, ψωνίζουνε μέσα απ' αυτήν, παραγγέλνουνε ό,τι θέλουνε με ένα κουμπί, σβήνουνε από τη ζωή τους ό,τι δεν θέλουνε και το αντικαθιστούν με κάποιο άλλο. Συναντιούνται μέσα από εκεί, γνωρίζονται, αγαπάνε, δουλεύουνε, συνεργάζονται. Με στενοχωρεί πολύ που όλα εξαρτώνται από τα πλήκτρα του υπολογιστή, που η ζωή η ίδια είναι πια μια ατέλειωτη σειρά από πλήκτρα.

Δεν μπορώ να ενταχθώ στη νέα αυτή μορφή ζωής, με τους μοντέρνους ρυθμούς της, τα πρωτοποριακά συστήματά της, όλες αυτές τις ψηφιακές εικόνες που έχουν πάρει τη θέση των πραγματικών.

Προσπαθώ να κάνω διάφορα μέσα στο σπίτι και σπάνια βγαίνω έξω. Στον έξω κόσμο μπερδεύομαι, ξεχνώ ποια είμαι. Στο σπίτι μου όμως είμαι αυτή που ξέρω, κι αν μερικές φορές λίγο χαθώ, δεν έχω παρά να κοιτάξω τα πράγματα που υπάρχουν μέσα σ' αυτό, όπως τα έπιπλα, τις φωτογραφίες, τα αντικείμενα. Όλα έχουν κάτι να μου πουν· κι εγώ κάθομαι και τα ακούω.

Δεν ξέρω αν αυτά που νιώθω είναι εξαιτίας της γεροντικής κατάθλιψης ή αν είναι ο φόβος ενός ηλικιωμένου ανθρώπου που φοβάται τι θα πει στον δημιουργό του σύμπαντος όταν θα βρεθεί δίπλα Του, και πώς θα δικαιολογήσει το πόσο μεγάλοι και σπουδαίοι νομίζουμε ότι είμαστε αλλά τελικά πόσο μικροί φαινόμεστε σ' αλήθεια.

Ο χρόνος, βλέπετε, δεν σταματάει να κυλάει. Όμως κάποτε υπήρξα κοριτσάκι, που μεταμορφώθηκε σε κοπέλα κι αυτή με τη σειρά της σε γυναίκα, έπειτα σε σύζυγο, αργότερα σε μητέρα, μετά από χρόνια σε γιαγιά, σε μια μεγάλη γιαγιά! Ένα ταξίδι όλη μου τη ζωή, με εικόνες, με αναμνήσεις, με διάφορα και ποικίλα συναισθήματα, με γνώσεις, με διδάγματα και με.... λάθη!

Εδώ και κάποιους μήνες τα σκέφτομαι όλα πολύ πιο έντονα. Τη ζωή που έζησα, αλλά και τη ζωή που δεν κατάφερα να ζήσω. Τις στιγμές που λάτρεψα, εκείνες τις στιγμές που ήθελα να σταματήσει ο χρόνος, τους προσωπικούς μου παραδείσους.

Βλέπω όνειρα από τον άλλον κόσμο, εκείνον πέρα από τη γη και τη ζωή. Η γιαγιά μου μού έλεγε πως όταν βλέπεις συνέχεια στον ύπνο σου πεθαμένους είναι γιατί σε σκέφτονται και σε καλούν κοντά τους. Δεν με φοβίζουν τα όνειρά μου. Εκείνο που με φοβίζει είναι το αν θα προλάβω να ηρεμήσω την ψυχή μου. Θέλω να απολογηθώ για κάποια πράγματα και θέλω κάποιος να με ακούσει, να με καταλάβει· αλλά δεν είμαι σίγουρη σε ποιον θέλω να απευθυνθώ, ούτε τι ακριβώς θέλω να πω.

Νιώθω όμως σαν κάτι να έχω αφήσει στη μέση! Νιώθω ότι κάτι πρέπει να κάνω πριν το μεγάλο ταξίδι μου γι' αυτόν τον άγνωστο τόπο, που τόσο απόλυτα γνωρίζουμε ότι θα επισκεφτούμε οριστικά, αλλά δεν ξέρουμε απολύτως τίποτα γι' αυτόν.

Σε λίγο θα έρθει ο μικρός μου άγγελος! Η εγγονή μου, η κόρη της κόρης μου. Κάθε φορά που έρχεται να με δει, νιώθω ότι έχει μεγαλώσει απίστευτα γρήγορα και ότι κάποια στιγμή θα παρουσιαστεί μια γυναίκα μπροστά μου και δεν θα είναι πια το κοριτσάκι μας.

Της έχω ετοιμάσει το αγαπημένο της φαγητό, ψητό κατσαρόλας με πατάτες. Το λατρεύει. Τρελαίνομαι να τη βλέπω πώς γλύφει τα χεράκια της και πώς καταπίνει βιαστικά βιαστικά τις μπουκιές της, λες και φοβάται μην της το πάρει κανείς από τα χέρια και το χάσει.

Η μικρή μου εγγονή -που έχει πάρει το όνομά μου- είναι ένα όμορφο και αξιαγάπητο παιδί, ενθουσιώδες, γελαστό, αισιόδοξο, παρορμητικό λόγω ηλικίας και ερωτευμένο με τη ζωή. Το παιδί αυτό μεγάλωσε μ' ένα προτέρημα σε σύγκριση με τα περισσότερα παιδιά της γενιάς της. Έχει μάθει να βλέπει με τα μάτια ενός ζωγράφου και να βάζει χρώμα παντού, να διορθώνει με τα πινέλα της και να κάνει σκιές εκεί που πρέπει, πότε για να τονίσει την ομορφιά που υπάρχει γύρω μας και πότε για να κρύψει κάποιες μικροατέλειες. Είναι χάρισμα, ένα χάρισμα που είχε και η μαμά της, ένα χάρισμα που είχα κι εγώ.

Θα της ζητήσω κάτι απόψε. Θα της ζητήσω να μου θυμίσει πώς βάζουμε χρώμα στις λέξεις, για ν' ακούγονται σαν γάργαρο νερό. Θα της ζητήσω να μου θυμίσει πώς κάνουμε σκιές στα σημεία που θέλουμε να δώσουμε έμφαση, να μου φρεσκάρει τη μνήμη για να «ζωγραφίσω» γωνίες -όπως μας έλεγε ένας δάσκαλος ζωγράφος-, έτσι ώστε να μπορεί να φαίνεται πιο όμορφο το ελάττωμα ή το προτέρημα που

δημιούργησε το μυαλό μας και οι σκέψεις μας. Μεγάλωσα κι εξασθένησε η ικανότητά μου αυτή. Μεγάλωσα και ξέχασα πώς είναι να σκέφτομαι σαν παιδί, να ξεκινάει η μέρα και να διαλέγω τα χρώματα που θα της δώσω, το άρωμα με το οποίο θα την αλείψω και τις γεύσεις που θα ρουφήξω απ' αυτήν. Γιατί αυτό που κάνω τώρα είναι να κάθομαι μέσα στους τοίχους και να νιώθω ότι ξεθωριάζω κι εγώ μαζί με την παλέτα της ζωής μου.

Τελικά νομίζω ότι ξέρω σε ποιον πρέπει να απολογηθώ! Αλλά δεν πρέπει να την τρομάξω! Δεν θα το 'κανα ποτέ σ' αυτά τα ματάκια που ξεχειλίζουν αγάπη και αθωότητα! Θα της πω μια ιστορία και θα προσπαθήσω να φτάσω στο τέλος χωρίς να κουραστώ! Πρέπει να το κάνω. Το χρωστάω στη δική μου γιαγιά, όταν ήμουν εγώ ο άγγελός της. Γιατί έτσι με έλεγε...: "Άγγελέ μου!"

Κεφάλαιο 2

Η δική μου γιαγιά, η γιαγιά Μαρία! Θυμάμαι την εικόνα της πολύ καλά κι ας έχω φτάσει σ' αυτή την ηλικία. Δεν έχω ξεχάσει τίποτα. Θυμάμαι τα μάτια της, εκείνα τα γαλαζοπράσινα μάτια της, την άσπρη επιδερμίδα της, τα γκρίζα μαλλιά της, κάποτε μαύρα και δυνατά. Η εικόνα της ζωντανεύει μπροστά μου και έρχονται μυρωδιές. Μυρωδιές από την εποχή που μας μεγάλωνε και μας ντάντευε: φρέσκο βούτυρο, τυρόψωμο, ψητό κατσαρόλας, τηγανιτές πατάτες, μπαμπανάτσα, φρέσκα καθαρά ρούχα, Roly, άρωμα πράσινο μήλο, κολόνια Tosca!

Ζήσαμε στο ίδιο σπίτι όλα μας τα χρόνια. Πόσο τυχερά παιδιά που μεγαλώσαμε με γιαγιά και παππού. Πήραμε τόση αγάπη και τα τρία εγγόνια...

Όλα μου τα χρόνια τα θυμάμαι σαν να ήταν μόλις χθες. Θυμάμαι το σπίτι μας στο χωριό της γιαγιάς μας, την κουζίνα, το καθιστικό, το δωμάτιό μας το παιδικό, τις βεράντες που τρελαινόμασταν να περνάμε ώρες ατελείωτες τα καλοκαίρια. Νιώθω σα να ακούω τις συμβουλές της, σα να ακούω τη φωνή της: “Τι να σας φτιάξω να φάτε;” “Το γάλα σας δεν θα το πιείτε;” “Αν δεν θέλουν ψαρόσουπα, θα τους φτιάξω εγώ ό,τι θέλουν... Μην τα μαλώνεις...” “Να ακούτε όταν σας μιλάει ο πατέρας σας!”

«Μυρίζω» ακόμα την κολόνια Tosca που είχε φυλαγμένη στο συρτάρι του τραπεζιού κάτω από τον καθρέφτη της. Πηγαίναμε με την αδερφή μου και μυρίζαμε κρυφά το άρωμα της γιαγιάς, και μου έλεγε: “Κι εγώ αυτό το άρωμα θα έχω, σαν της γιαγιάς”. Χαζεύαμε συχνά τα πράγματά της και μας φαίνονταν τόσο σπουδαία! Φροντίζαμε όμως να μη μας δει, γιατί θύμωνε με κάτι τέτοια.

Της άρεσαν τα μαντηλάκια και είχε πολλά, σε διάφορα χρώματα, που τα έβαζε στην τσαντούλα της και, όταν τα χρειαζόμασταν, μας τα έδινε με πολύ καμάρι. Δεν την πείραζε που της τα λερώναμε με σοκολάτα ή με γλυκό κουταλιού ή με αίμα από τα χτυπημένα παιδικά γόνατά μας. Έτσι κι αλλιώς είχε τον τρόπο να τα καθαρίσει και να φαίνονται και πάλι σαν καινούρια. Ένα από τα μαντηλάκια της το έχω φυλαγμένο και το προσέχω σαν τον θησαυρό όλου του κόσμου. Ένα άσπρο από λεπτό ύφασμα μαντηλάκι, που πάνω του έχει κεντημένη μια αχλαδιά με χρυσά αχλαδάκια να κρέμονται από τα κλαδιά της. Το μαντηλάκι αυτό έχει μια δική του ιστορία, μια ιστορία βγαλμένη από τη ζωή μας και από τους ανθρώπους μας, και το αγαπώ πάρα πολύ. Είναι κομμάτι από τη ζωή της γιαγιάς μου, κομμάτι από την ψυχή της.

Έρχονται δάκρυα και η ψυχή μου βαραίνει. Όμως νομίζω πως δυο μάτια αθώα

θα με βοηθήσουν να ολοκληρώσω το ταξίδι του μυαλού και της ψυχής μου, και μέσα από αυτά τα μάτια ίσως δω κι εγώ με άλλο νόημα αυτά που τόσον καιρό ονομάζω... λάθη!

Μετράω μέρες αντίστροφα εδώ και πολύ πολύ καιρό. Ένστικτο; Δουλεύει ακόμα το ένστικτο ενός ογδοντάχρονου ανθρώπου; Ποιος θα μπορούσε να το ξέρει!

Κοιτάω τα γερασμένα, ταλαιπωρημένα μου χέρια και, χαϊδεύοντας έναν έναν τους ρόζους τους, νιώθω όλη τη ζωή να κυλάει από μπροστά μου. Είναι πολύς καιρός πια που δεν έχουν σωστή αίσθηση και αφή. Όμως αυτά τα χέρια κάποτε τα είχαν αισθανθεί όλα: λύπες, χαρές, έρωτες, αγάπες, τρυφερότητα, πόνο, θυμό! Θεέ μου! Πόσα συναισθήματα έχουν αποτυπωθεί πάνω τους και πόσες αναμνήσεις! Ο άνθρωπος καταλαβαίνει ότι μεγαλώνει από τα χέρια του κι όχι από την ψυχή του. Τα χέρια που δεν κρύβουν τίποτα και που μαρτυρούν πολλά.

Κρατάω με νοσταλγία στα γερασμένα χέρια μου το μαντήλι της γιαγιάς μου, εκείνης της γιαγιάς που δε μας έδωσε μόνο την αγάπη της, αλλά και τη σοφία της ζωής και της ψυχής της.

Δεν θέλω να μετράω άλλο μέρες. Φοβάμαι ότι μετρώντας τον χρόνο, τελικά τον χάνω.

Κεφάλαιο 3

Νιώθω πως δεν με γεμίζει η θέα του έξω και γυρίζω το κορμί μου και το μυαλό μου προς την εσωτερική μεριά του σπιτιού. Πηγαίνω προς το τηλέφωνο που είναι στον τοίχο και πατάω το κόκκινο κουμπί. «Παρακαλώ, πείτε το όνομα της κλήσης σας» ακούγεται η φωνή από τον υπολογιστή. Απαντώ ανόρεχτα και ζητάω από το σύστημα να καλέσει το νούμερο στο σπίτι της κόρης μου. «Αμέσως σας συνδέω, παρακαλώ...» μου απαντάει ευγενικά.

Εγώ όμως καθώς περιμένω, γκρινιάζω μουρμουρίζοντας. Μιλάω και με υπολογιστές τώρα και πρέπει να συνεννοηθώ με δαύτους, και όλο αυτό γιατί η κόρη μου πιστεύει ότι δεν θυμάμαι πια τόσο καλά και θα ξεχάσω το νούμερο του σπιτιού τους. Καθώς περιμένω μουρμουράω, μερικές φορές δυνατά, και κάθε φορά με ξαναρωτάει ο υπολογιστής: «Δεν σας κατάλαβα. Ποιον θέλετε να καλέσω;»

Ε λοιπόν, αν δεν με καταλαβαίνει εκείνος μία, εγώ δεν τον καταλαβαίνω δέκα. Όμως στο τέλος καταφέρνουμε να συνεννοηθούμε και η κλήση προχωράει με επιτυχία, όπως μου αναφέρει από το ηχείο της συσκευής.

Μετά από λίγα δευτερόλεπτα, ακούω τον χαρακτηριστικό ήχο που σημαίνει ότι η γραμμή καλεί και πλησιάζω πιο κοντά στη συσκευή. Μετά από δυο τρία χτυπήματα, ακούω τη φωνή της κόρης μου «Μαμά! Είσαι καλά;» Βέβαια και είμαι καλά, γιατί πάντα πρέπει να σημαίνει κάτι όταν καλώ στο σπίτι της κόρης μου;

«Είμαι μια χαρά. Το ξέρω ότι μιλήσαμε και χθες και θα έρθει η εγγονούλα μου, αλλά να, μπορείτε να έρθετε πιο νωρίς;»

«Μαμά, όλα καλά;»

«Μια χαρά, σου το είπα και πριν. Θέλω να της δείξω κάτι ζωγραφιές που βρήκα, παλιές, δικές μου...» της είπα δήθεν, για να μην τη βάλω σε υποψίες. «Και ξέρεις... δεν κρατιέμαι...».

«Ωραία τότε. Θα στη φέρω στις 7 αντί για τις 8, είναι εντάξει;»

«Ναι, στις 7 είναι καλά».

Κλείνω το κόκκινο κουμπί και κάθομαι στην αγαπημένη μου πολυθρόνα. Στις εφτά είναι καλά, σκέφτομαι μέσα μου. Είναι καλά, γιατί η ώρα πλησιάζει. Απομένουν μόνο δύο ώρες. Θα έρθει ο μικρός μου άγγελος με το χαμόγελό της, τα μάτια της που πετάνε σπίθες, τα χεράκια της που καθώς μιλάει κινούνται κι αυτά δίνοντας ρυθμό σε ό,τι λέει, όπως δίνει κι ένας μαέστρος στην ορχήστρα του ώστε να βγαίνει νόημα, ώστε

να υπάρχει η σωστή ερμηνεία.

Άραγε θα μπορέσω να της δώσω να καταλάβει όσα θέλω να της πω; Να της δώσω τις μπερδεμένες σκέψεις μου με τέτοιο τρόπο, ώστε να τις βάλει η ίδια στη σειρά, κάνοντάς τες νότες, να βάλει διέσεις και υφέσεις και κουνώντας ρυθμικά τα χεράκια της να δώσει ρυθμό; Θα καταφέρει άραγε ένα τόσο μικρό παιδί να κάνει τις σκέψεις μου τραγούδι στην ψυχή;

Ναι! Αυτό το παιδί θα τα καταφέρει, είμαι σίγουρη. Εγώ τη μεγάλωσα, εγώ τη δίδαξα, εγώ της έμαθα με έναν τελείως διαφορετικό τρόπο να βλέπει, να ακούει, να νιώθει, να ζωγραφίζει.

Ας έρθει, λοιπόν, ένας «μικρός άγγελος» για να μου δείξει τον τρόπο για να πλησιάσω τον πραγματικό... Και να βγω αλώβητη.

Κεφάλαιο 4

Άκουσα το κουδούνισμά της, ήρθε!

Ρίχνω μια τελευταία ματιά στον καθρέφτη στο χωλ. Δεν μένω όμως πολλή ώρα στην εικόνα μου αυτή. Δεν την πολυγνωρίζω κιόλας! Ποια είναι αυτή στον καθρέφτη; Με τρομάζει...

Δεν θέλω να θυμίζω γερατειά. Φροντίζω να είμαι πάντα χτενισμένη, περιποιημένη, καθαρή και αρωματισμένη. Από μικρή μου άρεσαν τα ζεστά αρώματα. Γλυκιά η ζωή με λίγο άρωμα από βανίλια, έτσι δεν είναι; Εμένα πάντα με γέμιζε αυτό, με έκανε να αισθάνομαι κοριτσάκι και γυναίκα συγχρόνως. Τώρα με κάνει να αισθάνομαι... ζωντανή!

Το τραπέζι είναι από ώρα στρωμένο με το αγαπημένο μου σερβίτσιο. Το έχω από τον γάμο μου. Πάνω του είναι αποτυπωμένα όλα εκείνα τα γλέντια, οι γιορτές, τα γέλια, τα όνειρα μιας οικογένειας, αλλά και μιας γυναίκας, μιας μαμάς που ήθελε να εντυπωσιάσει, να ευχαριστήσει, να ομορφύνει τις στιγμές τους.

Έτσι περιποιούμαι κι όλο μου το σπίτι. Φροντίζω να είναι όμορφο και καθαρό, συγυρισμένο, τακτοποιημένο. Λίγα έπιπλα, λίγα ρούχα, αλλά πολλές φωτογραφίες, πολλές εικόνες, πολλά κάδρα. Φωτογραφίες από τη ζωή μου, από τους ανθρώπους που ζήσαμε μαζί, από ανθρώπους δικούς μου, αγαπημένους, φυλαγμένους όχι μόνο στις φωτογραφίες αλλά και στην καρδιά μου. Αυτές τις φωτογραφίες κοιτάζω όταν... χάνομαι. Είναι η ιστορία μου, το ταξίδι μου στη γη, το αποτύπωμά μου στον τεράστιο αυτό κόσμο.

«Γιάγια! Γιάγια!»

Η φωνή του μικρού μου αγγέλου μπήκε σαν σίφουνας στο διαμέρισμά μου, όπως ακριβώς κι η ίδια. Έπεσε πάνω μου και χάθηκα στη ζεστή της αγκαλιά και στο άρωμα που εκπέμπουν τα νιάτα της. Τα χειλάκια της ακουμπούν σφιχτά σφιχτά στο μάγουλό μου, προσφέροντάς μου εκτός από πνοή ζωής και μια έντονη ευχαρίστηση.

«Μμμμ! Ωραίες μυρωδιές! Για να μαντέψω... ψητό κατσαρόλας, ε; Κι έχω μια πείνα!»

Τι ωραία που γεμίζει το σπίτι από τα νιάτα! Οι κινήσεις της, το γέλιο της, το πέταγμα της τσάντας και των ρούχων της από 'δώ και από 'κεί, η απίστευτη λογοδιάρροια που χαρακτηρίζει τα παιδιά με τις τόσες απορίες και τα σχόλια που κάνουν...

Καθίσαμε στην τραπεζαρία και άρχισε να μου εξιστορεί τη μέρα της, να μου λέει για τα διαλείμματα στο σχολείο, τους καθηγητές, τα μαθήματά της. Μίλαγε, μίλαγε κι όλο και μπουκωνόταν με το φαγητό και όταν τελείωνε τη μπουκιά της έγλυφε και τα δαχτυλάκια της. Τη χάζευα και ένιωθα τόσο υπερήφανη που είναι εγγονή μου... Όλο γλύκα και νάζι!

Όμως όχι... Πρέπει να της μιλήσω. Πρέπει να της εξηγήσω κάποια πράγματα, να της ανοίξω την καρδιά μου, έτσι ώστε ν' ανοίξουν τα μάτια της μαζί με το μυαλό της και να δει κάποια πράγματα τώρα πριν να είναι αργά, όσο ακόμα υπάρχω.

Την αφήνω να τελειώσει το φαγητό της κι εγώ δίπλα της κάνω πως τρώω, έτσι για να μη δώσω τροφή για σχόλια, γιατί δεν πεινάω. Η μικρή μου όμως είναι πεινασμένη. Χαμογελάω και την πειράζω λίγο...

«Η μαμά σου δεν σε ταΐζει;»

«Κανείς δεν μαγειρεύει όπως εσύ, γιά-για».

Έτσι με λέει από μικρή. Όχι «γιαγιά», αλλά... «γιά-για».

«Γενικώς κανείς δε μαγειρεύει...» συνεχίζει κάνοντας μια γκριμάτσα.

Χαμογελάω μελαγχολικά «Και τότε τι τρώτε, μωρό μου;»

«Ε! Ξέρεις τώρα... Αυτά που σε νευριάζουν... Γιαγιάκα μου, τα δικά σου χέρια και το δικό σου μεράκι δεν το έχει κανείς... Έτσι κι αλλιώς και στις φίλες μου μόνο οι γιαγιάδες μαγειρεύουν με τον παραδοσιακό τρόπο. Απλώς εσύ βάζεις και λίγο μαγεία μέσα...»

Τώρα χαμογελώ μέχρι τα αυτιά! Χαϊδεύω τα όμορφα καστανά μαλλιάκια της με τις χρυσές πινελιές και περνάω κάποια τσουλουφάκια πίσω στ' αυτιά της. Με κοιτάει και μου χαμογελάει γλυκά.

«Μμμμμ! Γιά-για, δεν μου έδειξες», μου λέει μασώντας ακόμα τη μπουκιά της, «τις ζωγραφιές που βρήκες. Τι ήταν;»

«Δικαιολογία...» της απαντώ. «Αυτό ήταν. Δικαιολογία για να σε φέρει πιο σύντομα η μαμά σου».

«Καλά το κατάλαβα εγώ!»

«Έτσι ε; Μμμμμ! Σαν τι νομίζεις ότι σε θέλω τελικά;»

«Τι με θες; Για να δω...» Κάνει ότι σκέφτεται και κοιτάει ψηλά. Κι εκεί που πάω να γελάσω και να την πειράξω, μου απαντά:

«Αν κρίνω από τα μάτια σου, είσαι στενοχωρημένη. Κι αν κρίνω από το ότι δεν έφαγες μπουκιά, είσαι και προβληματισμένη. Και αν κρίνω από τη χροιά της φωνής

σου... Είσαι... πονεμένη!»

Την κοίταξα... Πάντα αυτό το παιδί διαβάζει τους ανθρώπους. Πάντα! Και μετά τους σκιαγραφεί, τους ζωγραφίζει.

«Όλα τα καταλαβαίνεις πια εσύ; τη ρωτάω χαμογελώντας. Πότε μεγάλωσες τόσο, ώστε να μπορείς;»

«Κι εσύ, αγαπημένη μου γιά-για, πότε πρόλαβες να γεράσεις ώστε να μην μπορείς;»

Αχ, αυτό το νεανικό χιούμορ, τόσο πικρό μα και τόσο αληθινό... Δεν ξέρω πώς έγινε και σταμάτησα να βλέπω τα χρώματα στη ζωή. Ένα πρωί απλώς το κατάλαβα, το ένιωσα, άρχιζα να ξεθωριάζω... στις σκέψεις, στα λόγια, στα όνειρα, στην ψυχή... Δεν είχα τη διάθεση να πιάσω το πινέλο και ν' αρχίσω να δημιουργώ, να ανακατέψω χρώματα με σκέψεις, φαντασία με λαδομπογιές... Η ζωγραφική δεν ήταν μόνο η αγάπη μου... Ήταν ο τρόπος μου να εκφράζω τα συναισθήματά μου, τις σκέψεις μου, τις απόψεις μου, την ευτυχία μου ή τις άσχημες στιγμές κάποιες φορές στη ζωή μου, αλλά -κυρίως- ήταν τρόπος διαφυγής και δημιουργίας.

Εκείνο το πρωί λοιπόν, καθώς ξύπνησα, κατάλαβα ότι δεν ήμουν εγώ. Κάποια άλλη κατοικεί κάποιες στιγμές στο σώμα μου. Κάτι μου λέει η έκφρασή της, αλλά δεν θυμάμαι και καλά πού την έχω ξανασυναντήσει. Στο παρελθόν; Στο παρόν; Στο μέλλον; Δεν θα την αφήσω όμως να μπει ανάμεσα στη σχέση που έχω με τη μικρή μου εγγονή... Δεν χωράει εκεί και για να εισχωρήσει πρέπει να στριμωχτεί· αλλά δεν της αφήνω περιθώρια. Την κρατάω όσο γίνεται πιο μακριά από τους δικούς μου ανθρώπους!

Γυρίζω το βλέμμα μου προς την εγγονή μου και διώχνω την ενοχλητική επισκέπτρια από το μυαλό μου. Της χαμογελάω γλυκά και την παίρνω μια μεγάλη αγκαλιά! Απλώνει τα χεράκια της και με σφίγγει και αυτή. Τι δύναμη που έχουν τα χέρια των μικρών παιδιών! Τι θετική ενέργεια κουβαλάνε πάνω τους και πώς έχουν αυτή την ικανότητα να στην περνάνε και στο δικό σου σώμα!

«Πάμε στην “αίθουσα του θρόνου”;» τη ρωτάω.

«Αίθουσα του θρόνου» ονομάζουμε οι δυο μας τη σάλα που έχω όλα τα εξαρτήματα για τη ζωγραφική μας: μπογιές, πινέλα, καβαλέτο, ποδιές... κι ό,τι άλλο μπορείς να φανταστείς. Βέβαια, στην εποχή αυτή τη ρομποτική όλα αυτά ακούγονται ξεπερασμένα, παλιομοδίτικα, ακόμη και δυσεύρετα. Όμως εμείς το έχουμε καταφέρει κι έχουμε φέρει ένα κομμάτι της τότε εποχής στο σπίτι μου. Σαν να έχουμε διασώσει

έναν θησαυρό. Για τον λόγο αυτό πήρε και το συγκεκριμένο όνομα.

Πάντα μου άρεσε να διαβάζω για την ιστορία των αρχαίων πολιτισμών. Όταν έγινε η καταστροφή του Μινωικού πολιτισμού από την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας, κάποια κομμάτια από το παλάτι του Μίνωα επέζησαν. Ένα από αυτά ήταν και η αίθουσα του θρόνου, ένα από τα ομορφότερα δωμάτια του ανακτόρου.

Έτσι και για μένα. Από την καταστροφή που έφερε η τεχνολογία σε ορισμένα κομμάτια της ζωής και του πολιτισμού, κατάφερα να κρατήσω ζωντανή την παραδοσιακή τέχνη της ζωγραφικής, ώστε να τη γνωρίσει και η εγγονή μου.

Μια αίθουσα του θρόνου... Η τέχνη της ζωγραφικής με κάρβουνο, αυγό, λάδι, μπογιές, χρώματα.

«Λοιπόν; Τι θα μου ζητήσεις να ζωγραφίσουμε σήμερα, γιά-για μου;»

Σκέφτηκα λίγα λεπτά πριν της απαντήσω. Και καθώς σκεφτόμουν, χάθηκα στο παρελθόν...

Ένα άρωμα ήρθε από τα παιδικά μου χρόνια. Άρωμα αχλαδιάς... Ένας ζουμερός μοσχοβολημένος χυμός από το αχλάδι «κοντούλα» που, καθώς το δαγκώνεις, «ακούς» να σπάει η σάρκα του και μετά... μπουμμμμ... μια έκρηξη γεύσης πλημμυρίζει το στόμα και τα μάτια δεν μπορούν να αντισταθούν και κατεβάζουν τα βλέφαρα, και τα χείλη ούτε και αυτά μπορούν να αντισταθούν και ακούγεται ένας ήχος... μμμμμ!

Γλείφοντας ακόμα τους χυμούς από τ' αχλάδι γύρω από τα χείλη μου, ξαναγυρίζω στο παρόν...

«Θα ζωγραφίσουμε μια αχλαδιά» της είπα καθώς άνοιξα τα μάτια μου και άφησα τις αναμνήσεις και τα αρώματα να κάνουν βόλτα στο παρελθόν.

«Μια αχλαδιά;» με ρωτάει σα να μην πιστεύει στ' αυτιά της. «Μα γιά-για... Δεν είμαι πια τριών χρονών! Πάλι την απέναντι αχλαδιά θες να φτιάξουμε; Ήταν το πρώτο μου έργο, θυμάσαι;» ηχεί στο δωμάτιο η παραπονεμένη της φωνούλα.

«Θα σου πω μια ιστορία. Θα σε πάω ένα ταξίδι πολύ παλιά... Στα χρόνια της δικής μου γιαγιάς, της γιαγιάς Μαρίας. Θυμάσαι να λέμε για τη γιαγιά Μαρία;»

«Μμμμ! Λίγο. Ότι έχω ακούσει από διάφορες ιστορίες που μου έχεις πει κατά καιρούς και πολύ μου αρέσουν. Μου θυμίζουν παλιές νοσταλγικές ταινίες... Ξέρω από τις περιγραφές σου ότι ήταν πολύ όμορφη! Πάρα πολύ όμορφη!»

«Ένα ταξίδι θα σε πάω τώρα σ' ένα χωριό της Μεσσηνίας, ανάμεσα σε δυο λιμάνια, την εποχή του 1930. Εκεί ανθούσε το εμπόριο σταφίδας κι η εποχή είχε μια γεύση από μούστο και γλυκόπικρο κρασί. Δυο λιμάνια που βρέχονταν από το Ιόνιο

πέλαγος, που τα νερά του είναι αλατισμένα από μύθους.

Σύμφωνα με τους μύθους αυτούς, η Ιώ, ιέρεια της θεάς Ήρας, που την ερωτεύτηκε ο Δίας και στο τέλος η Ήρα την τιμώρησε, ταξίδεψε μεταμορφωμένη από άνθρωπο σε αγελάδα σε εκείνα τα νερά και έτσι το πέλαγος πήρε το όνομά της και τον μύθο της.

Στα λιμάνια καράβια έρχονταν και έφευγαν. Ταξίδευαν μαζί με τα κύματα. Έφταναν από ξένες χώρες, με αρώματα που δεν χωράει ο νους σου, και, ανάμεσα στις ανατολίτικες μυρωδιές, φόρτωναν σε κοφίνια σταφίδες εκλεκτές, σταφίδες που, καθώς ταξίδευαν για λιμάνια άλλα, μεταμορφώνονταν σαν την Ιώ, ανάλογα σε ποια χώρα έφταναν, πότε σε τροφή, πότε σε πουτίγκα, πότε σε σταφιδόψωμο και πότε σε σταφιδίτη οίνο.

Έτσι γνώρισε όλος ο Δυτικός κόσμος εκείνο τον μαγικό τόσο δα καρπό, τη σταφίδα, που σαν να την έπιασε το χέρι κάποιου αλχημιστή, έγινε χρυσάφι της ελληνικής οικονομίας και της Πελοποννήσου.

Η σταφιδοκαλλιέργεια ξεκινά πολύ παλιά. Τα χρόνια του 1830 και συνεχίζει στα χρόνια της γιαγιάς Μαρίας, έχοντας μια τεράστια ιστορία πίσω της και μέσα στα κοφίνια να έχουν ταξιδέψει όνειρα, μόχθος, περιουσίες, πόνος και δουλειά ενός λαού που θρέφτηκε και αναπτύχθηκε ρώγα ρώγα, όπως ακριβώς τις μαζεύανε από τα αμπέλια τους.

Θα σε πάω ένα ταξίδι όπου υπάρχουν αρώματα και γεύσεις αλλιώτικες, τότε που οι φωνές στα λιμάνια ηχούσαν διαφορετικές, δίπλα στα τελώνια, τότε που αέρας ερχόταν από τα βουνά και περνούσε ανενόχλητος και έφτανε μέχρι τη θάλασσα και ξυπνούσε κύματα που έσκαγαν στα βράχια, αφήνοντας αλάτι που οι γυναίκες το μάζευαν και το σέρβιραν στο σπίτι τους και, όπως το έριχναν στα φαγητά τους, θαρρείς πως σκορπούσαν ιστορίες, σκορπούσαν ντοπιολαλιές, και ο κόσμος γινόταν πιο ενδιαφέρων και πιο νόστιμος».

Κεφάλαιο 5

Γιαγιά Μαρία

Η γιαγιά μου ήταν πολύ όμορφη γυναίκα. Λευκή επιδερμίδα, μαύρα μαλλιά και μάτια γαλαζοπράσινα, που άλλες φορές, ανάλογα με τα ρούχα που φορούσε, έπαιρναν μια απόχρωση γαλάζια σαν του ουρανού, του καθαρού ουρανού, και άλλες μια απόχρωση πράσινη σαν του κάμπου την άνοιξη. Όμορφη σαν την Παναγιά! (Τι κρίμα να μην της το έχω πει ποτέ. Τι κρίμα που δεν μιλάμε ποτέ όταν πρέπει, γιατί θεωρούμε ότι είναι αυτονόητα και δεν έχει σημασία να τα επισημάνουμε...)

Μεγαλωμένη σ' ένα χωριό της Μεσσηνίας, ορφανή από πατέρα, δεν ήταν και τα πιο εύκολα χρόνια που πέρασε σαν παιδί. Δύσκολοι καιροί, ζωή φτωχική.

Γεννήθηκε το 1930 περίπου. Άλλωστε όλα εκείνη την εποχή στο περίπου ήταν. Περίπου πέντε χρονών είναι το παιδί, περίπου γεννήθηκε τότε, κοντά στο καλοκαίρι, στο περίπου ένα τσουβάλι αλεύρι, μισό βάζο ελιές, στο περίπου τέλειωσε το δημοτικό, να ναι καλά ο παππάς που πήγε κι έπιασε τον δάσκαλο. Όλα στο περίπου!

Δεν τους ένοιαζε να θυμόνται ημερομηνίες. Τι να τις κάνουν άραγε; Πόσοι ήταν εκείνοι που τους ένοιαζε να υπολογίζουν τότε με ακρίβεια;

Έτσι λοιπόν, στο περίπου, η γιαγιά Μαρία γεννήθηκε το 1930.

Δύσκολη εκείνη η εποχή...

Η Ελλάδα προσπαθούσε να συνέλθει από την καταστροφή της Σμύρνης του '22. Η δεκαετία του 1930 ξεκίνησε με ένα ταραχώδες κλίμα μεταξύ των κυβερνήσεων. Ονόματα ισχυρά έπαιρναν το ένα τη θέση του άλλου στην εξουσία και η πολιτική αστάθεια έδωσε χώρο λίγο αργότερα στη δικτατορία.

Η Αθήνα είναι η πρωτεύουσα που, κάτω από την Ακρόπολη, μεταμορφώνεται, φοράει τα καλά της και αναπτύσσεται με ιλιγγιώδεις ρυθμούς. Η Αθήνα του 1930, με τους κινηματογράφους και τα θέατρα της εποχής, με τη στρογγυλή πλατεία Ομονοίας, τους κίονες-αεραγωγούς με τα αγάλματα των Μουσών στη βάση τους, το καφενείο του Ζαχαράτου στο Σύνταγμα, τα τραμ στη μέση των δρόμων να περνούν σαν αερικά, το παντοπωλείο του Θανόπουλου με όλα τα εκλεκτά εδέσματα...

Ο κόσμος στα χωριά ήταν μακριά από όλα αυτά, και στο μικρό χωριό της γιαγιάς Μαρίας, με τα άλογα και τους χωματόδρομους με τα κάρρα, τα πέτρινα σπίτια, τα ξυπόλητα πιτσιρίκια να τρέχουν από 'δώ κι από 'κεί, τις γυναίκες να κουβαλάνε ξύλα

και στάμνες με νερό, η ζωή έμοιαζε πολύ διαφορετική από εκείνη της πρωτεύουσας. Οι εικόνες και τα αρώματα της Αθήνας ήταν άπιαστα, σαν όνειρο. Ο κόσμος ήταν φτωχός και τα μικρά τους σπιτάκια λίγο παραμελημένα και πρόχειρα κατασκευασμένα, αλλά όλοι τους λειτουργούσαν σαν ομάδα κι ο ένας βοηθούσε στο σπίτι του άλλου, βοηθούσε στις χαρές αλλά και στις λύπες.

Με πέτρα, άμμο και νερό, με τα μουλάρια να κουβαλάνε τα βαριά υλικά, έχτιζαν σπίτια, δημιουργούσαν οικογένειες κι έκαναν όνειρα. Ανάλογα με την οικονομική κατάσταση του καθενός, τα άψυχα υλικά έπαιρναν σάρκα και οστά μέσα από τα χέρια των μαστόρων. Πλίθες από κοκκινόχωμα ή γλίνα, ανακατεμένα με άχυρο για τα πιο φτωχά σπιτάκια και πέτρες από ένα μείγμα από πορσελάνη, θειάφι ζεστό και κρόκο αυγού, που όταν στέγνωνε γινόταν σκληρό σαν τσιμέντο, αυτό ήταν το μείγμα που έφτιαχναν για τα θεμέλια των σπιτιών του μικρού τότε χωριού. Όσο για τους πιο εύπορους, αυτοί χρησιμοποιούσαν και τούβλα. Το ασβέστιμα ήταν υποχρεωτικό, αλλά και σωτήριο συγχρόνως, γιατί βοηθούσε στη στεγανοποίηση του σπιτιού από τη βροχή. Ήταν κάτι που οι νοικοκυραίοι έκαναν κάθε χρόνο. Υπήρχε μια ωραία ρήση τότε, που έλεγαν οι μάστορες: “Φύλαξέ με απ’ τη βροχή, να σε σώσω απ’ τον σεισμό”. Την άκουγα κι εγώ συχνά όταν ασβεστώναμε και ρωτούσα τον παππού μου, κι αυτός μου απαντούσε και μου εξηγούσε για τον λειτουργικό τρόπο του ασβέστη.

Τα σπίτια ασβεστώνονταν τουλάχιστον τρεις φορές τον χρόνο, τα Χριστούγεννα, το Πάσχα και τον Δεκαπενταύγουστο, στο εσωτερικό αλλά και στο εξωτερικό τους, στις μάντρες, στα πεζούλια, στα δέντρα. Το ασβέστιμα ήταν συνώνυμο της καθαριότητας και της υγιεινής. Οι αυλές των σπιτιών έπρεπε να είναι καθαρές και περιποιημένες, και ο ρόλος των χωροφυλάκων καθώς επιτηρούσαν τις αυλές των νοικοκυράδων, ήταν διαδεδομένος σε όλη την Ελλάδα, ακόμα και στα νησιά.

Βασικό ρόλο έπαιζαν τα μεσσηνιακά κυπαρίσσια κι οι λεύκες, που αφθονούσαν στην περιοχή. Ξυλουργοί και μάστορες ζηλευτοί έδιναν το δικό τους μεράκι και τη δική τους τέχνη. Τα δωμάτια ήταν λίγα, παρόλο που οι οικογένειες ήταν μεγάλες, με πάνω από πέντε παιδιά η κάθε μία, όλα σ’ ένα υπνοδωμάτιο, που χωρίζονταν μεταξύ τους με καλαμένια χωρίσματα, τις λεγόμενες «μεσάντρες».

Η αυλή του σπιτιού ήταν κομμάτι της ζωής τους και τυχεροί όσοι είχαν ζώα οικόσιτα, όπως κότες, γίδες, ή ζώα που χρησιμοποιούσαν στις δουλείες τους, όπως μουλάρια, άλογα ή γαϊδούρια. Κάποιοι, πιο εύποροι οικονομικά, είχαν και γουρούνια,

και έφτιαχναν λουκάνικα και τσιγαρίδες, προνόμιο βέβαια για εκείνη τη δύσκολη εποχή.

Αυτή ήταν η ζωή τους και ο μόχθος τους. Όμως επιβίωναν, ζούσαν, εργαζονταν, καλλιεργούσαν, εμπορεύονταν, μορφώνονταν, και κάποιοι ξενιτεύονταν ευελπιστώντας για μια καλύτερη και πιο άνετη ζωή.

Η γιαγιά Μαρία δεν τέλειωσε το σχολείο. Μόνο τις πρώτες τάξεις μπόρεσε να παρακολουθήσει. Πού χρόνος και ενδιαφέρον για σπουδές τότε; Αν ήσουν από φτωχή οικογένεια έπρεπε να δουλεύεις από μικρό παιδί και να βοηθάς σε όλα χωρίς αντιρρήσεις. Τα όνειρα για το μέλλον φάνταζαν πολύ μακρινά. Ο κόσμος στις μεγαλουπόλεις, όπως τον φανταζόταν κι όπως άκουγε από άλλους, της φαινόταν γιγάντιος. Οι ιστορίες που άκουγε από διάφορους μικρεμπόρους που έρχονταν στο χωριό για να πουλήσουν τηνπραμάτεια τους μίλαγαν για τραίνα, τραμ, μεγάλες λεωφόρους, επιβλητικά νεοκλασικά κτίρια -ούτε ήξερε τι σήμαιναν κι οι λέξεις-, μίλαγαν για την οδό Πανεπιστημίου και την οδό Σταδίου. Όμως εκείνη ήταν αλλιώς... Ήταν ορφανό παιδί και έπρεπε να δουλέψει από μικρή. Δεν έμαθε πολλά γράμματα, ούτε ήξερε πολλά πράγματα για τον έξω κόσμο, ούτε την ενδιέφερε κιάλας.

Ήξερε όμως το χωριουδάκι της, τη γειτονιά της, την αυλή του χαμηλοτάβανου σπιτιού της. Γνώριζε κάθε πέτρα, κάθε χορταράκι που φύτρωνε στο χώμα. Ήξερε πού έβαζε η μάνα της τη σκάφη και πού το σαπούνι, μιας και τα χέρια της τα δούλευαν συχνά και τα δύο μέσα στο καυτό νερό που ζέσταιναν στο καζάνι. Καταλάβαινε πού θα έριχνε ο ήλιος το πρωί τις ακτίνες του και που το μεσημέρι. Ήξερε πότε λαλεί ο κόκορας για πρωί και πότε για να μαζέψει τις κότες του. Ένωθε την αύρα του καλοκαιριού και τον παγωμένο αέρα του χειμώνα, τις μυρωδιές των λουλουδιών της άνοιξης και τη μυρωδιά απ' το βρεγμένο χώμα από τα πρωτοβρόχια του φθινοπώρου.

Αυτά ήξερε να νιώθει και να καταλαβαίνει.

Από πατέρα ορφάνεψε νωρίς. Μικρό κοριτσάκι ήταν. Εκείνος άρρωστος από την καρδιά του, πέθανε τριάντα χρονών. Η γιαγιά Μαρία, ενός χρόνου τότε, έκανε τα πρώτα της βήματα στη ζωή και, σαν να την οδηγούσε κάτι, πήγε κατευθείαν στον πατέρα της που ήταν στο κρεβάτι του ξαπλωμένος. Εκείνος την αγκάλιασε σφικτά και είπε: "Τώρα που την είδα να περπατάει, μπορώ να φύγω..." και μετά από λίγες μέρες, πράγματι πέθανε.

Κι έτσι έμειναν δυο γυναίκες μόνες, η γιαγιά Μαρία με τη μάνα της -νέα κι άπειρη. Η μάνα της όμως δεν το έβαλε κάτω· πάλεψε σαν άντρας και μεγάλωσε την

κόρη της, έτσι όπως έκαναν όλες οι σκληροτράχηλες γυναίκες εκείνα τα χρόνια.

Η γιαγιά Μαρία δεν έζησε λοιπόν ανέμελα παιδικά χρόνια σαν άλλα παιδιά. Από μικρή την έπαιρνε μαζί της η μάνα της στο χωράφι του θείου της και δούλευαν μεροκάματο, βοηθώντας με τα λεπτά παιδικά χεράκια της και μ' εκείνα τα γαλανά της μάτια να κοιτάζουν για να μάθει την εργασία σωστά.

Τότε στο χωριό υπήρχε μεγάλη εμπορική άνθιση και σχεδόν όλοι οι μεγαλοκτηματίες ασχολιόντουσαν με το εμπόριο της σταφίδας. Ο μεσσηνιακός αμπελώνας είχε και εκείνος πρωταγωνιστικό ρόλο στην καλλιέργεια της σταφίδας και της παραγωγής κρασιού. Το πιο μεγάλο όμως εμπόριο σταφίδας στην Πελοπόννησο το είχε το λιμάνι της Πάτρας και αργότερα το λιμάνι της Κορίνθου, με το άνοιγμα του Ισθμού της. Η ζήτηση στην ευρωπαϊκή αγορά ήταν μεγάλη και εκείνες οι μικρές σταφίδες ταξίδευαν σε μέρη μακρινά, στα λιμάνια του Λονδίνου, της Μασσαλίας, της Οδησού, αυξάνοντας με αλματώδη βήματα την ανάπτυξη του τόπου γέννησής της. Γαιοκτήμονες και έμποροι με μεγάλες εκτάσεις χωραφιών έδειχναν τον πλούτο παραγωγής τους, καθώς γινόταν εμπόριο όχι μόνο σταφίδας αλλά και ελαιόλαδου, σύκων και κρασιού. Πολλά χέρια έπρεπε να διαλέγουν ένα ένα τα τσαμπιά από τα συγκεκριμένα σταφύλια και να τα ξεχωρίζουν σε κατηγορίες. Έτσι και τα παιδικά χέρια της γιαγιάς Μαρίας έμαθαν από πολύ μικρά την τέχνη αυτή.

Δυο ποικιλίες σταφίδας υπήρχαν, σκούρα και ξανθή. Της γιαγιάς Μαρίας της άρεσε η ξανθή. Τη θυμόταν καλά εκείνη τη γεύση, εκείνο το άρωμα και, καθώς την καθάριζε και την άπλωνε για να στεγνώσει, έπαιρνε κρυφά και δυο τρεις ρώγες στο στόμα της και το σφράγιζε ερμητικά για να μην τη δει κανένα μάτι και “φάει της χρονιάς της”, όπως συνήθιζε να της λέει η μάνα της.

Να ήταν άραγε εκείνα τα φτωχικά χρόνια; Να ήταν η πείνα της; Ή άραγε να ήταν το αίσθημα ότι το έπαιρνε κρυφά ενώ δεν έπρεπε, που έκανε εκείνες τις σταφίδες τις πιο νόστιμες σ' όλο τον κόσμο; Ίσως όλα αυτά μαζί.

Αλλά ποιος θα μπορούσε να κατηγορήσει ένα κοριτσάκι έξι χρονών που ζήλεψε κάποιες ρώγες σταφυλιού; Πώς να κατηγορήσεις ένα τόσο δα μικρό παιδί, που ακόμα και μεγάλους κολάζει μια τέτοια μυρωδιά και τους βάζει σε πειρασμό;

“Ο κόσμος είναι κακός” της έλεγε η μάνα της. “Πρόσεξε μη σε δει κανείς κακομοίρα μου... Πρόσεξε μη μας πουν ότι κλέβουμε... Θα σε φάω ζωντανή. Αυτό μας έλειπε τώρα, να χάσουμε και το μεροκάματο...”

Και κρυφά μέσα της εκείνη η μάνα, γυναίκα και άντρας του σπιτιού μαζί,

ένιωθε μια αγαλλίαση και μια χαρά όταν έπαιρνε το μάτι της την κόρη της κάποια στιγμή με μπουκωμένα μαγουλάκια, με μάτια σκυμμένα ως το πάτωμα και κατακόκκινη. Τουλάχιστον κάτι τρώει το παιδί, δικαιολογιόταν μέσα της.

Έτσι λοιπόν, εκείνες οι μικρές νόστιμες σταφίδες τη βοήθησαν να μεγαλώσει και να αντέξει την πείνα και τις κακουχίες.

Ποτέ δεν χάρηκε παιχνίδι, ούτε ευχαριστήθηκε κρυφτό και κυνηγητό με τα παιδιά της γειτονιάς της. Τα παιχνίδια των παιδιών ήταν όμορφα, αυτοσχέδια, με ό,τι εύρισκαν, με ό,τι σκεφτόταν το παιδικό μυαλό τους, τίποτα το σπουδαίο, αλλά ήταν ζηλευτά για τη γιαγιά Μαρία, γιατί δεν μπορούσε να τα ζήσει όπως επιθυμούσε η παιδική ψυχούλα της. Ευτυχώς η γειτονιά που μεγάλωνε ήταν όμορφη, με τα σπίτια το ένα δίπλα στο άλλο κι όλα να έχουν μια αυλή. Αυτή η αυλή ήταν η μικρή τους κοινωνία, το μικρό τους καφενείο κι η μικρή τους καθημερινή ενημέρωση για τα νέα του χωριού και τις αποφάσεις που έπρεπε να πάρουν για το βίός τους.

Μια ακόμα διασκέδαση των παιδιών ήταν οι κουβέντες των μεγάλων τα βράδια στις αυλές ή στα πεζοδρόμια. Τότε που οι μανάδες κι οι γιαγιάδες τους κάθονταν σ' εκείνα τα αυτοσχέδια παγκάκια που έφτιαχναν από ανακατεμένο χώμα και άχυρο, ενώ τα μικρά παιδιά κάτω στα πόδια τους έπαιζαν με πέτρες και ξυλάκια, κι άρχιζαν οι γυναίκες μαζί με το κέντημα και τον αργαλειό τους να υφαίνουν ιστορίες, γεγονότα και βιώματα.

Όλες οι παλιές ιστορίες από εκεί περνούσαν, κάτω από το φως του φεγγαριού. Τα νέα του χωριού, κι αυτά από εκεί. Μάθαιναν τα κουτσομπολιά, καλοπροαίρετα ή όχι, μάθαιναν και για τον μόχθο των ανθρώπων, για τις δουλειές τους, το μικρό μεροκάματο και τη φτώχεια.

Μάθαιναν ακόμη και για τη σημασία της φιλίας, της οικογένειας, το δέσιμο των ανθρώπων, την αγάπη, τον έρωτα... Ιστορίες που πολλές φορές έμοιαζαν με τα παραμύθια για την όμορφη κοπελιά που την έκλεψε το παλικάρι... Και τότε το μυαλουδάκι τους έπλαθε τις μορφές των προσώπων εκείνων και έφτιαχνε το δικό τους παραμύθι μέσα στον δικό τους τον παιδικό κόσμο.

Άκουγαν όμως μερικές φορές και διάφορα πράγματα τρομερά, ιστορίες περίεργες για κάποιους κατοίκους του χωριού, και φοβόνταν μήπως και τους συναντήσουν κάποια μέρα στον δρόμο ή κανένα βράδυ στα όνειρά τους.

Πιο πολύ όμως από τις ιστορίες και τα διάφορα καλά και άσχημα νέα του χωριού, της γιαγιάς Μαρίας της άρεσε όταν οι πιο μεγάλες γυναίκες έδειχναν στις πιο

νέες ή τις φρεσκοπαντρεμένες τα μυστικά ενός καλού νοικοκυριού, πώς μπορούν να μπαλώνουν τα ρούχα τους ώστε να φτουρήσουν και για την επόμενη χρονιά, πώς να κρατάνε το σπίτι ζεστό, το παστό της χρονιάς καλά φυλαγμένο. Πώς να έχουν το σεντούκι με τα προικιά στη θέση του και να 'ναι γεμάτο εργόχειρα, να καμαρώνουν οι κοπελιές. Πώς να ασβεστώνουν, πώς να απλώνουν τη μπουγάδα τους, πώς να φροντίζουν τα ζώα τους, το μπουστάκι τους, τα λουλούδια τους. Της άρεσε να μαθαίνει τα μπαχαρικά από τα αρώματά τους, την κανέλα, τη ρίγανη, τον δυόσμο. Μάθαινε πόσο αλάτι χρειάζεται το φαγητό, πόσο κόκκινη πρέπει να γίνει η σάλτσα και πόση αγάπη θέλει το μαγείρεμα. Τρελαινόταν όταν την έπαιρναν μαζί τους και βοηθούσε τις γυναίκες στο μάζεμα του αλατιού από τα βράχια της θάλασσας, στο φύτεμα των μυρωδικών στην αυλή τους, το φτιάξιμο σκούπας από ένα φυτό, την αφάνα, ή όπως την έλεγαν τη σκούπα στο χωριό της, σαροματίνα. Μάθαινε πώς φτιάχνουν το σαπούνι, πώς ανάβουν τη φωτιά και πώς βάζουν ξύλα στον φούρνο για να κάνουν θράκα.

Τα γαλανά μαζί με πράσινα μάτια της γίνονταν τεράστια από το ενδιαφέρον και τη λαχτάρα να μάθει, να διδαχτεί, να μπει κι αυτή λίγο στον κόσμο των μεγάλων, γιατί ο δικός της ο κόσμος ήταν μοναχικός, μονότονος, και πονεμένος από τις αγροτικές δουλειές.

Έτσι κυλούσε εκείνη η εποχή των χρόνων του '30 που γεννήθηκε και μεγάλωσε η γιαγιά Μαρία.

Κεφάλαιο 6

Και να που η γιαγιά Μαρία έπαψε να είναι κοριτσάκι κι έγινε πια γυναίκα. Το σώμα της έχει διαμορφωθεί με καμπύλες και το στήθος της στητό σαν βράχος. Τα μαλλιά της λίγο κυματιστά προς τις άκρες, μακριά, βαριά και κατάμαυρα. Η επιδερμίδα της λευκή, μάλλον κάτασπρη σαν το χιόνι, και εύθραυστη σαν πορσελάνη. Τα μάτια της όμως είχαν πάντα εκείνο το μπερδεμένο γαλαζοπράσινο, λες και τα χρώματα της ίριδας είχαν ανακατευτεί μεταξύ τους για το ποιο θα υπερισχύσει τελικά.

Το χαμόγελο της ήταν όμως εκείνο που μαρτυρούσε ότι δεν μπορούσε να χαρεί τη νιότη της, ούτε την ομορφιά που τις πρόσφεραν απλόχερα τα δεκαπέντε της χρόνια. Κουρασμένη από τη δουλειά στα χωράφια του θείου της, απ' το μάζεμα της σταφίδας, το τρίψιμο, να τις διαλέγεις ρώγα ρώγα, να κάνεις ξεκαθάρισμα απ' τις ξεζουμισμένες, να τις τοποθετείς σε κοφίνια και τα βραδιά να τρέχεις να τις σκεπάζεις να μην στις χαλάσει το νερό, ο αέρας, καμιά ξαφνική μπόρα. Κουρασμένη από τις δουλειές του σπιτιού τους, κουρασμένη από το κουβάλημα του νερού από τη στέρνα κι από το πλύσιμο των ρούχων στη σκάφη.

Σαν ανταμοιβή, ο θεός της τους έδινε ένα χαρτζιλίκι και, λόγω του ότι ήταν συγγενείς, τους έδινε και λίγο λάδι για το φαγητό τους, νερώνοντάς το βέβαια, αλλά τι μπορούσε να κάνει και η μάνα της; Άντρας εκείνος, γυναίκα χήρα κι απροστάτευτη η ίδια. Η γιαγιά Μαρία, με το ταλαιπωρημένο σώμα της, δεν είχε πού να ξεκουραστεί τις λίγες ώρες της νύχτας, δεν βολευόταν πουθενά. Τα πόδια της έκαιγαν σαν να πάταγαν φλόγες, τα χέρια της βαριά.

Ήξερε ότι οι πιο πολλές από τις κοπέλες της γειτονιάς τα ίδια τραβούσαν. Πόσες και πόσες φορές δεν λέγανε η μια τα παράπονά της στην άλλη. Πόσα βράδια δεν ονειρεύονταν οι φίλες μεταξύ τους τη μέρα που θα έφευγαν απ' το χωριό τους, σαν παντρεμένες, για μια καλύτερη ζωή. Έτσι κι οι φίλες της από την άλλη γειτονιά, κι από την άλλη πιο πέρα... Όλες ονειρεύονταν μια ζωή διαφορετική, πιο πλούσια κι εύκολη, πιο ανθρώπινη. Όλες είχαν για κρυφό όνειρο την πρωτεύουσα και πάντως όλες ονειρεύονταν έναν καλό σύζυγο, δουλευταρά κι ομορφάντρα, φτασμένο, να έχει δικό του πορτοφόλι και δικά του κτήματα να καλλιεργεί. Έκαναν όνειρα, και την Κυριακή στην εκκλησία έκαναν και μια προσευχή στην Παναγιά να τους φέρει καλή τύχη και καλή παντρεία.

Όμως επιλογή δεν υπήρχε. Κι η γιαγιά Μαρία καρτερικά μέτραγε τις μέρες,

ονειρευόταν τις νύχτες και πολλές φορές έμενε ξύπνια κάτω από τα σκεπάσματά της, και τότε ξεχνιόταν και ονειρευόταν με ανοιχτά μάτια κι έκανε σκέψεις, πολλές σκέψεις, και ευχόταν και παρακαλούσε να ακουστεί κάπου, κάπου που πίστευε, κάπου που αγαλλίαζε η ψυχή της.

Κι ήρθε κάποιο βράδυ, που φαίνεται θα είχε ξεχάσει το παράθυρό της ανοιχτό, κι οι σκέψεις της θα βγήκαν έξω με δύναμη και κάποιος τις άκουσε...

Οι σκέψεις τηςμίλαγαν για έρωτες, μιλάγαν για παλικάρια των παραμυθιών και, σαν τις ιστορίες που κεντούσαν στα εργόχειρά τους, έπαιρναν σάρκα και οστά. Κάθε βελονιά και μια λέξη, κάθε κόμπος και μια σκέψη, κάθε πέρασμα της κλωστής «πεταλούδας» και «κιθάρας», μεταμόρφωναν με χάρη και επιδέξια χέρια, ό,τι παλιό, ό,τι καινούριο, ό,τι νέο γινόταν στο μικρό τους χωριό και στη φτωχή τους γειτονιά. Πάνω στα κεντήματά τους οι κοπέλες και οι γυναίκες της εποχής εκείνης αποτύπωναν τις χαρές, τις λύπες, τα καμώματα της μοίρας, τις ζαβολιές τις νιότης, τη βιοπάλη του νοικοκυριού, τον χαμένο έρωτα και το φως του φεγγαριού.

Εκείνο το βράδυ το φεγγαρόφωτο της νύχτας ήταν στολίδι στον ουρανό, πάνω από τις κορυφές των βουνών και πάνω από τους κάμπους με τα αμπέλια και τις ελιές, ρίχνοντάς τους φως και φεγγαρόσκονη.

Της είχε μιλήσει η φίλη της η Αγγελική, από την πάνω γειτονιά, για τον αδερφό της που είχε πάει Αθήνα, να σπουδάσει σε μια ναυτική σχολή, αλλά τελικά έπρεπε να επιστρέψει γιατί τα πράγματα στην Αθήνα είχαν αγριέψει λόγω του πολέμου κι ερχόταν κατοχή.

«Δεν τον θυμάσαι, καλέ; Εκείνος που έτρεχε πρώτος να προλάβει τις μουριές πριν έρθουν από το διπλανό χωριό και τις μαζέψουν;»

Δεν τον θυμόταν καλά. Κάτι σκόρπιες εικόνες για ένα νεαρό παιδί, ψηλό κι αδύνατο, με το μυαλό του μόνο στις δουλειές και να τρέχει να βοηθάει τον πατέρα του. Το σπίτι τους ήταν στην πάνω γειτονιά, ένα χωράφι τους χώριζε. Δεν το ξανασκέφτηκε.

Ένα πρωί, ένα νέο παλικάρι ήρθε να δουλέψει στα κτήματα με τη σταφίδα. Δεν ήταν η πρώτη φορά που ερχόταν κάποιος, βέβαια. Όλοι είχαν ανάγκη από δουλειά και οι σταφίδες από χέρια για να μαζεύονται πιο γρήγορα.

Δεν τον γνώρισε αμέσως. Πού να φανταστεί ότι ήταν ο αδερφός της φίλης της. Ήταν μεγάλη η οικογένεια –έντεκα παιδιά γέννησε η μάνα τους, αλλά έζησαν τα εννέα. Πώς θα μπορούσε να τους θυμάται; Όταν όμως εμφανίστηκε στο χωράφι του θείου

της για δουλειά, πρώτα τον αντίκρουσε η καρδιά της και μετά τα μάτια της. Κι άρχισε να τη σκουντάει η καρδιά της και να την περιπαίζει, και δεν άργησε να του δώσει τη σημασία που έπρεπε, ώστε να τον κοιτάξει και να τον μαγνητίσει με το βλέμμα της. Το νεαρό παιδί, εκείνο που έτρεχε να μαζέψει τις μουριές, είχε μεγαλώσει κι είχε γίνει άντρας πια. Ένας άντρας ψηλός, γεροδεμένος και με μια κορμοστασιά κυπαρισσένια.

Έντρας εντυπωσιακός και δυνατός, ήταν για τη γιαγιά μου ο διαφορετικός. Ο Χρήστος ήταν περιζήτητος νέος στο χωριό! Είχε μια κορμοστασιά και μια γοητεία που δεν άφηναν αδιάφορη καμιά νέα. Στεκόταν ανάμεσα στ' αδέρφια του και ξεχώριζε η επιβλητική του εικόνα. Τα μάτια της τον ξεχώρισαν κι αυτά, και η καρδιά της τον διάλεξε. Κάτι μέσα της της έλεγε, τηςμίλαγε, της ψιθύριζε... ότι είναι... αυτός.

ΝΑΙ! Ήταν αυτός.

Αυτός που την ερωτεύτηκε από την πρώτη εκείνη ματιά. Αυτός που τον μάγεψε το χρώμα των ματιών της και τα μαύρα χυτά της μαλλιά. Του θύμιζαν τις γυναίκες εκείνες που είχε δει σε βιβλία από τους πίνακες της Αναγέννησης. Ένωσε κι εκείνος να αναγεννιέται, να χαμογελάει, να αποκτούν νόημα τα πρωινά του, να περνούν οι ώρες δουλειάς κάτω απ' τον καυτό ήλιο σαν ρυάκι και να τον δροσίζουν. Είχαν νόημα τα βράδια του, τα όνειρά του, οι σκέψεις του. Όλα είχαν νόημα, αρκεί να υπήρχαν εκείνα τα μάτια να τον κοιτάζουν στα πεταχτά πού και πού.

Ένα βλέμμα της καθώς του πρόσφερε μια κούπα με νερό ήταν αρκετό για να μαγευτεί και να την ερωτευτεί. Δεν τολμούσαν τότε οι κοπέλες να κοιτάξουν έναν νεαρό άντρα στα μάτια και της γιαγιάς Μαρίας, που ήταν μοναχικό και άβγαλτο παιδί, έτρεμε ακόμα και το λεπτό της χεράκι καθώς του πρόσφερε να πιει και να ξεδιψάσει.

Όμως εκείνος δεν ξεδιψασε, απεναντίας φούντωσε μέσα του μια φλόγα που του έκαιγε το στήθος.

Ρώτησε κι έμαθε. Την αγαπημένη του την έλεγαν Μαρία, φίλη της αδερφής του της Αγγελικής. Ήταν η κοπέλα από τη γειτονιά, αλλά τότε ούτε καν της έδινε σημασία, ήταν απλώς μια μικρή παιδούλα. Πατέρα δεν είχε, είχε πεθάνει. Μονάχη της ήταν, με τη μάνα της. Έβαλε σκοπό της ζωής του να την κάνει δική του. Θα ήταν ο προστάτης της, ο άνθρωπός της, ο σύντροφός της.

Οι κλεφτές ματιές ανάμεσα στους ερωτευμένους κράτησαν αρκετό καιρό, μέχρι που τις αντικατέστησαν τα μυστικά ραβασάκια. Η γιαγιά Μαρία δεν ήξερε γράμματα πολλά και δεν μπορούσε να γράψει, μόνο να διαβάζει, κι αυτό λίγο. Εκείνος όμως ήξερε. Της έγραφε για την αγάπη του, τον ερωτά του, την επιθυμία του, αλλά και τη

λαχτάρα να την κάνει γυναίκα του, να τη φροντίζει, να τη νοιάζεται. Της ζητούσε να την κλέψει αν χρειαστεί, αν δεν του την έδιναν.

Μια γέριχη ελιά στη μέση του χωραφιού ήταν η κρυψώνα τους. Μέσα στην κουφάλα της, της άφηνε τα λόγια αγάπης του κι εκείνη, όταν δεν την έβλεπαν, πήγαινε και τα έπαιρνε, τα έβαζε μέσα στο φόρεμά της κι έτρεχε κατευθείαν στις φίλες της, τη Δήμητρα και τη Βούλα, για να της τα διαβάσουν αμέσως, με χαχανητά και με νάζια, και με κατακόκκινα μάγουλα.

Εκείνος, μερικές φορές, μαζί με το ραβασάκι τής άφηνε κι ένα λουλούδι, ένα τριαντάφυλλο μοσχοβολημένο και μεθυστικό σαν την αγάπη τους.

Η αιωνόβια λοιπόν ελιά κράτησε καλά το μυστικό τους για δυο ολόκληρα χρόνια. Δυο χρόνια αγάπης κρυμμένα στους κόρφους της, να το φυλάει σαν κάτι το ιερό. “Το φύλαξε, το ευλόγησε”, έτσι έλεγε η γιαγιά μου, κι ίσως ήθελε να πει πως του έδωσε την ιδιότητά της, έκανε αιωνόβια την αγάπη κι αιωνόβια τη δύναμή της.

Ο Χρήστος... εκείνος ο νέος... ήταν ο άντρας της ζωής της και το ήξερε από την πρώτη δική του ματιά μέσα στα δικά της γαλαζοπράσινα μάτια... Ήταν ο Χρήστος της.

Κεφάλαιο 7

Και να...

Βρισκόμαστε στο 1948. Ο κόσμος είχε περάσει πολλά με τον πόλεμο του '40 κι υπήρχαν μνήμες νωπές ακόμα, και μυρωδιές κι εικόνες που δεν θα ξεχάσει κανείς τους. Στο δικό της χωριό δεν έγιναν μεγάλες ακρότητες. Όμως πέρασαν κι από 'κεί οι Γερμανοί κι αφήσανε τη στάμπα τους. Μικρή κοπέλα ήταν τότε η γιαγιά Μαρία, δώδεκα δεκατριών χρονών, αλλά τις εικόνες εκείνες δεν θα της ξεχνούσε ποτέ της. Ούτε τον φόβο, ούτε την πείνα, ούτε τη φαγούρα και τις φουσκάλες που προκαλούσε το ξύδι που χρησιμοποιούσαν στο φαγητό τους, μιας και λάδι δεν υπήρχε.

Να όμως που η αγάπη γιατρεύει και βρίσκει πάντα μέρος για να μείνει. Γιατί ο κόσμος ήθελε να ξεχάσει, να ελαφρύνει την ψυχή του, να γλυκάνει τον πόνο του και να ξαναρχίσει να ζει. Όλοι τους προσπαθούσαν να πετάξουν από πάνω τους τον πόλεμο του '40. Το σκηνικό της καθημερινότητας δύσκολο κι ο κόσμος έψαχνε για μεροκάματα και δουλειές του ποδαριού. Οι νέοι, με την νεανική τους αισιοδοξία και όνειρα για τη ζωή που ξαναπαίρναν στα χέρια τους, προσπαθούσαν να ανασκουμπωθούν και να αρχίσουν να ζουν ξανά ελεύθεροι. Τα μικρά παιδιά, που πείνασαν στον πόλεμο, ξαναπίνουν γάλα, τρέφονται με ντοματοπελτέ και απλώνουν μπόλικη θρεψίνη στο ψωμί τους. Παίζουν πολεμικά παιχνίδια, κρυφτό, κυνηγητό. Οι πιο μεγάλες κυρίες φοράνε άρωμα Tosca και τις Κυριακές οι νέες κοπέλες καθαρίζουν με Τρινάλ, ενώ οι άντρες καπνίζουν τσιγάρα Σαντέ, αυτά με την κόκκινη κασετίνα.

Ήταν η χρονιά που παντρεύτηκε η γιαγιά Μαρία. Όλα είχαν αλλάξει, τουλάχιστον γι' αυτή. Μια όμορφη μέρα του 1948... Δεν θυμόταν πόνο, ούτε φόβο, ούτε πως είναι να μισείς. Δεν θυμόταν τίποτα που να μπορούσε να τη στενοχωρήσει. Κοριτσάκι δεκαοχτώ χρονών, με όλη τη φρεσκάδα της νιότης και με όλη την ομορφιά που βγάζει αυτή η ηλικία. Ένα άσπρο φόρεμα, μαύρα λιτά μαλλιά στολισμένα με δυο τριαντάφυλλα, μια μικρή ανθοδέσμη από φτέρες. Ένα ζευγάρι νιότης που θα ζήλευε κι ο πιο διάσημος ποιητής.

Ήταν η μέρα της, η δική της, η απόλυτα δική της μέρα. Σε λίγο θα παντρευόταν. Σήμερα, μετά από δύομιση χρόνια, είχε φτάσει επιτέλους η μέρα που δεν υπήρχε πια λόγος να κρύψουν την αγάπη τους στην κουφάλα της ελιάς.

Η αυλή έξω από το σπίτι της γεμάτη κόσμο: Κοπελιές που ονειρεύονταν κι αυτές τη σειρά τους, γυναίκες παντρεμένες να βοηθούν με τις ετοιμασίες, άντρες να

μεταφέρουν τραπέζια και καρέκλες, παιδιά να τρέχουν γύρω γύρω και να κλέβουν κομματάκια από τα γλυκά -κουραμπιέδες και δίπλες που έκαναν οι νοικοκυρές τότε-, άλλοι να στρώνουν τραπέζια με φαγητά, που τα πρόσφερε όλη η γειτονιά, και άφθονο κρασί για τους καλεσμένους.

Στο νυφικό κρεβάτι στρωμένα τα προικιά, για να μπορούν όλοι να βλέπουν την επιδεξιότητα της νύφης, αλλά και την περιουσία του σπιτιού, και να τα σχολιάζουν, καθώς επιβαλλόταν να περάσουν από τη νυφική κρεβατοκάμαρα και να ρίξουν πάνω στα κεντητά λουλούδια και λεφτά, σαν δώρο γάμου. Οι γάμοι τότε γίνονταν τις Κυριακές κι έτσι τα προικιά της νύφης από την Παρασκευή και μετά ήταν στρωμένα στο νυφικό κρεβάτι, έτοιμα να τα θαυμάσει όλο το χωριό.

Κι έτσι, μετά από δέκα μέρες που είχε να δει ο γαμπρός τη νύφη -έτσι ήταν τα έθιμά τους- κι αφού το σπίτι του νιόπαντρου ζευγαριού ετοιμαζόταν όλη την εβδομάδα, όλη η γειτονιά ήταν παρούσα. Μαζί και οι γονείς κι όλα τα αδέρφια κι οι συγγενείς του παππού Χρήστου και της γιαγιάς Μαρίας, οι θείοι και τα ξαδέλφια τους. Όλοι γελαστοί, χαρούμενοι, ευτυχισμένοι, να δίνουν ευχές και να σπέρνουν ρύζι. Τα γλέντια τότε κρατούσαν βδομάδα ολόκληρη.

Λίγες μέρες μετά το γάμο τους, στον τοίχο του φτωχικού σπιτιού τους, κρέμασε η γιαγιά Μαρία με αγάπη και ευλάβεια τη φωτογραφία τους. Ένα όμορφο ζευγάρι -πολλοί λέγανε πως ήταν το ομορφότερο ζευγάρι στο χωριό-, ο άντρας με ένα ωραίο κουστούμι κι η γυναίκα μ' ένα ακόμη ωραιότερο νυφικό, φουσκωτό, με δαντέλες και κορδέλες.

Το όμορφο ζευγάρι αληθινό, αλλά τα ρούχα τους στη φωτογραφία κλεμμένα από κάποιο άλλο αντρόγυνο. Έτσι έκαναν τότε οι φωτογράφοι της εποχής για τα αντρόγυνα που δεν είχαν λεφτά. Παίρνανε τα κεφάλια τους, που τα είχαν φωτογραφήσει σε άλλη εικόνα, και τα τοποθετούσαν πάνω σε άλλα σώματα πιο ωραία ντυμένα, έτσι για να έχουν μια επίσημη φωτογραφία από τον γάμο τους.

Κι ύστερα η γιαγιά Μαρία κρέμασε τα ιερά για κείνην πλέον στέφανα δίπλα σ' ένα εικονοστάσι, κοντά στην αληθινή τους αγάπη με το κλεμμένο νυφικό.

Κεφάλαιο 8

Το 1951 θα αποκτήσουν το πρώτο τους παιδί. Κοριτσάκι.

Γεννήθηκε μια νύχτα βροχερή, μια νύχτα που το φεγγάρι δεν υπήρχε στον ουρανό γιατί είχε καταλάβει το κακό που θα ερχόταν και κρύφτηκε. Δεν ήθελε να δει τα πρόσωπα των ανθρώπων εκείνη τη στιγμή, δεν ήθελε να δει το κακό που είχε γράψει η μοίρα εκείνης της οικογένειας, δεν ήθελε να φωτίζει ώστε να φαίνεται ο πόνος, ο φόβος και η λύπη εκείνης της γυναίκας και μελλοντικής μητέρας.

Την έπιασαν οι πόνοι κι έτρεξαν να φωνάξουν τη μαμή. Έτσι ήταν τότε· εκείνα τα χρόνια οι γυναίκες έμεναν σπίτι για τη γέννα. Κάποιες είχε τύχει να γεννήσουν και στα χωράφια ή στο κάρο, γιατί πολλές ήταν αυτές που δεν ήξεραν πότε ακριβώς θα γεννήσουν κι έτσι δούλευαν μέχρι την τελευταία στιγμή. Μερικές γυναίκες, καθώς τις έπιασαν οι πόνοι της γέννας κι ερχόταν η μαμή στο σπίτι και τις έβλεπε, έλεγχε την κατάστασή τους και τους έλεγε αν έχουν λίγο χρόνο ακόμα, εκείνες ακλόνητες έφτιαχναν το ψωμί για την επόμενη μέρα, αν δεν το είχαν φτιάξει ήδη, ετοιμάζαν το κολατσιό του άντρα τους για το χωράφι και, αν προλάβαιναν, έβαζαν και το τσουκάλι στην φωτιά. Άραγε υπήρχε τότε χρόνος για επιλόχειο κατάθλιψη; Γνώριζαν όμως πράγματα για τη γέννα, όπως σε ποιο σημείο να κόψουν τον ομφάλιο λώρο ακόμα κι αν δεν είχαν καμιά βοήθεια. Γνώριζαν τα στοιχειώδη, πώς να πλύνουν, πώς να ταχτοποιήσουν, πώς να φροντίσουν το μωρό τους. Οι γυναίκες βρίσκονταν δίπλα στη λεχώνα, να κουβαλάνε πετσέτες και ζεστό νερό, και να είναι σε ετοιμότητα για κάθε πρόσταγμα της μαμής. Οι άντρες βρίσκονταν έξω, στην αυλή, να αγωνιούν, να καπνίζουν ή να πίνουν κρασί και να δίνουν ευχές. Μερικές γεννούσαν εύκολα, άλλες δύσκολα. Το νοσοκομείο ήταν πολυτέλεια. Στο σπίτι, με τη βοήθεια της μαμής, τα πράγματα ήταν πιο ελεγχόμενα, όπως και στο σπίτι της γιαγιάς Μαρίας.

Όμως εδώ, δυστυχώς, τα πράγματα δεν πήγαιναν καλά. Το μωρό δεν ερχόταν σωστά, η γέννα φαινόταν δύσκολη.

Η μαμή το κατάλαβε από την πρώτη στιγμή. Έμπειρη και στις εύκολες γέννες, αλλά και στις δύσκολες. Ζεστό νερό, πετσέτες, ψαλίδι, όλα στη θέση τους. Η μάνα της γιαγιάς Μαρίας κι η πεθερά της πάνω από το κεφάλι της. Κάτι ξέρανε κι αυτές από γέννες...

Ο Χρήστος, μαζί με όλα τα μεγάλα αδέρφια του και κάποιους συγγενείς, περίμεναν απ' έξω, στην αυλή του σπιτιού τους, μιας και στις γέννες ήταν ιδιαίτερη

τιμή να παρευρίσκονται όλοι οι συγγενείς για συμπαράσταση ή για πιθανή βοήθεια. Πού και πού έμπαινε στο σπίτι και ρώταγε πως είναι η γυναίκα του και γιατί αργεί το παιδί.

Φύλακας πάντα του παππού Χρήστου η μεγαλύτερη από τις τέσσερις αδελφές του, η Λενιώ. Ήταν τα δυο παιδιά της οικογένειας που είχαν μεγαλώσει πριν την ώρα τους. Έπιανε από τους ώμους τον αδερφό της και του έδινε δύναμη. “Έλα, Χρήστο μου. Όλα θα πάνε καλά. Εγώ είμαι εδώ! Θυμάσαι; Πάντα μαζί τα καταφέρνουμε”.

Έτσι ήταν. Εκείνα τα δυο πρώτα παιδιά της οικογένειας είχαν περάσει πολλά μαζί. Μετά από τη Λενιώ, τούς είχαν πεθάνει δυο παιδιά μετά τη γέννα και, μέχρι να έρθει το τρίτο παιδί από τα εννιά αδέρφια που έμειναν συνολικά, είχαν περάσει σχεδόν πέντε χρόνια.

Έτσι έπεσε ο κλήρος στα μεγάλα, τα οποία ντάντευαν και μεγάλωναν τα μικρά. Τα κορίτσια αναλάμβαναν το νοικοκυριό του σπιτιού, καθώς και τη φροντίδα των μικρότερων παιδιών της οικογένειας, και τα μεγαλύτερα αγόρια ακολουθούσαν τον πατέρα τους στις δουλειές στα χωράφια. Ακόμα, αγόρια και κορίτσια μάζευαν χόρτα απ’ τα βουνά και τον κάμπο για να φάει η οικογένεια όλη. Με τα τσουβάλια κουβαλούσαν μικρά παιδιά τα χόρτα δρόμο ολόκληρο.

Στον δρόμο τους σε κάποιο σημείο συναντούσαν συνήθως μια γυναίκα που ζύμωνε και φούρνιζε το ψωμί. Πιο ωραία μυρωδιά δεν υπήρχε στον κόσμο όλο. Τα έβλεπε λοιπόν και τα λυπόταν, και πάντα τους έδινε δυο μικρά καρβελάκια να φάνε στον δρόμο. Εκείνα όμως πού! Έκοβε μια δαγκωνιά ο Χρήστος και το υπόλοιπο στην τσέπη του για να το πάει στα μικρά. Η Λενιώ ούτε δαγκωνιά. Το κράταγε στο χεράκι της και το μύριζε σε όλη τη διαδρομή για να χορτάσει από τη μυρωδιά μέχρι να το δώσει κι αυτή στα μικρά αδέρφια τους να φάνε. Τόσο δυνατό ένιωθαν το χρέος τους απέναντι στα μικρά αδέρφια.

Μια άλλη φορά η Λενιώ θα πήγαινε μια εκδρομή. Ο πατέρας της της έδωσε μια δραχμή. Ο Χρήστος ήθελε να πάει βαρκάδα όμως, νέο παιδί ήταν, έφηβος, και όπως και τα άλλα αγόρια ήθελε να εντυπωσιάσει τις κοπελιές, αλλά ο πατέρας του δεν μπορούσε να του δώσει χαρτζιλίκι. “Μη σκιαζεσαι” του είπε η Λενιώ. “Πάρε το δικό μου, έχω δύο δραχμές” του είπε ψέματα. “Πάρε τη μία”. Κι έμεινε νηστική όλη μέρα για να κάνει τη βαρκάδα ο αδερφός της. Τόση αδυναμία του είχε! Νοιαζόταν τον Χρήστο πιο πολύ από όλους και αγαπούσε και τη γυναίκα του τη Μαρία, την υποστήριξε από την πρώτη στιγμή που τους ανακοίνωσε ο Χρήστος ότι θέλει να

παντρευτεί πρώτος, πριν από την αδερφή του. Είχανε πέσει όλοι να τον φάνε που δεν ντρεπόταν που θα παντρευόταν εκείνος πριν τη Λενιώ. Όμως η Λενιώ πάτησε πόδι και με τον τρόπο της το πείσμα της και την επιμονή της, δέχτηκε ο πατέρας της και άφησε να γίνει ο γάμος. Από τότε οι δυο κοπέλες έγιναν αδερφές πραγματικές.

Εκείνη τη μέρα της γέννας, δεν μπορούσε να βλέπει την αγωνία της γιαγιάς Μαρίας ούτε τον αδερφό της τον Χρήστο να τρώει τα σωθικά του.

«Μάνα, δεν είναι καλά η Μαρία δεν τη βλέπεις; Τι περιμένουμε; Άσε να τρέξει ο Χρήστος να φέρει τον γιατρό! Χρήστο τι κάθεται; Η γυναίκα σου, το παιδί σου, τρέξε, Χρήστο!»

Η πεθερά της γιαγιάς Μαρίας είχε όντως αρχίσει να ανησυχεί επίσης. Τα πράγματα ήταν όντως δύσκολα, όσο κι αν δεν ήθελε να το παραδεχτεί, μιας και ποτέ δεν θέλουμε να βλέπουμε το κακό που έρχεται. Κι η μάνα της γιαγιάς Μαρίας, ακόμα πιο αγχωμένη, λίγο πιο πίσω, η καρδιά της πήγαινε να σπάσει από την πίεση και τον φόβο. Ο λόγος της βέβαια δεν είχε την απαιτούμενη ισχύ· προσευχόταν και περίμενε να δώσει έγκριση η οικογένεια του γαμπρού, μιας και αυτοί ήθελαν η νύφη τους να γεννήσει στο σπίτι τους. Κι ευτυχώς έτσι έγινε.

Ο Χρήστος έτρεξε όσο μπορούσε πιο γρήγορα, αλλά γιατρό δεν βρήκε. Έλειπε. Είχε φύγει το μεσημεράκι για μια γέννα, του είπαν.

Υπήρχε κι ένας ακόμη γιατρός στο χωριό. Δεν εξασκούσε πια το επάγγελμα, είχε γεράσει, αλλά θα μπορούσε να βοηθήσει. Έβγαλε τότε φτερά στα πόδια του ο Χρήστος κι έτρεξε... Έτρεξε να τον βρει, να τον φέρει στη δική του Μαρία, να τη σώσει.

Όμως ήταν αργά... Το μωρό δεν μπορούσε να βγει, σχεδόν είχε στεγνώσει από τα υγρά. Ο γιατρός στην προσπάθειά του να το βγάλει χρησιμοποίησε κάτι ειδικές κουτάλες που είχαν τότε, αλλά είπαν πως δεν μπόρεσε να τις χειριστεί σωστά. Του πίεσε σε κάποια σημεία αρκετά το κεφαλάκι του μωρού και του προκάλεσε μεγάλη ζημιά. Έτσι είπαν... Ή ίσως να έγινε αυτό λίγο αργότερα, όταν μια γειτόνισσα που πήγε να δει το μωρό και να τους ευχηθεί, τους είπε ότι το μωρό έχει ίκτερο, πήρε ένα σκόρδο και, κάνοντάς του ένα σταυρό στο μέτωπο, του πίεσε το κεφαλάκι του κι ίσως να ήταν αυτή που του έκανε τη ζημιά.

Το κακό γίνεται και, πολλές φορές, κανείς δεν καταλαβαίνει το πότε ή το γιατί. «Η κακιά στιγμή», όπως βαφτίζουμε τα άσχημα συμβάντα της ζωής μας, έρχεται συνήθως αθόρυβα, τόσο που σχεδόν κανείς δεν μπορεί να την αντιληφθεί για να διορθώσει τον δρόμο που έχει χαράξει η μοίρα. Κάνει την είσοδό της σιωπηλά και

μόνο όταν έχει καταφέρει τον σκοπό της, τότε μόνο, νιώθουμε την παρουσία της.

Σιωπηλά λοιπόν η μοίρα είχε ήδη γραφτεί πάνω στο κούτελο του μωρού, είτε από τις βιαστικές κινήσεις του γιατρού είτε από την πίεση αυτής της γυναίκας σε κάποιο σημείο στο τόσο ευαίσθητο και αδημιούργητο ακόμα κεφαλάκι του. Δεν μπόρεσαν να το καταλάβουν ποτέ...

Παράλυση των τεσσάρων άκρων, το λέγανε τότε.

Ένα μωράκι που ήρθε στον κόσμο με τρόπο άδικο, από εκείνα τα άδικο πράγματα που στέλνει η μοίρα χωρίς να μπορούμε να καταλάβουμε το γιατί.

Κεφάλαιο 9

Το φεγγάρι όμως ήξερε και καταλάβαινε και όσο έβλεπε τόσο κρυβόταν και χωνόταν μέσα στα σύννεφα. Τι θα μπορούσε να πει και τι να σώσει; Τόσα και τόσα πράγματα είχε δει. Έχει άραγε μιλήσει ποτέ; Μπορεί να μαγεύει για λίγο το μυαλό των ανθρώπων, μπορεί να φουσκώνει λίγο παραπάνω τη θάλασσα, αλλά αμέσως μετά το μετανιώνει και μένει εκεί, να γυρίζει γύρω γύρω από τη γη και να παίζει κρυφτούλι.

Όπως και τώρα.

Είχε καταλάβει τη μοίρα αυτού του μωρού κι έβλεπε τον φόβο των ανθρώπων κι άκουγε τις προσευχές. Ένα πράγμα έκανε όμως μόνο, κατέβηκε λίγο πιο κοντά στη γη κι έδωσε μια υπόσχεση στο μωρό, κρυφά μην το ακούσει κανείς. Του υποσχέθηκε ότι θα έρχεται και θα του μιλάει κάθε βράδυ, θα του λέει παραμύθια, έτσι ώστε να μην νιώθει ποτέ μόνο, μιας και ήξερε ότι εκείνο το μωρό θα είχε ένα δικό του, ολόδικό του κόσμο, που λίγοι θα καταλάβαιναν. Μόνο τότε ένιωσε καλά και πήγε δειλά δειλά πίσω από ένα σύννεφο και κρύφτηκε εκεί μέχρι να περάσει η μπόρα.

Το μωράκι δεν μίλησε ποτέ κανονικά, δεν περπάτησε ποτέ, δεν κάθισε ποτέ μόνο του σε καρέκλα.

Τα συμπτώματα φάνηκαν από τους πρώτους μήνες της ζωής του. Ένα κοριτσάκι, ένα μωράκι διαφορετικό απ' τ' άλλα, χωρίς να μπορεί να μιλήσει, να αντιδράσει, να κινηθεί, να περπατήσει όπως τα υπόλοιπα παιδιά, που όμως άκουγε, καταλάβαινε, και αισθανόταν, εκδηλώνοντας με σπασμωδικές κινήσεις τα συναισθήματά του, τα γέλια, τις χαρές, το κλάμα.

Μεγάλωσε με πολλή αγάπη όμως και από τους δύο γονείς. Ο παππούς Χρήστος τρελαινόταν για το παιδί του. “Με τέσσερις αξίνες θα δουλέψω, αρκεί να είναι το παιδί μου καλά” έλεγε. “Αλλοίμονό σας αν γυρίσω από το χωράφι και το παιδί μου δεν είναι καθαρό κι ευτυχισμένο” απειλούσε τάχα τη γιαγιά Μαρία. Δεν ήταν όμως ανάγκη, η γιαγιά Μαρία την πρόσεχε και την είχε σαν κουκλίτσα. Ντυμένο πάντα φτωχικά αλλά τα ρούχα του μοσχοβολούσαν πράσινο σαπούνι. Τα μαλλάκια του, μαλλιά αγγέλου, ανέδυσαν αυτό το μωρουδίστικο άρωμα, κάνοντας ακόμα και τον πιο σκληρό να γύρει να τα μυρίσει.

Το μωρό αντιλαμβανόταν τα πάντα. Ξεχώριζε τους γονείς του, τη γιαγιά της, η οποία δεν έφευγε στιγμή από δίπλα τους, αργότερα τον αδερφό της τον Ντίνο, την ξαδέρφη τους τη Δημητρούλα, τη θεία της τη Λενιώ, πιστή εκεί να βοηθάει τη φίλη της

και τον αδερφό της τον Χρήστο. Χαμογελούσε σε όσους καταλάβαινε ότι την αγαπούσαν, χαιρόταν να βλέπει τον αδερφό της να παίζει δίπλα της, γέλαγε με κινήσεις κι έδειχνε τη χαρά της όταν αργότερα ο αδερφός της ο Ντίνος φόραγε τα φόρεμά της και της έκανε αστεία. Είχε αυτή την έκτη αίσθηση που έχουν αυτές οι αδικημένες ψυχές, κι ενώ δεν μιλούσε, ένιωθε, ένιωθε πολλά.

Είχε όμως και φοβίες πολλές. Γι' αυτό και δεν έμενε ποτέ του μόνο. Πάντα ήθελε αγκαλιές, πάντα αναζητούσε παρέα, ομιλίες, χάρδια.

Ο Χρήστος έλειπε όλη μέρα στα χωράφια. Έπρεπε να δουλεύει πολύ για να βγάλει τα έξοδα για τα φάρμακα της μικρής του κόρης. Η γιαγιά Μαρία πάλευε όλη μέρα με το σπίτι, τις δουλειές, το άναμμα της φωτιάς στον φούρνο με τα ξύλα, το κουβάλημα του νερού από το πηγάδι, το πλύσιμο στη σκάφη, το άπλωμα των ρούχων έξω στην αυλή, το ζύμωμα του ψωμιού, τα χωράφια...

Ευτυχώς είχε τη μάνα της που τη βοηθούσε σ' όλα αυτά. Αλλά το πιο σημαντικό ήταν ότι τη βοηθούσε με το μικρό της αγγελούδι. Όλη μέρα το είχε σε μια αγκαλιά. Το νανούριζε, το τάιζε, το άλλαζε μέσα στην αγκαλιά της. Κι όταν τέλειωνε τις βαριές δουλειές, η γιαγιά Μαρία άφηνε τη μάνα της να φτιάξει το φαγητό. Τότε έπαιρνε το μωρό της στην αγκαλιά της και του μίλαγε, του τραγουδούσε, το χαίδευε, το έπλενε και το άλλαζε με φρέσκα και καθαρά ρούχα.

Το μωρό γαλήνευε στην αγκαλιά της μάνας κι η μυρωδιά της το έκανε να αισθάνεται ασφάλεια. Όταν αποκαμωμένο έκλεινε τα μάτια του για να κοιμηθεί, η γιαγιά Μαρία άφηνε τα δάκρυά της να κυλήσουν και έδινε υποσχέσεις στη μικρή της, να μην φοβάται, ότι θα κινήσει γη και ουρανό να τη σώσει κι ότι θα την προστατεύει μια ζωή. Του μίλαγε, του υποσχόταν, του ευχόταν, το παρηγορούσε...

Η μάνα της την πλησίαζε και όλο της έλεγε: "Σώπα, κόρη μου... Σώπα και μην κάνεις έτσι. Για όλους έχει ο Θεός". Όμως η γιαγιά Μαρία δεν την άκουγε πάντα. Με το μωρό της στην αγκαλιά να κοιμάται και να ονειρεύεται, κοιτούσε το φεγγάρι και το ρώταγε με δακρυσμένα μάτια: "Γιατί;" Κι εκείνο χαμήλωνε, σαν να ντρεπόταν. "Ήμουν κρυμμένο, δεν είδα..." και γρήγορα έτρεχε να κρυφτεί πίσω απ' τα σύννεφα, για να μην καταλάβει η μάνα ότι όλα αυτά τα ήξερε και δεν της τα είχε πει.

Κεφάλαιο 10

Εκείνα τα χρόνια οι γυναίκες ήταν φτιαγμένες από άλλη πάστα: από ατσάλι και σίδηρο. Γι' αυτό και άντεχαν.

Έτσι άντεχε κι η γιαγιά Μαρία. Πόσο να ήταν τότε; Κάπου στα εικοσιένα. Στις μέρες μας λέγεται ακόμα παιδί. “Μικρό παιδί είναι” λέμε. “Εικοσιενός χρονών, πού να ξέρει;”

Όμως εκείνα τα κορίτσια δεν ήταν παιδιά. Κάποια δεν πρόλαβαν καν να περάσουν από την παιδική και ανέμελη ηλικία. Κάποια από τα κορίτσια εκείνης της εποχής γίνονταν μάνες από μικρές, γίνονταν προστάτιδες των μικρότερων αδερφών τους, γίνονταν οι νοικοκυρές των σπιτικών τους. Γίνονταν τα πάντα εκτός από αυτό που όριζε η φύση τους. Όμως αυτή ήταν η ζωή τους...

Στην αυλή του σπιτιού της γιαγιάς Μαρίας όμως ο κόσμος μίκραινε. Γινόταν οικείος, πιο τρυφερός, πιο στοργικός, σαν φωλιά, σαν αγκαλιά.

Η αυλή της είχε ένα πηγάδι και γύρω από αυτό λουλούδια και δυο δέντρα. Υπήρχε ένα μικρό κοτέτσι και μια γωνίτσα για την κασίκα τους: ίσα ίσα για τα αυγά τους, το γάλα τους και το τυρί τους.

Η γιαγιά Μαρία δεν μπορούσε εύκολα ν' αφήσει τη μικρή Παναγιώτα τα βράδια και να πάει στο απέναντι σπίτι της γειτονιάς να δει τις φίλες της. Έτσι αυτές, που το καταλάβαιναν και το δικαιολογούσαν, έρχονταν οι ίδιες στην αυλή της μαζί με τα εργόχειρά τους και άφηναν τα παιδιά ελεύθερα να τρέχουν πάνω κάτω, να παίζουν τόπι, πεντόβολα και μακριά γαϊδούρα, κι οι ίδιες να απολαμβάνουν τις κουβέντες τους.

Κάποια βράδια λοιπόν, πριν γυρίσουν οι άντρες τους από το καφενείο, μαζεύονταν στην αυλή της γιαγιάς Μαρίας και κουβέντιαζαν, όχι μόνο για τα θέματα που αφορούσαν τα νοικοκυριά τους αλλά και για όλα τα νέα του χωριού, που σιγά σιγά εξελισσόταν σε κωμόπολη.

Το χωριό τους είχε δυο λιμάνια και αυτό συνέβαλε πάρα πολύ στο να ανθίσει το εμπόριο της σταφίδας και να ακμάσει η οικονομία του τόπου. Από λιμάνι σε λιμάνι λοιπόν ταξίδευαν και τα νέα του χωριού και μεταφέρονταν σε άλλα λιμάνια και σε διαφορετικούς τόπους: κι έτσι όπως ανακατεύονταν οι λέξεις κι οι τόποι, θαρρείς και ταξίδευε κι όλος ο κόσμος του χωριού μαζί τους.

Το καφενείο του κάθε χωριού ήταν μια μικρή Βουλή και οι αποφάσεις, οι αλλαγές, τα γεγονότα, ακόμα και τα κουτσομπολιά, γινόντουσαν πάνω από ένα τάβλι κι

έναν τούρκικο καφέ. Από τις κουβέντες των αντρών -γιατί τότε στα καφενεία δεν πήγαιναν γυναίκες- τα νέα έφταναν στις γυναίκες στο σπίτι και τότε, μαζί με τα κατσαρολικά, τα κεντήματα, τα μπαλώματα, οι ιστορίες εκείνες έπαιρναν μορφή. Και πότε μαγειρεύονταν κατά πώς ήθελε η κάθε νοικοκυρά, πότε τις μάλωναν πώς και πώς, και πότε τις κεντούσαν για να τις επιδεικνύουν σε όλο το χωριό.

Η γειτονιά!

Η Ασπασία, η Δήμητρα, η Τούλα, η Γιαννούλα, η Ελπίδα, η Κανέλα, η Βούλα αργότερα.

Ονόματα που θυμάμαι να ακούω από το στόμα της γιαγιάς Μαρίας όταν μας μίλαγε και μας διηγούταν ιστορίες από εκείνες τις στιγμές της γειτονιάς. Θυμάμαι ονόματα, αλλά οι μορφές τους έχουν χαθεί. Ήμουν μικρή και δεν έδινα πολλή σημασία όταν μας επισκέπτονταν για να μας γνωρίσουν σαν εγγόνια της φίλης τους.

Είχα ακούσει από τη γιαγιά μου για την Ελπίδα, που ήταν όμορφη και χρυσοχέρα, ακουστή σε όλο το χωριό για τα εργόχειρά της. Ζωντάνευε τις εικόνες, θα έλεγε κανείς! Η Ελπίδα ζήτησε να βαφτίσει το δεύτερο παιδί της γιαγιάς Μαρίας, τον Ντίνο, όπως κι έγινε.

Καλή κι αγαπημένη φίλη ήταν και η Κανέλα, που νοίκιαζε το διπλανό σπίτι και ο άντρας της δούλευε στον αγροτικό συνεταιρισμό. Όντας πιο μορφωμένη, βοηθούσε τη γιαγιά Μαρία και τη συμβούλευε πάντα σε ό,τι ρωτούσε σχετικά με το παιδί και τα γιατρικά, κι αργότερα βοηθούσε και τον Ντίνο με τα μαθήματά του. Δυστυχώς όμως, σε μερικά χρόνια, πήρε ο άντρας της μετάθεση κι έφυγαν από το χωριό με την οικογένειά της για την Αθήνα.

Όλη η γειτονιά νοιαζόταν τη γιαγιά Μαρία και αυτό ήταν το τυχερό της. Έτσι έλεγε πάντα! Είχε καλές φίλες στη γειτονιά κι έτσι οι δυσκολίες μοιράζονταν και γίνονταν υποφερτές.

Κεφάλαιο 11

Η μικρή Παναγιώτα!

Το όνομα το πήρε από τη γιαγιά της, τη μάνα της γιαγιάς Μαρίας, η οποία και τη μεγάλωσε στην ποδιά της.

Οι μέρες περνούσαν, οι μήνες κύλαγαν. Το μωρό μεγάλωνε και γινόταν παιδάκι. άλλαζε μορφή, αλλά δεν μπορούσε ούτε να μπουσουλίσει ούτε να κάνει τα πρώτα του βήματα όπως όλα τα παιδάκια, που τα βλέπουν οι γονείς και τα καμαρώνουν. Στεκόταν καθιστό, μόνο στην αγκαλιά τους, και τους κοίταγε μες στα μάτια σε κάθε τους λέξη και σε κάθε τους κίνηση. Αντιλαμβάνόταν τα πάντα. “Τα ματάκια της πέταγαν σπίθες” έλεγαν αργότερα, καθώς μεγάλωνε, οι συγγενείς.

Πέρασε ένας χρόνος και λίγοι μήνες...

Η γιαγιά Μαρία απέκτησε και δεύτερο παιδί, ένα αγοράκι αυτή τη φορά, τον Ντίνο. Ένα υγιέστατο αγοράκι. Τον μεγάλωνε δίπλα στην αδερφή του, τη μικρή Παναγιώτα, και ποτέ δεν τα ξεχώρισε. Ο Ντίνος ήταν ένα αδύνατο παιδί, με ξυρισμένα μαλλάκια, κατακόκκινα μάγουλα, με κοντά παντελονάκια και με μόνιμα ματωμένα γόνατα από το παιχνίδι. Αγαπούσε τη μεγάλη του αδερφή και την είχε υπό την προστασία του από τότε που κατάλαβε τον εαυτό του.

Ο Ντίνος έδωσε στη μάνα του ενέργεια, δύναμη, κουράγιο. Ήταν ένα χρυσό παιδί και τη βοηθούσε πολύ στις δουλειές, στο να κουβαλάει τα ψώνια από τον μπακάλη, στο τάισμα και στο καθάρισμα του κοτετσιού στην αυλή, στο κουβάλημα του νερού από το κέντρο του χωριού στο σπίτι.

Ο Χρήστος πάλι καμάρωνε για τον γιο του και του έδωσε το όνομα του πατέρα του.

Άργησε να βαπτιστεί ο Ντίνος της. Σχεδόν τριών χρονών πήγε. Μεγάλο παιδί πλέον και καταλάβαινε τα πάντα και καμιά όρεξη δεν είχε για το μυστήριο της βάφτισης που τον περίμενε. Πού να σταθεί ο μικρός να τον πάνε στην εκκλησία... Έτρεχε από εδώ κι από εκεί... Ντυμένος, χτενισμένος, αλλά μόλις κατάλαβε που πήγαινε, δίνει μια κι όπου φύγει φύγει. Πάνε τα ρούχα, έγιναν τσαλάκα, έξω τα μπατζάκια, κάτω οι τιράντες. Πού να κάτσει ο μικρός να τον γδύσουν και να τον βάλουν στην κολυμπήθρα...

Ο μικρός λοιπόν, δεν είχε αδυναμία μόνο στην αδερφή του ή στο παιχνίδι με τη μπάλα. Είχε και μια άλλη αδυναμία: τρελαινόταν για αντζούγιες· παστές σαρδέλες,

κοινώς. Που τελικά έπαιξαν αποφασιστικό ρόλο στο να επιτευχθεί η βάφτισή του...

Ένας ομορφάντρας δυο μέτρα ήταν ο άντρας της Τούλας. Πήρε λοιπόν τον μικρό από το ένα χέρι κι από το άλλο ένα σακουλάκι με λίγες αντζούγιες για να τον δελεάσει. Κι έτσι, καμαρωτός σαν σκεπάρνι, ο αβάπτιστος τότε Ντίνος πείστηκε επιτέλους να πάει στο μυστήριο, μιας και μετά όλο το σακουλάκι θα ήταν δικό του και μόνο δικό του. Τι γέλια που έκαναν τότε!... Έτσι έγινε η βάπτιση κι όλοι γύρισαν σπίτι για τα κεράσματα και το γλέντι με γέλια.

Όλη η γειτονιά σε χαρές και σε λύπες ήταν παρούσα. Έτσι ήταν τότε στα χωριά. Τα κεράσματα -οι μεζέδες και το κρασί- ήταν άφθονα για όλους, για να τσιμπούν και να ευχηθούν για το όνομα του παιδιού. Και μια και τα περισσότερα σπίτια ήταν μικρά, τα γλέντια γίνονταν στις αυλές. Έτσι και στο σπίτι της γιαγιάς Μαρίας, η αυλή γέμισε από κόσμο και συγγενείς.

Το σπίτι ήταν δυο δωμάτια όλο κι όλο. Στο ένα δωμάτιο ήταν η κουζίνα με το γκάζι και το τραπέζι που έτρωγαν, και δίπλα, χωρισμένο με μια πρόχειρη κατασκευή από καλάμια, ήταν το κρεβάτι που κοιμόταν η μικρή Παναγιώτα με τη γιαγιά της. Στο διπλανό δωμάτιο το αντρόγυνο κι ο γιος τους ο Ντίνος.

Η γιαγιά Μαρία αγαπούσε το νοικοκυριό της και, παρ' όλες τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης, ποτέ δεν έλειψε το βάζο με τα λουλούδια από το τραπέζι της κουζίνας της. Ήταν αρχοντιά το καθαρό σπίτι, τα εδέσματα της κάθε νοικοκυράς, τα καθαρά ρούχα -πλυμένα με αλισίβα, το σταχτόνερο δηλαδή, που κατά τα λεγόμενα της γιαγιάς Μαρίας έκανε τα ασπρόρουχα ν' αστράφτουν. Οι γυναίκες εκείνης της εποχής ήταν όλη μέρα στο πόδι, φαινόταν να μην τους φτάνει η μέρα, ήταν ζύπνιες από πριν καλά καλά λαλήσει ο κόκορας.

Τα βράδια λοιπόν που όλοι πήγαιναν για ύπνο, η γιαγιά Μαρία δεν ξάπλωνε στο κρεβάτι της. Καθόταν σε μια καρέκλα στο δωμάτιό τους και κοίταγε τους δύο άντρες της ζωής της. Πόσο έμοιαζαν αυτοί οι δύο... Πόσο τους νοιαζόταν, πόσο τους φρόντιζε... Το ίδιο έκανε κι εκείνο το βράδυ της βάφτισης του Ντίνου.

Στην αγκαλιά της η μικρή Παναγιώτα. Τεσσάρων χρόνων τότε σχεδόν. Χαϊδεύοντας τα μαύρα μαλλιά της κόρης της, που τόσο έμοιαζαν με τα δικά της, έπαιρνε δύναμη κι έκανε όνειρα· όνειρα ότι μια μέρα το κοριτσάκι της θα γινόταν καλά. Ότι θα περπατούσε, θα μιλούσε, θα γέλαγε, όπως έκανε κι ο Ντίνος της. Όλο το βράδυ κοιμόταν σ' εκείνη την καρέκλα. Πολλές φορές η μικρή ήταν ανήσυχη τα βράδια και ήθελε μόνο την αγκαλιά της μάνας. Κι εκείνη δεν μπορούσε να της πει όχι. Είχε

μόνιμα την έγνοια της και την αγωνία της.

Ένα βράδυ αγκαλιά, κάποιο άλλο βραδύ αγκαλιά, μετά άλλο ένα βράδυ αγκαλιά σ' εκείνη την καρέκλα, και μετά άλλο κι άλλο... Δεκατρία ολόκληρα χρόνια κοιμόταν σ' εκείνη την καρέκλα. Μπορεί όχι κάθε μέρα, αλλά για δεκατρία ολόκληρα χρόνια δεν ευχαριστήθηκε το κρεβάτι της, τον άντρα της, τον ύπνο της.

Κάποια βράδια, στο εξοχικό εκείνο σπίτι, που ο ουρανός ήταν ξάστερος και το φεγγάρι φαινόταν με όλη του τη μεγαλοπρέπεια, η γιαγιά Μαρία άνοιγε το παράθυρο του εξοχικού τους κι έψαχνε το φεγγάρι για να συνομιλήσει με τις σκέψεις της. Η αχλαδιά εκεί, απέναντί της, ριζωμένη στη γη που σκάλισαν τα χέρια τους, φύλακας και μάρτυρας των σκέψεων της μικρής κόρης τους. Το θρόισμα των φύλλων σ' ένα απόλυτα ήσυχο βράδυ ακουγόταν καθαρά στ' αυτιά της και ίσως ήταν ο ίδιος ήχος που άκουγε και η μικρή της Παναγιώτα μέσα στην ημέρα, όταν την άφηναν κάτω απ' τα κλαδιά της. Άνοιγε λοιπόν το παράθυρο κι άνοιγε και την καρδιά της· ήταν οι στιγμές της χαλάρωσης και της περισυλλογής της.

Είναι η στιγμή της νύχτας που πρέπει να ρουφάς τη δύναμή της και να αισθάνεσαι την αύρα που έχει καθώς κατεβαίνει η νύχτα και τ' άστρα μοιάζουν πυγολαμπίδες στον ουρανό. Έτσι, ξημερώνοντας η μέρα, με μια ανάσα ν' αφήνεις το μαύρο της νύχτας να ανακατεύεται με το άσπρο του πρωινού και, καθώς ανακατεύονται όνειρα και σκέψεις, να καταφέρνεις το αδύνατο να γίνεται δυνατό.

Δεν είμαστε τίποτα παραπάνω από ημέρα και νύχτα, από φως και σκοτάδι.

Τέτοιες ήταν οι σκέψεις που γύρναγαν στο μυαλό της, και το θρόισμα των φύλλων στην απόλυτα ήσυχη νύχτα μίλαγε μαζί της.

«Τι σταυρό κουβαλάς κόρη μου...» της έλεγε η μάνα της κάποιες φορές.

«Τον σταυρό δεν τον κουβαλάω μόνη μου, μάνα. Δυστυχώς έχω παρέα το παιδί μου. Ανησυχώ, μάνα».

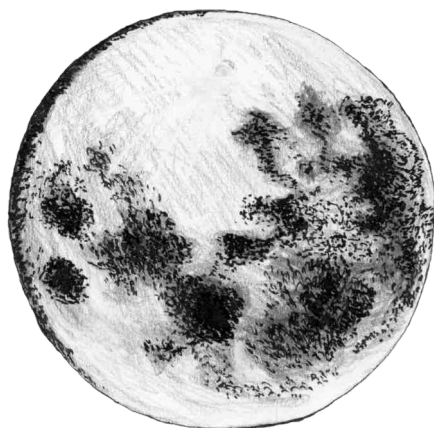
«Τι πράγμα, παιδί μου;»

«Φοβάμαι, μάνα... Κάποια βράδια κοιτάει από το παράθυρο και ψάχνει το φεγγάρι. Όταν το δει, μένουν τα ματάκια της εκεί ακίνητα και χαμογελά, μάνα, λες και της μιλάει.

«Θα της κάνει εντύπωση Μαρία μου, αυτό θα είναι. Μην σκιάζεσαι!».

Και η φωνή του φεγγαριού από ψηλά... “Γεια σου, μικρή μου Παναγιώτα... Καληνύχτα, μικρή μου Παναγιώτα... Μη φοβάσαι, μικρή... Μ' ακούς;” της έλεγε το φεγγάρι.

Κι αυτή το άκουγε... Μέχρι το 1965, που το φεγγάρι έμεινε μόνο του.

Κεφάλαιο 12

Αχ, πόσο γρήγορα περνούν τα χρόνια! Τρέχουν, τρέχουν, και σταματημό δεν έχουν. Ενώ παρακαλός να κάνουν πιο σιγά, εκείνα δεν ακούν. Δεν τα ενδιαφέρει κιόλας, εδώ που τα λέμε, αν εσύ τα βλέπεις να κυλάνε, αν δεν τα προλαβαίνεις, αν δεν μπορείς να σταματήσεις τα λεπτά, τις ώρες, τους μήνες. Απλώς κάνουν τη δουλειά τους.

Είχαν ένα μικρό σπιτάκι φτιαγμένο από πλίθες λίγο έξω απ' το χωριό. Δυο ώρες δρόμο με τα πόδια. Ήταν προίκα της γιαγιάς Παναγιώτας. Είχε καταφέρει με πολλές θυσίες να το κρατήσει και με πολύ κόπο να το παραδώσει στην κόρη της μόλις παντρεύτηκαν με τον Χρήστο. Πόσο καμάρι το είχε! Με το που τέλειωνε το σχολείο για τον γιο τους τον Ντίνο, η οικογένεια μεταφερόταν για τρεις μήνες σ' εκείνο το εξοχικό.

Είχε μια ιδιαίτερη ομορφιά εκείνο το σπιτάκι, μια θαλπωρή, ένα άρωμα φτωχικής χορτόπιτας. Φτωχό ήταν, είχε μόνο ένα δωμάτιο. Στο δωμάτιο αυτό ήταν και η κουζίνα με το γκάζι, και το τραπέζι που έτρωγαν και τα δύο διπλά κρεβάτια που κοιμόντουσαν. Για να τους χωρέσει έφτιαχναν και μια φρετζάτα, δηλαδή μια καλύβα που την επένδυαν με φτέρες για να κρατάει δροσιά.

Δεν τους ένοιαζε όμως. Είχαν τον κήπο τους. Έτσι και αλλιώς, μόνο το καλοκαίρι έμεναν εκεί. Τον χειμώνα μόνο τα Σαββατοκύριακα πήγαιναν για να φροντίσουν το χωραφάκι τους. Είχαν φυτέψει εκεί λίγες σταφίδες, καμιά δεκαριά ελίτσες, μια πορτοκαλιά, δύο λεμονιές και μια αχλαδιά, αχλαδιά κοντούλα, έτσι λεγόταν. Η αχλαδιά αυτή ήταν ένα τόσο δα δεντράκι όταν ο γείτονας τους τους το χάρισε για τα γενέθλια της μικρής τους κόρης, για να έχει να τρώει αχλαδάκια τον Αύγουστο, έτσι τους είχε πει. Το δέντρο αυτό, η αχλαδιά, ήταν στην αυλή δίπλα ακριβώς από το σπίτι και έγινε η αγαπημένη όλων. Είχε τη δική της ιστορία κι έπαιρνε τη δική της αγάπη.

Ήταν τόσο ταλαιπωρημένη όταν την πήρε στα χέρια του ο παππούς Χρήστος, που αν ήταν κάποιος άλλος ίσως να την είχε πετάξει. Αλλά αυτός είχε πολλή υπομονή και πολλή αγάπη για τα φυτά, όπως και για τα ζώα, όπως και για τους ανθρώπους. Η φωνή του κι η ηρεμία των κινήσεών του, η σιγουριά που είχαν οι αποφάσεις του, η δύναμη που έδειχνε η ματιά του, ήταν αρκετά για να κάνουν εκείνο το δεντράκι να πάρει δύναμη για να κερδίσει ακόμα μια ευκαιρία ζωής. Έτσι η αχλαδιά στάθηκε τυχερή που βρέθηκε στα χέρια αυτού του ανθρώπου και της οικογένειάς του. Και τους το ανταπέδωσε...

Σιγα σιγά το δεντράκι άρχισε να γιατρεύεται και ν' ανθίζει, και τελικά έγινε η πιο

νόστιμη αχλαδιά, με αχλάδια κοντούλες τόσο γλυκά που όποιος δοκίμαζε μαγευόταν. Και ήταν πολλοί εκείνοι που δοκίμασαν από εκείνο το δεντράκι και τ' αχλάδια του, κι εκείνο τούς τα έδινε πλουσιοπάροχα.

Η μικρή Παναγιώτα το αγαπούσε αυτό το δεντράκι. Μπορεί να μηνμίλαγε, αλλά καταλάβαινε και χαιρόταν και χοροπήδαγε σχεδόν στην αγκαλιά της γιαγιάς της όταν κάποιος έκανε κάτι για κείνη ή όταν κάποιος της χάριζε ένα πραγματάκι, ένα δωράκι. Της έλεγαν τότε “Κοίτα τι χάρισαν στην Παναγιώτα μας! Κοίτα τι θα τρώει το κοριτσάκι μας!” κι η μικρή χαμογελούσε και χαιρόταν κι έβγαζε κάτι σαν κραυγούλες χαράς και ευτυχίας.

Όταν την έπαιρναν μαζί τους στο κτήμα που πήγαιναν για δουλειές ή τα καλοκαίρια που παραθέριζαν εκεί, εκείνη η αχλαδιά ήταν το αγαπημένο της μέρος. Το δέντρο ήταν πολύ καλά δασκαλεμένο από τη φύση και γινόταν πότε η παρέα της, πότε ο συνομιλητής της, πότε το παιχνίδι της. Το θρόισμα της αχλαδιάς όταν φυσούσε αεράκι ακουγόταν στ' αυτιά της μικρής Παναγιώτας σαν ψίθυρος κι ένιωθε τα φύλλα της να χορεύουν ρυθμικά στο πρόσταγμα του ανέμου. Την έβαζαν κάτω από τον ίσκιο της, πάνω σε μια κουβερτούλα, κι έμενε εκεί για ώρες. Της άρεσε όμως. Εύρισκε ασφάλεια κάτω από τα φύλλα της και τα μικρά της αχλάδια της φαίνονταν σαν μικρές μπαλίτσες που κάποιος τις είχε κρεμάσει μόνο για κείνη. Έτσι της έλεγε ο αδερφός της ο Ντίνος. “Κοίτα πόσες μπαλίτσες έχεις! Εγώ τόσες πολλές δεν έχω, ούτε ο Κώστας, ούτε ο Μπαμπίκος από απέναντι, που έχει ο πατέρας του στρέμματα ελιές” και τέντωνε τα χέρια του για να τονίσει το μέγεθος των στρεμμάτων. “Αυτές είναι μόνο για σένα”. Πέρναγε έτσι πολλή ώρα να τους χαμογελά, έστω κι ασυναίσθητα, και να μένει εκεί η ματιά της, να προσπαθεί ν' απλώσει τα χέρια της, χωρίς όμως να το καταφέρνει, κι έμοιαζε σαν να προσπαθούσε να τους μιλήσει.

Οι καρποί της αχλαδιάς λες και δαισιθάνονταν την ανάγκη του μωρού ή αργότερα, καθώς πέρναγαν τα χρόνια, του μικρού κοριτσιού, δεν σάλευαν καθόλου, για να μην μπερδέψει το βλέμμα της και δυσκολεύεται να κοιτάει δεξιά και αριστερά.

Άλλες φορές δίπλα της καθόταν ή έπαιζε μπάλα ο αδερφός της ο Ντίνος. Κλώτσαγε το κουρέλι που είχε για τόπι δεξιά και αριστερά, πάνω κάτω, και όταν βαριόταν ξάπλωνε δίπλα στην αδερφή του και κοίταζε κι αυτός τα αχλαδάκια, προσπαθώντας να καταλάβει λίγο τον κόσμο της μικρής Παναγιώτας. Την αγαπούσε πολύ την αδερφή του και δεν σήκωνε καμιά κουβέντα και καμιά κοροϊδία. Η αδερφή του ήταν ιερό πράγμα για την τότε παιδική ψυχή του.

Το αγαπημένο του ήταν όταν ανέβαινε στα κλαδιά των δέντρων και μάζευε τζιτζικία. Τα έβαζε μέσα σε ένα τενεκεδάκι που του είχε κάνει τρύπες στο καπάκι του για να παίρνουν αέρα και το άφηνε δίπλα της. Η μικρή άκουγε το απεγνωσμένο βουητό των τζιτζικιών στην προσπάθειά τους να βγουν και τότε χαμογελούσε, πότε γέλαγε μέχρι τ' αυτιά. Η ίδια δεν καταλάβαινε τι ακριβώς ήταν αυτό που άκουγε ή τι ακριβώς συνέβαινε. Άκουγε το βουητό δίπλα ακριβώς στ' αυτιά της και πάντα ήταν η ευκαιρία να έχει τον αδερφό της ξαπλωμένο μαζί της, μιας και καθόταν και παρατηρούσε και ο ίδιος το επίτευγμά του. Έτσι πέρναγε ο καιρός στην εξοχή μέχρι να γυρίσουν στο σπίτι τους στο χωριό.

Την αγαπούσε την αδερφή του. Κανέναν δεν άφηνε να την πληγώσει. Πάντα είχε προτεραιότητα στη ζωή του, ακόμα κι από τους φίλους του.

Το σπίτι τους στο χωριό ήταν δίπλα στο δημοτικό σχολείο και το χώριζε μόνο ένα δρομάκι και μια μάντρα από την αυλή του σχολείου. Τα απογεύματα μαζεύονταν όλα τ' αγόρια της γειτονιάς κι έπαιζαν μπάλα και βόλους.

Καθημερινά ερχόταν στο σπίτι τους και η Λενιώ με την κόρη της, ένα χαριτωμένο μελαχρινό κοριτσάκι, τσουπωτό, τη Δημητρούλα. Η Δημητρούλα λοιπόν ήταν η παρέα του Ντίνου· περνούσανε πολλές ώρες μαζί και παίζανε συνέχεια με τη μικρή Παναγιώτα, της κάνανε αστεία και χωρατά, και της έλεγαν τραγούδια για να χαίρεται και να γελάει.

Η μικρή Παναγιώτα ήταν η αδυναμία του παππού Χρήστου, αλλά και η μικρή τρελαινόταν για τον πατέρα της. Είχαν ένα ιδιαίτερο δέσιμο και μια άλλη επικοινωνία οι δυο τους. Έννοια του ήταν να μην κλάψει η μικρή, να μην γυρίσει και τη δει στενοχωρημένη, να μην μένει μόνο το παιδί. Ο Ντίνος αυτό το καταλάβαινε και δεν ήθελε να βλέπει τον πάτερα τους ούτε στενοχωρημένο ούτε θυμωμένο. Έκανε τα πάντα για να είναι καλά η μικρή Παναγιώτα και την είχε συνέχεια στον νου του. Κάποιες φορές βέβαια την άφηνε για λίγο να πάει να παίξει με τ' αγόρια της γειτονιάς στο προαύλιο του σχολείου, αλλά το αυτί του ήταν πάντα τεντωμένο, ώστε να ακούει αν τον φώναζαν και να έτρεχε κατευθείαν σπίτι.

Κάποιες φορές ανέβαινε στο τοιχάκι η ξαδέρφη του Ντίνου, η μικρή Δημητρούλα που την είχε στείλει η γιαγιά Μαρία να τον φωνάξει:

«Ντίνοοο! Εεεεε!»

«Τι θες;» της απαντούσε νευριασμένος μιας, και συχνά του φορτωνόταν για να την παίξει.

«Σε θέλει η αδερφή σου, είπε η θεία Μαρία. Να πας γιατί κλαίει...»

Δεν προλάβαινε να τελειώσει την πρότασή της η μικρή ξαδέρφη του κι εκείνος είχε ήδη φτάσει σπίτι. Έτρεχε στο δωμάτιο που καθόταν η μάνα του με τη μικρή Παναγιώτα κι έπεφτε στα γόνατα μπροστά τους.

«Τι είναι, μικρή;» τη ρώταγε «Γιατί κλαις; Σου έλειψαν τα τζιτζίκια μας;»

Και τότε η μικρή Παναγιώτα σταματούσε να κλαίει. Ο ίδιος δεν κατάλαβε ποτέ αν σταμάταγε επειδή της έλεγε για τα τζιτζίκια ή επειδή απλώς τον ήθελε εκεί.

Άλλες φορές εξαφανιζόταν στις αλάνες και γύρναγε όλα το χωριό με τα παιδιά της γειτονιάς. Αγόρια κάθε ηλικίας, άλλα με κοντά παντελόνια κι άλλα με κανονικά, έτρεχαν σ' όλο το χωριό, στις αλάνες, στα άχυρα που τα είχαν κάνει δεμάτια κατά τον θεισμό του σιταριού και τα αγόρια τα χρησιμοποιούσαν για να πηδάνε από πάνω τους και να κάνουν τους καμπόσους. Ώρες τον έψαχνε η γιαγιά Μαρία να γυρίσει για φαγητό, αλλά σιγά μην ερχόταν όταν τον φώναζε, όλο μετά και μετά της έλεγε της μάνας του. Μόνο για την αδερφή του παράταγε τα πάντα κι έτρεχε από όπου κι αν ήταν, ό,τι κι αν έκανε.

Όταν ο Ντίνος γύρναγε σπίτι αναψοκοκκινισμένος και ιδρωμένος, καθόταν δίπλα στην αδερφή του και περιποιόταν τις πληγές από τα γόνατά του ή έβγαζε τα αγκάθια από τις πατούσες του, μιας και πολλές φορές έτρεχαν από 'δώ κι από 'κεί ξυπόλητοι. Κι η Δημητρούλα συνήθως τον ακολουθούσε από πίσω και παρακολουθούσε την κάθε του κίνηση.

«Τι κοιτάς και δεν μπαίνεις, μωρή Μιμιά;» της έλεγε πειραγμένος εκείνος.

«Θα θυμώσεις πάλι» του απαντούσε. «Όλο μαζί μου θυμώνεις. Μόνο με την Παναγιώτα δεν θυμώνεις» παραπονιόταν με την παιδική φωνούλα της.

«Η Παναγιώτα είναι άγγελος, το ξέχασες;» της έλεγε. «Η μάνα λέει ότι δεν μαλώνουμε με τους αγγέλους, δεν μας φταίνε αν δεν μπορούμε να τους καταλάβουμε».

Έτσι του έλεγε η γιαγιά Μαρία όταν καμιά φορά τον έπαιρνε το παράπονο ή δυσανασχετούσε κι εκείνος σαν παιδί...: “Τι να σου κάνει που, ενώ μας μιλάει, εμείς δεν μπορούμε να την καταλάβουμε; Φταίει το παιδί; Η αδερφή σου μιλάει άλλη γλώσσα· μια γλώσσα που μιλάνε οι νεράιδες και οι άγγελοι. Γι' αυτό μην της θυμώνεις, καρδιά μου, και εσύ...” του έλεγε και του χάιδευε τα κατσαρά του μαλλιά.

Κεφάλαιο 13

Η γιαγιά Μαρία ήταν σπουδαία γυναίκα. Η καρδιά της ήταν ανοιχτή σε όλους. Πολλά γράμματα δεν έμαθε ποτέ της, όμως η παιδεία δεν είναι πάντα θέμα μόρφωσης και πτυχίων.

Ο παππούς Χρήστος όμως ήταν διαβασμένος και σπουδαγμένος. Μεγαλύτερος από τα οχτώ αδέρφια του, κατάφερε να μπει στη ναυτική σχολή «Ηράκλειτος», στον Πειραιά, όμως δεν την τελείωσε γιατί ήρθε η κατοχή και χρειάστηκε να γυρίσει στο χωριό για να βοηθήσει στο μεγάλωμα των παιδιών της οικογένειας. Έτσι το όνειρό του για σπουδές έμεινε πίσω. Είχε μυαλό ο παππούς και σίγουρα θα υπήρχε ένα καλύτερο μέλλον γι' αυτόν αν η ζωή δεν τα έφερνε έτσι και είχε μπορέσει να τελειώσει τις σπουδές του. Όμως τότε δεν σκέφτονταν έτσι οι οικογένειες· υπήρχε ανάγκη από χέρια για δουλειά. Έτσι ο παππούς αναγκάστηκε να γυρίσει πίσω στο χωριό.

Η γιαγιά μου αγαπούσε πολύ τον τόπο της. Εκεί μεγάλωσε η μάνα της, εκεί παντρεύτηκε, εκεί γέννησε και την ίδια. Όλη της η ζωή ήταν κλεισμένη στα μικρά σύνορα του χωριού της. Το ήξερε απέξω το χωριό της! Τους δρόμους, τα καντούνια, τα χωράφια, τα κτήματα, τους ανθρώπους. Όλα τής ήταν οικεία. Τα χρώματα, τα αρώματα, τα βουνά, τα πλατάνια της πλατείας.

Ήταν τότε η εποχή που έφευγε ο κόσμος από τα χωριά και πήγαινε στις μεγαλουπόλεις να βρει δουλειά, να φτιάξει τη ζωή του, να εξελιχθεί. Έτσι και τ' αδέρφια του παππού Χρήστου έφυγαν απ' το χωριό για σπουδές, για μια καλύτερη ζωή. Η Αγγελική, η αδερφή του Χρήστου, ονειρευόταν να γίνει δασκάλα. Έδωσε δυο φορές, αλλά δεν τα κατάφερε και τελικά πήγε σε μια σχολή νοσηλευτικής, όπου μετά από δυο χρόνια πήγε κι η άλλη αδερφή μαζί της, η Αθανασία. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '60 είχαν φύγει τα περισσότερα από τα αδέρφια του παππού Χρήστου. Ο αδερφός τους ο Γιώργος, αφού πήγε πρώτα στην Αθήνα, όπου έμαθε τη ραπτική δίπλα σ' έναν πολύ γνωστό ράφτη που είχε σπουδάσει στη Γαλλία, αργότερα έφυγε για την Αμερική. Ο Αντρέας είχε ήδη μπει στη σχολή της αστυνομίας και έμενε κι αυτός Αθήνα. Στο χωριό παρέμειναν, εκτός από τον παππού Χρήστο, άλλα τρία αδέρφια: η Λενιώ, η Βασιλική κι ο Τάκης.

Η γιαγιά κι ο παππούς είχαν αγοράσει κι έναν γαϊδουράκο, τον Κίτσο. Το γαϊδουράκι ήταν μεγάλη βοήθεια για την οικογένεια· στο φόρτωμα, στη μεταφορά της σταφίδας, αργότερα για το φόρτωμα με τσουβάλια από τις ελιές, το κουβάλημα του

νερού απ' το πηγάδι ή για τη μετακίνηση της μικρής Παναγιώτας καθώς μεγάλωνε και γινόταν κοριτσάκι, κοπελίτσα. Το γαϊδουράκι τους ήταν μέρος της οικογένειάς τους. Το έδεναν έξω στην αυλή τους και κοιμόταν μαζί με τις κατσικούλες και τις κότες τους. Το αστείο ήταν ότι για να πάει στην πίσω αυλή περνούσε μέσα από το σπίτι και, καθώς προχωρούσε, άφηνε εκτός από τις πατημασιές και μερικά... περιττώματα στο χώμα που είχαν για πάτωμα.

Όμως η ζωή έτσι ήταν εκείνα τα χρόνια. Δεν τους έκαναν εντύπωση όλα αυτά, ήταν γι' αυτούς κάτι το φυσιολογικό. Φυσιολογικό για όλους τους ανθρώπους του χωριού. Δεν υπήρχαν πολυτέλειες, δεν τις ήξεραν. Οι άνθρωποι ήταν μαθημένοι αλλιώς. Από τα ρούχα τους, τα πράγματά τους, τις συνήθειές τους, από τον τρόπο ζωής τους, από το φαγητό τους. Όμως εκείνα τα χρόνια, εκείνα τα απλά χρόνια, υπήρχε ζεστασιά χωρίς τα χοντρά και χνουδωτά ρούχα, υπήρχε θαλπωρή και χωρίς τα αναμμένα τζάκια, υπήρχε αγάπη χωρίς πολυτέλειες και χρήμα. Υπήρχαν κι αυτοί που είχαν αμάξι, άλλοι όμως είχαν κάρο, άλλοι άλογα και άλλοι... γαϊδουράκια.

Ο Κίτσος λοιπόν είχε πολύ σημαντική θέση στο σπίτι, αλλά και στην καρδιά τους. Ο Ντίνος τρελαινόταν να παίζει και να κάνει τον καουμπόη, και η μικρή Παναγιώτα γέλαγε χωρίς να καταλαβαίνει και πολύ καλά τι ακριβώς παιχνίδι ήταν αυτό του αδερφού της. Ο παππούς Χρήστος όμως θύμωνε με κάτι τέτοια. Το ζώο ήταν το δεξί του χέρι, ήταν το μεταφορικό του μέσο, ήταν το μηχανήμα του, η βοήθειά του. Είχε δώσει πολλά χρήματα για να το αποκτήσει και δεν μπορούσε να φανταστεί τι θα έκανε αν του πάθαινε κάτι, αν τραυματιζόταν το πόδι του ή οτιδήποτε θα άφηνε το ζώο μακριά απ' τη δουλειά.

Έτσι ο Ντίνος έπαιζε με το γαϊδουράκι μόνο τις ώρες που έλειπε ο πατέρας του. Μαζί του και η μικρή Δημητρούλα, με το στρογγυλό προσωπάκι της και τα μεγάλα της μάτια, να τον κοιτάει.

«Τι κοιτάς εμένα, ρε Μιμιά;» Έτσι την έλεγε πάντα, όχι Δημητρούλα, ούτε Μιμικά, όπως τη φώναζαν άλλοι. «Την πόρτα κοιτά, ρε χαζή... Μην έρθει ο πατέρας μου και μας κυνηγάει...»

«Κοιτάω... Λες να μην κοιτάω; Ολούθε κοιτάω».

Η γιαγιά Μαρία κοιτάγε κι αυτή από το παράθυρο. Δεν της άρεσε όταν ο Χρήστος θύμωνε και την πλήρωνε ο Ντίνος της, είτε έφταιγε, είτε όχι. Έτσι αδύνατο παιδί που ήταν, μάτωνε η καρδιά της όταν έπεφτε πάνω του η βέργα από τη μουριά και του κοκκίνιζε τα ποδαράκια του που, έτσι αδύνατα πού ήταν, έμοιαζαν με καλάμια.

Η μικρή Παναγιώτα καταλάβαινε την ώρα που ο πατέρας της γύριζε στο σπίτι. Είχε αυτή την έκτη αίσθηση κι έβλεπε κι άκουγε εκείνα που δεν μπορούσε να δει και να ακούσει ο κοινός άνθρωπος. Διαισθανόταν πράγματα, καταστάσεις, την αύρα των ανθρώπων. Καταλάβαινε πολλά χωρίς να της έχει μιλήσει κανείς. Ήξερε πότε ο πατέρας της ήταν στενοχωρημένος, κι ας το έκρυβε από τους υπόλοιπους πίσω από το χαμόγελό του. Ήξερε πότε τους έκρυβε την αλήθεια, πότε δεν είχαν πάει καλά οι δουλειές, πότε είχε δυσκολίες με τα λεφτά. Έτσι, κάθε φορά που πλησίαζε ο παππούς Χρήστος από το καντούνι, η μικρή χοροπήδαγε και χαιρόταν πάνω στην αγκαλιά της γιαγιάς Παναγιώτας κι έτσι ήξεραν όλοι ότι όπου να 'ναι θα άνοιγε η πόρτα και θα ερχόταν ο πατέρας της. Θα ερχόταν και θα την έπαιρνε αγκαλιά και θα της χάιδευε τα μαύρα μαλλάκια της, που τόσο ταίριαζαν με το μελαχρινό δέρμα της. Θα της μίλαγε ήρεμα και υπομονετικά, όπως ήρεμα και υπομονετικά μίλαγε είτε στο Κίτσο τους όταν το ζώο κουραζόταν, είτε στη μικρή αχλαδιά όταν την είχε πρωτοβρεί ταλαιπωρημένη και σχεδόν μαραμμένη. Η ήρεμη φωνή του είχε ζωντανέψει τότε την αχλαδιά, δυνάμωνε το πείσμα του γαϊδουράκου τους, άνθιζε τις τριανταφυλλιές και τα άλλα λουλούδια της γιαγιάς Μαρίας όταν καταστρέφονταν από τον άνεμο, αλλά κυρίως κάλμαρε τον φόβο στην καρδιά της μικρής του Παναγιώτας. Η φωνή του, αυτή η ήρεμη αλλά όλο σιγουριά φωνή του.

Την Παναγιώτα την έπαιρνε ο ύπνος στην αγκαλιά του και ηρεμούσε το σώμα της και δεν φοβόταν πια το μυαλό της.

Τι να έκρυβε άραγε εκείνο το κεφαλάκι; Πώς να αισθάνονται εκείνα τα παιδιά, όλοι εκείνοι οι άνθρωποι που θέλουν τόσα πολλά να πουν αλλά δεν ξέρουν τον τρόπο, όπως κι εμείς δεν ξέρουμε τη γλώσσα τους; Αυτά σκεφτόταν παππούς Χρήστος τα βράδια όταν κάπνιζε τον καπνό του έξω στην αυλή.

«Τι έχεις Χρήστο μου;» τον ρώταγε η γιαγιά Μαρία όταν τον έβλεπε έτσι σκεφτικό.

«Τίποτα... Μην σκας εσύ. Εσύ να φροντίζεις τα παιδιά. Για τα υπόλοιπα έχεις εμένα».

Δεν μίλαγαν και πολύ οι άντρες τότε στις γυναίκες τους για τις δουλειές τους. Ούτε για τις ανασφάλειές τους μίλαγαν, ούτε για τις αγωνίες τους ή τους φόβους τους. Εδώ οι φόβοι του παππού Χρήστου είχαν να κάνουν με το παιδί τους, αλλά και πάλι δεν ήθελε να μοιραστεί τις σκέψεις του και να στενοχωρεί τη γυναίκα του. Οι άντρες τότε έπαιρναν όλες τις ευθύνες πάνω τους και το χρέος τους ήταν να ηρεμούν την

οικογένειά τους. Άλλωστε, τι δουλειά είχαν οι γυναίκες σε όλα αυτά; Τι ήξεραν;

Όμως οι γυναίκες ήξεραν. Ήξεραν τις καλές και τις άσχημες μέρες, ήξεραν πότε ήταν καλά τα πράγματα και πότε όχι, ήξεραν πότε πρέπει να ρωτήσουν και πότε όχι, ήξεραν να καλμάρουν τον άντρα τους, να τον ξεκουράσουν, να του μιλήσουν, να τον χαϊδέψουν, να δεχτούν τα χάδια του, τις ορέξεις του, τα νεύρα του.

Τι ήξεραν οι γυναίκες τους; Ήξεραν τα πάντα!

Το βράδυ πέφτανε όλοι για ύπνο, τα παιδιά και η μητέρα της γιαγιάς Μαρίας. Αυτή ετοιμάζε το κολατσιό του άντρα της για το επόμενο πρωί κι ο Χρήστος έριχνε μια τελευταία ματιά στο γαϊδουράκι τους τον Κίτσο και, στις κοτούλες τους, και κλείδωνε το κοτέτσι για ν' αποφύγει καμιά επίθεση από κουνάβι.

Τον άφηνε στις σκέψεις του και πήγαινε στο κρεβάτι τους. Λίγο να προλάβει να ξαπλώσει, να ξεκουραστεί το σώμα της, να τεντώσει τα μέλη της λίγο πριν ξυπνήσει η μικρή και την πάρει αγκαλιά και μείνουν έτσι στην πολυθρόνα μέχρι το πρωί.

Ξάπλωνε όμως με τις δικές της σκέψεις. Δεν θα καταλάβαινε... Εκείνη; Εκείνη που ήξερε τον άντρα της απ' έξω κι ανακατωτά; Εκείνη που κοίταγε τα παιδιά της και ήξερε αν πονούσαν, αν πείναγαν, αν είχαν θυμώσει, αν είχαν στενοχωρηθεί; Με μια ματιά της μόνο τα ήξερε όλα!

Γράμματα δεν ήξερε. Όχι! Ήξερε όμως ότι όλα πέρναγαν από τα χέρια της, από τις σκέψεις της κι από την καρδιά της. Δεν θα καταλάβαινε;

Καταλάβαινε... πολλά!

Κεφάλαιο 14

Ήταν κοντά στο Πάσχα όταν ο παππούς Χρήστος γύρισε πιο νωρίς απ' τη δουλειά στο κτήμα. Ήταν άσπρός σαν το πανί και φαινόταν εξαντλημένος. Με το που άνοιξε την αυλόπορτα, έμοιαζε ότι δεν είχε ούτε δύναμη να περπατήσει.

Ο Ντίνος και η Δημητρούλα στην αυλή ταλαιπωρούσαν το γαϊδουράκι, τον Κίτσο. Του είχαν φορέσει ένα ψάθινο καπέλο κι ένα μαντήλι στον λαιμό του. Ένα μικρό κοριτσάκι με κόκκινα, κατακόκκινα μαλλιά, σαν καρότα, προσπαθούσε να στερεώσει το καπέλο ανάμεσα στ' αυτιά του γαϊδουράκου, ενώ οι άλλοι δύο κατεργάρηδες χασκογελούσαν.

Όμως το γέλιο τούς κόπηκε απότομα μόλις φάνηκε η φιγούρα του παππού Χρήστου και τρομοκρατημένα περίμεναν να ξεσπάσει ο θυμός του. Μαζεύτηκαν λουπόν σε μια μεριά και οι τρεις τους με το κεφάλι κατεβασμένο κι απλώς περίμεναν. Ο φόβος τους όμως έγινε απορία καθώς δεν τους έδωσε καθόλου σημασία, αν και τους κοίταξε, κι απλώς τους προσπέρασε και μπήκε μέσα.

«Πω πω, τώρα τι θα κάνουμε;» ρώτησε η Δημητρούλα. «Λες να βγει με καμιά βέργα και να μας κυνηγάει;»

«Εγώ θέλω να πάω σπίτι» είπε η μικρούλα κοκκινομάλλα που είχε προστεθεί στην παρέα τους.

«Εσύ, καροτάκι, μην μιλάς» της είπε νευριασμένα η Δημητρούλα, καθώς έβλεπε ότι της κλέβει στιγμές από τον αγαπημένο της ξάδερφο, τον Ντίνο, και δεν τα πήγαιναν και πολύ καλά οι δυο τους.

Η μικρή κοκκινομάλλα ήταν η πρώτη κόρη της φίλης της γιαγιάς Μαρίας, της Κανέλας. Έμεναν στο διπλανό σπίτι, που νοίκιαζαν. Η Κανέλα είχε αδυναμία στον μικρό Ντίνο και επειδή ήταν τρομερά αδύνατο παιδί, όποτε μπορούσε τους έδινε μεζεδάκια, συκωτάκι, τηγανίτες, κεφτέδες, μιας και είχε πιο άνετη οικονομικά ζωή. Η κόρη της, η κοκκινομάλλα, ήταν η μικρή της παρέας και είχε μπει πρόσφατα ανάμεσα στη συμμορία του Ντίνου και της Μιμιώς. Είχε κάτι κοκκινοπορτοκαλί μαλλιά, με μελιά μάτια και φακίδες. Ένα τσουπωτό, θα το έλεγες, κοριτσάκι, με πείσμα που έσκαγε γάιδαρο, όπως ακριβώς και το γαϊδουράκι του παππού Χρήστου. Τέτοιο ήταν το πείσμα της, που όταν ο Ντίνος πήγαινε σχολείο στην πρώτη δημοτικού και η ίδια ήταν μικρή ακόμα για να γραφτεί, έδειξε τέτοια επιμονή να πάει κι αυτή, που απηύδησε η μάνα της η Κανέλα, απηύδησε και ο δάσκαλος του δημοτικού σχολείου, και άφησαν τη

μικρή Ρηνούλα να ακολουθήσει τον αγαπημένο της Ντίνο όλη τη χρονιά στην τάξη του. Έτσι η μικρή κοκκινομάλλα κατάφερε και φοίτησε την πρώτη δημοτικού δύο φορές.

«Γιατί, παρακαλώ;» αντιγύρισε νευριασμένα η μικρή.

«Γιατί δική σου ιδέα ήταν να βάλουμε καπέλα και κορδέλες στο γαϊδούρι...

Εμείς καλά παίζαμε τόπι» της αντιμίλησε η άλλη.

Ο Ντίνος δεν μίλαγε. Πρώτη φορά συνέβαινε αυτό. Ο πατέρας του τόσο νωρίς σπίτι; Και κάπως σαν άρρωστος του φάνηκε. Τι ήταν αυτό τώρα; Ούτε καν τους μάλωσε για τα κόλπα που έκαναν στον Κίτσο του. Τι είχε ο πατέρας του;

«Ντίνο, ποιος φταίει;» συνεχίστηκε ο γυναικείος καβγάς. «Εγώ ή το καρότο;»

«Μην με λες καρότοooo!» Και βουρ το κλάμα η μικρή Ρηνούλα -έτσι την έλεγαν, Ρηνούλα- από το Ειρήνη.

«Παρατήστε με!» τους φώναξε ο Ντίνος κι έτρεξε γρήγορα μες στο σπίτι.

Οι μικρές, που δεν τον είχαν συνηθίσει να τους μιλάει έτσι, λίγο σάστισαν, λίγο μπερδευτήκαν, και η Ρηνούλα από Ειρήνη σταμάτησε το κλάμα, η Μιμιώ από το Δημητρούλα σταμάτησε τα πειράγματα για το κοκκινοπορτοκαλί χρώμα των μαλλιών του μικρού καρότου και η καθεμιά πήγε σπίτι της.

Όταν ο Ντίνος μπήκε στο σπίτι, είδε ότι ο πατέρας του ήταν ξαπλωμένος στο κρεβάτι του και η μάνα του του τοποθετούσε κομπρέσες στο μέτωπο. Η μικρή Παναγιώτα έκλαιγε με λυγμούς στην αγκαλιά της γιαγιάς τους, η οποία μάταια προσπαθούσε να ηρεμήσει είτε τη μικρή της εγγονή, είτε την κόρη της. Η γιαγιά Μαρία δεν ήξερε τι να κάνει, τα είχε χαμένα. Ο άντρας της έκαιγε από τον πυρετό. Από τη μια τον σκέπαζε με ό,τι κουβέρτες είχαν γιατί τον έβλεπε που έτρεμε, κι από την άλλη του έβαζε νερό με ξύδι στο μέτωπο για να τον δροσίσει. Ο Ντίνος είχε μείνει σε μια γωνιά χωρίς να μπορεί να αντιδράσει. Ξαφνικά η φωνή της μάνας του τον επαναφέρει στην πραγματικότητα: «Τι κοιτάς έτσι; Τρέξε, Ντίνο μου, τρέξε και φέρε τον γιατρό, τον κύριο Κούκη. Τρέξε, σου λέω!» και του έδωσε μια σπρωξιά για να ξεκινήσει, να πάρει μπρος.

Έτρεξε το κακόμοιρο με όση δύναμη είχε. Τα πόδια του έφταναν στην πλάτη του. Ήταν γρήγορο παιδί. Δεν τον έφτανε κανείς στη γειτονιά από όλα τ' αγόρια, ακόμα κι από την πάνω γειτονιά που ήταν και πιο μεγάλοι από εκείνον. Τον βρήκε τον γιατρό και τον έφερε σπίτι. Και παρόλο που ο γιατρός είχε αμάξι, ο Ντίνος είχε φτάσει πριν από κείνον και τον περίμενε στην αυλόπορτα.

Ο γιατρός δεν τους έδωσε και σαφή εικόνα για το τι είχε ο παππούς Χρήστος, τι ήταν αυτό που του είχε προκαλέσει τον πυρετό. Το στομάχι του, είπε, μάλλον φταίει.

Να του φτιάχνουν φασκόμηλο και μαντζουράνα και να τρώει ελαφρά. Να μείνει λίγο σπίτι να ξεκουραστεί και θα έρθει να τον δει πάλι σε δυο τρεις μέρες. Μετά ο γιατρός έφυγε κι η ηρεμιστική ένεση που έκανε στον παππού Χρήστο τον ηρέμησε και τον κοίμισε. Λεφτά δεν πήρε, έτσι και αλλιώς ήξερε το δράμα της οικογένειας και την ταλαιπωρία τους. Όμως η γιαγιά Μαρία τον φίλεψε λάδι και χόρτα που είχε μαζέψει από τα χωράφια το πρωί.

Το βράδυ ήταν ήρεμο και ο παππούς Χρήστος είχε ησυχάσει κι ο πυρετός είχε πέσει. Η γιαγιά Μαρία έβαλε τη μικρή για ύπνο, κι αυτή ηρέμησε μόνο αφού έπεσε ο πυρετός του παππού Χρήστου.

«Ντίνο μου, πήγαινε κι εσύ για ύπνο και πάρε και τη γιαγιά σου».

«Μαμά, λες να στενοχώρησα εγώ τον μπαμπά;»

«Εσύ, γιατί;»

«Να, που κάναμε αστεία με το γαϊδουράκι μας. Μαμά, αλήθεια σου λέω, αστεία κάναμε, εγώ τον αγαπάω τον Κίτσο μας» και έσφιξε τα χέρια του γύρω από τη μέση της μάνας του και να το κλάμα...

«Μπα σε καλό σου... Τι σ' έπιασε; Τι φταις εσύ, παιδί μου; Έτσι είναι οι μεγάλοι, αρρωσταίνουν καμιά φορά. Έλα, σκούπισε τα δάκρυά σου, κοτζάμ άντρας και κλαις... Κι όσο για τον γαϊδουράκο μας, το ξέρω ότι παίζατε. Όμως το ζωντανό δεν είναι παιχνίδι, είναι το δεξί χέρι του πατέρα σας».

«Συγγνώμη, μαμά...» και σκούπιζε τις μύξες και τα δάκρυά του.

«Και πώς να το μάθαινε ο πατέρας σου στα κτήματα τι στο καλό σκαρώνατε εσείς οι τρεις, μου λες;»

«Ξέρω κι εγώ; Εσύ δεν μου λες πάντα ότι ο Θεός μάς βλέπει όλους από ψηλά;»

«Ε και;»

«Αν είδε ότι πειράζουμε το γαϊδουράκι μας και ήθελε να με τιμωρήσει κι αρρώστησε τον πατέρα;» και πάλι άνοιξαν οι βρύσες και τα μικρά ματάκια δεν μπορούσαν να σταματήσουν.

Μια μεγάλη αγκαλιά άνοιξε τότε και το προσωπάκι του χώθηκε όλο μέσα στη μυρωδάτη φορεσιά της γιαγιάς Μαρίας. Τα χέρια της του χάιδευσαν στοργικά το κεφάλι κι εκεί, ανάμεσα στα δάκρυα και στα χάρδια, έκλεισε τα μάτια του και άφησε να του πάρει όλο τον πόνο από πάνω του αυτό τα χάρδια της μάνας, που ξεπερνά και το πιο δυνατό γιατροσόφι.

Κεφάλαιο 15

Ο παππούς Χρήστος συνήλθε τις επόμενες μέρες. Λίγο τα φάρμακα του γιατρού, λίγο η ξεκούραση, λίγο η μαντζουράνα, και ξαναβρήκε τον ρυθμό του. Μαζί μ' αυτόν κι οι υπόλοιποι μέσα στο σπίτι, μικροί και μεγάλοι.

Ο γιατρός όμως επέμενε, δεν ήθελε να το αφήσει έτσι το θέμα. Λίγο οι πόνοι στο στομάχι το τελευταίο διάστημα, όταν συχνά πυκνά παραπονιόταν ο παππούς Χρήστος όταν συναντούσε τον γιατρό, λίγο τώρα αυτή η κρίση, δεν έπρεπε να το πάρει έτσι αψήφιστα. “Τι να κάνω, γιατρέ; Άντρας είμαι να στρωθώ σαν τη λεχώνα στο κρεβάτι επειδή με ενοχλεί το στομάχι μου; Ποιος θα ζήσει την οικογένειά μου; Η γυναίκα μου ή το δεκάχρονο παιδί μου;” Όλα τα καταλάβαινε ο γιατρός, και όλα τα καταλάβαινε κι ο παππούς Χρήστος. Το θέμα ήταν ποιος θα δικαιωνόταν πρώτος.

Ο Ντίνος δεν ξαναπείραξε τον γαϊδουράκο. Τον τάιζε κάθε πρωί, κοίταγε τα πόδια του αν έχουν τραυματιστεί, βοηθούσε τον πατέρα του να φορτώνει τα κοφίνια και να τα ξεφορτώνει όταν πλέον αργά το βράδυ γύρναγε από τα χωράφια.

Η Μιμιώ όλο τον ρώταγε με παράπονο.

«Γιατί δεν παίζουμε πια τον καουμπού και τους ινδιάνους;»

«Στο είπα τόσες φορές... Μια φορά έγινε το κακό και δεν το ξανακάνω».

«Αφού στο είπε και η μάνα σου, δεν φταίγαμε εμείς, και δεν τιμωρεί ο Θεός».

«Έτσι το λέει, δεν το καταλαβαίνεις; Εγώ δεν ξαναπειράζω τον Κίτσο».

«Καλά πια κι αυτός ο Θεός, όλη την ώρα εμένα, εσένα και το καρότο κοιτάει;»

«Μιμιώ, πρόσεχε πώς μιλάς... Μικρό κορίτσι και βλαστημάς; Και μην τη φωνάζεις τη μικρή όλο “καρότο”, αφού τη βλέπεις, στενοχωριέται».

Η Μιμιώ ντρεπόταν... για λίγο. Μετά της πέρναγε.

«Τι λες; Πάμε μέσα με την Παναγιώτα; Να της κάνουμε τους κλόουν και να γελάει; Να μας φτιάξει και η θεία Μαρία πατάτες τηγανιτές;»

Τρέχανε και οι δύο στο δωμάτιο της τραπεζαρίας, πάντα εννοείται για το ποιος θα έφτανε πρώτος, και πέφτανε με δύναμη μπροστά στο κρεβάτι της μικρής Παναγιώτας. Τότε η μικρή έκανε κάτι χαρές, που όλο το προσωπάκι της έλαμπε. Πόσο αγαπούσε τον αδερφό της, τον κοίταγε μες στα μάτια λες και προσπαθούσε να τον διαβάσει, να τον κάνει ν' ακούσει τη φωνή της, αυτή που δεν έβγαζε ποτέ από το στόμα της. Το ίδιο χαιρόταν και για την ξαδέρφη της και πολύ γέλαγε μαζί τους. “Πατά-τες, πα-τά-τες...” φώναζαν ρυθμικά τα δυο ξαδέρφια κι η μικρή Παναγιώτα

χαμογελούσε και κοίταγε ψηλά στο ταβάνι και κούναγε και αυτή κάπως το σώμα της, δεξιά κι αριστερά. Την έπαιρνε τότε αγκαλιά η γιαγιά της, την έβαζε στην πολυθρόνα δίπλα στο τραπέζι και της έβαζε μαξιλάρια από 'δώ και από 'κεί για να μπορεί να στέκεται. Καθόταν δίπλα της και την τάζε, της έδινε νεράκι, την κανάκευε.

Η γιαγιά Μαρία έκανε τις πιο νόστιμες πατάτες που υπήρχαν. Όσα χρόνια και αν πέρασαν, αυτά τα δύο ξαδέρφια θα θυμόνται αυτές τις τηγανιτές πατάτες.

«Να γυρίσεις το κορίτσι στη θεία τη Λενιώ τώρα που θα φάτε, ακούς Ντινάκο μου;»

«Ναι ρε μαμά...»

«Ντίνοοο!» ακούστηκαν από έξω τρεις τέσσερις παιδικές φωνές, φιλαράκια του, που τον έψαχναν για παιχνίδι.

«Ωχ!, τα παιδιά!» πετάχτηκε ο ίδιος. «Φεύγω, μαμά!»

Και πριν καλά καλά τελειώσει την κουβέντα του, είχε ήδη φτάσει στην πόρτα.

«Πού πας παιδί μου;» φώναζε η γιαγιά Μαρία «Ποιος θα πάει το κορίτσι σπίτι;»

«Ντίνοοο!» φώναζε και η ξαδέρφη «Αν δεν γυρίσεις να παίξουμε θα φάω όλες τις πατάτες εγώ μόνη μου» τον απειλούσε.

Κι αυτός, από μακριά, της απαντούσε:

«Φάτες, ρε Μιμιώ... Να γίνεις χοντρή σαν βαρέλι».

Και θυγόταν ο εγωισμός της μικρής Μιμιώς γιατί της έπαιρναν τον Ντίνο της και να σου τα κλάματα.

«Σώπα, κοκόνα μου,» της έλεγε η γιαγιά Μαρία «θα σε πάει ο θείος ο Χρήστος σπίτι».

Και μέσα στα κλάματα, μέσα στον θυμό, μέσα στον πόνο της, η μικρή Δημητρούλα κατάπινε όλες τις μπουκιές από τις τηγανιτές πατάτες.

Αχ, αυτές οι τηγανιτές πατάτες!

Κεφάλαιο 16

Ο καιρός περνούσε, οι μέρες περνούσαν, οι ώρες περνούσαν.

Έφτανε το καλοκαιράκι. Το έβλεπες, το ένιωθες, το μύριζες... Τα σχολεία τέλειωναν, οι μαθητές επιτέλους ελεύθεροι, όλος ο χρόνος της μέρας δικός τους. Δικές τους κι οι αλάνες για να μπορούν να παίζουν μπάλα, δικό τους οι χωματόδρομοι για να κυλάνε το στεφάνι που είχαν βγάλει από τα βαρέλια, δικά τους τα δέντρα για να σκαρφαλώνουν και να κάνουν τους πειρατές, δικά τους τα ποτάμια για τις εξερευνήσεις τους και για να βρίσκουν βατράχια, δικά τους τ' αστέρια τα βράδια που αργούσαν να πάνε για ύπνο, δικό τους και το πρωινό χουζούρι στο κρεβάτι τους. Όλα δικά τους... Τι ευτυχία!

Οι μεγάλοι και τι δεν θα έδιναν για ν' άλλαζε λίγο κι η δική τους καθημερινότητα, οι δικές τους δουλειές και οι δικές τους σκοτούρες. Παρ' όλη όμως την κούρασή τους, δεν μπορούσαν να μην απολαμβάνουν κι αυτοί τα δροσερά βράδια στην αυλή. Το αεράκι που ερχόταν από τον βορρά και τους δρόσιζε, τους έδινε μια πνοή άλλη, ανακατεμένη με άρωμα από καρπούζι.

Όλες οι αυλές τα βράδια γέμιζαν κόσμο, γέλια, κουβέντες και άρωμα από σταφύλι. Γέμιζαν κρασάκι στις κανάτες, ελίτσες, ψωμί με λάδι και ρίγανη, ντομάτες μυρωδάτες και τσιγαρίδες που είχαν μείνει από τον χειμώνα.

Η γειτονιά είχε ζωή. Ανθρώπους που επιτέλους έβγαιναν από τα σπίτια τους, άνοιγαν τα παράθυρα διάπλατα, όπως ακριβώς και τις καρδιές τους. Άκουγες παιδικές φωνούλες, χαχανίσματα, γέλια, φασαρία, ποδαράκια να τρέχουν από 'δώ και από 'κεί. Άκουγες φωνές αντρικές, τσουγκρίσματα, διαφωνίες, κουβέντες, πειράγματα και γέλια. Άκουγες φωνές γυναικείες, γελάκια, συμβουλές η μια στην άλλη, το τικ τικ από τις βελόνες πλεξίματος ή κεντήματος, το γκλου γκλου από το ανακάτεμα του φαγητού και τα ψιθυρίσματα από μυστικά μεγάλα και μικρά που έλεγαν κρυφά από τους άντρες τους.

Ωραία τα καλοκαίρια στο χωριό, στις αυλές, στους ανθρώπους.

Έτσι και η ζωή της γιαγιάς Μαρίας κύλαγε. Όμως ο Χρήστος δεν συνερχόταν από το στομάχι του και, αν και οι ενοχλήσεις δεν ήταν συχνές, όταν συνέβαιναν ο πόνος ήταν αφόρητος. Είχε πολύ πείσμα ο Χρήστος της κι είχε μάθει να μην το βάζει εύκολα κάτω. Όμως εδώ δεν είχε να κάνει με σωματική κούραση αλλά με την υγεία του. Να τα χαμομήλια, να η ρίγανη, να η μολόχα, αλλά τα αφεψήματα δεν έπιαναν

τόπο. “Ρε χριστιανέ μου” ο ένας, “ρε καλέ μου” ο άλλος, σιγά σιγά κατάφεραν να τον πείσουν ότι πριν μπει ο χειμώνας πρέπει να πάει στην Αθήνα να δει έναν γιατρό. “Δεν πεθαίνω κιόλας” τους απαντούσε αυτός. Τότε οι άνθρωποι έφταναν στον γιατρό μόνο όταν η υγεία τους κρεμόταν από μια κλωστή. Δεν το κούναγαν εύκολα απ’ τον τόπο τους για κάτι τέτοια. Έτσι κι αλλιώς, υπήρχε γιατρός στο χωριό τους και στα γύρω χωριά, και μπορούσε να τους δώσει μια πρόχειρη λύση. Ειδικά τον δικό τους γιατρό, που είχε και μια εξειδίκευση στα βότανα, τον έβλεπαν κάτι σαν σωτήρα.

Το κακό ήταν ότι οι περισσότερες ενοχλήσεις στο στομάχι προέρχονταν από τα διάφορα που χρησιμοποιούσαν τότε για να ραντίζουν τα χωράφια τους, και κάποια από αυτά ήταν αυτοσχέδια και κακοφτιαγμένα. Έτσι γινόταν ένας φαύλος κύκλος κι η όποια θεραπεία δεν μπορούσε να λειτουργήσει αποτελεσματικά.

Ο παππούς Χρήστος δεν ήταν μαθημένος να μην μπορεί να δουλέψει, ούτε και να μην είναι σίγουρος σχετικά με το ποιο ήταν ακριβώς το πρόβλημα, κι αυτό τον είχε φέρει σε απόγνωση. Πείστηκε λοιπόν ν’ ανέβει στην πρωτεύουσα, αλλά όχι τώρα, όχι μέσα στο καλοκαίρι τους.

Τα καλοκαίρια έφερναν έναν άλλο αέρα στα χωριά. Το δικό τους γέμιζε κόσμο κι οι Αθηναίοι, όπως έλεγαν τους δικούς τους που είχαν πάει στην Αθήνα για δουλειές ή σπουδές, είχαν πολλά να πουν και να εξιστορήσουν στις οικογένειές τους. Τις Κυριακές ειδικά, περισσότεροι κι από ό,τι τον χειμώνα, όλοι στο χωριό έβαζαν τα καλά τους για να πάνε στην εκκλησία, που για πολλούς ήταν η μοναδική τους έξοδος.

Έτσι κι η οικογένεια της γιαγιάς Μαρίας την Κυριακή πήγαινε στην εκκλησία. Γιορτή της φαινόταν. Η γιαγιά φόραγε το καλό της φόρεμα και τα καλά της παπούτσια, κι έφτιαχνε τα μαλλιά της, που ήταν μαύρα και λαμπερά, χυτά μέχρι τη μέση της.

Πόσο να ήταν τότε άραγε; Κάπου εικοσιοχτώ χρονών κοπέλα θα ‘τανε. Ήταν μια όμορφη γυναίκα κι αυτό ο άντρας της το ήξερε πολύ καλά. Τη ζήλευε ο Χρήστος, και ειδικά όταν φτιαχνόταν τις Κυριακές. Έβαζε ένα τριαντάφυλλο στο αφτί στο πλάι και μάζευε και λίγο τα μαλλιά της, και τότε τα γκριζοπράσινα μάτια της έκαναν τα δικά τους παιχνίδια κι η γιαγιά Μαρία έμοιαζε με μικρό κοριτσάκι.

Όμως μέσα της αισθανόταν κουρασμένη, γερασμένη, φοβισμένη. Οι προσευχές τις πάντα οι ίδιες· ο άντρας της και τα παιδιά της. Μόνο αυτές τις δυο έγνοιες είχε. Να είναι καλά ο Χρήστος της και τα παιδιά της. Τον εαυτό της τον έβαζε πάντα σε δεύτερη μοίρα. Ντρεπόταν καν να σκεφτεί να προσευχηθεί για την ίδια.

Είχε ένα καθρεφτάκι, μικρό, από εκείνα τα καθρεφτάκια που τα κρατάς στην

παλάμη σου, με μια λαβή στο χρώμα του χρυσού και στην πίσω μεριά του ζωγραφισμένα τριαντάφυλλα κόκκινα σε ένα μαύρο φόντο, και γύρω γύρω του σαν κεντημένη χρυσή κλωστή τον περίγυρο, που δενόταν ομοιόμορφα με τη λαβή του. Εκεί έριχνε κρυφές ματιές και χτένιζε τα πλούσια μαλλιά της, ρίχνοντας μερικά ακατάστατα τσουλουφάκια πίσω από τ' αυτιά της.

Τις Κυριακές όμως τις κρατούσε σαν γιορτή. Τις λάτρευε αυτές τις Κυριακές αφού είχε την οικογένειά της όλη την ημέρα δίπλα της, ενωμένη. Είχε τον άντρα της στο σπίτι. Έβαζε το τσουκάλι στη φωτιά κι έκανε τα μαγικά της. Έβαζε εκεί όλη της την τέχνη και το σπίτι μύριζε μανούλα, η αυλή μύριζε μανούλα, ο κόσμος όλος μύριζε μανούλα, αγάπη, ακόμη και όνειρα.

Κεφάλαιο 17

Η μικρή Παναγιώτα ήταν ένας άγγελος. Και δεν ήταν αγγελική μόνο η ψυχή της, αλλά και η μορφή της. Μελαχρινή επιδερμίδα, μάτια καστανά, που έλαμπαν. Μαλλιά μαύρα, μαλακά, πάντα με μια πλεξούδα στο πλάι.

Τι κρίμα!, έλεγε ο κόσμος. Όμορφο κορίτσι αλλά... Κρίμα και για την οικογένεια να κουβαλάει ένα άρρωστο παιδί μέσα στο σπίτι. Βάσανα μεγάλα. Τι να κάνουν κι οι γιατροί; Ό,τι πει ο θεός. Φτωχή οικογένεια, αλλά όπου φτωχός και η μοίρα του. Τουλάχιστον το άλλο παιδί τούς βγήκε γερό.

Την πρόσεχε την κόρη της. Την είχε πάντα περιποιημένη και ντυμένη με καθαρά ρούχα. Τα μαλλιά της χτενισμένα, πλεγμένα πλεξίδα, με μια άσπρη κορδέλα στο τέλος των μαλλιών της. Τι και αν δεν μπορούσε να τους μιλήσει! Η γιαγιά Μαρία της μίλαγε κάθε μέρα αδιάκοπα. Της τραγούδαγε καθώς την έπλενε, τη συμβούλευε καθώς την έντυνε, τη μάλωνε καθώς τη βοηθούσε να φάει κι εκείνη δεν ήθελε, και την κοίμιζε στο τέλος της ημέρας με νανουρίσματα. Έπλαθε ιστορίες, έπλαθε στιγμές, έπλαθε ψέματα ή, αλλιώς, παραμύθια. Κι αυτά τα παραμύθια που έλεγε στα παιδιά της όταν τα ξάπλωνε στα κρεβάτια τους ήταν σαν τα παραμύθια που έλεγε στον εαυτό της όταν ξάπλωνε στο δικό της κρεβάτι.

Αχ, τι ωραία τα παραμύθια! Αναρωτιόταν, τι είναι άραγε καλύτερο; Να τα ακούς ή να τα λες;

Θυμόταν άραγε να της διηγείται η δική της μητέρα παραμύθια; Μπα... Πού χρόνος και διάθεση για ιστορίες. Πού καιρός για χαϊδέματα, για νανουρίσματα, για γλυκόλογα, για πρίγκιπες και βασιλιάδες, για παλάτια και ρουμπίνια.

Άραγε ποιος να φτιάχνει τα παραμύθια;

Τη μοίρα στο σπίτι της γιαγιάς Μαρίας ήταν δυνατόν να μπορούσε να την αλλάξει το φεγγάρι που είχε δει εκείνο το βράδυ; Μπορεί ένα φεγγάρι ν' αλλάξει τη μοίρα των ανθρώπων;

Το φεγγάρι και η μικρή Παναγιώτα! Το φεγγάρι που της μίλαγε κι εκείνη που το άκουγε. Άκουγε τον ήχο καθώς ταξίδευε γύρω από τον ήλιο, άκουγε τα ξωτικά που έτρεχαν από 'δώ και από 'κεί πάνω στο φεγγάρι, άκουγε τα παραμύθια του, τα τραγούδια του, τα ψιθυρίσματά του, άκουγε τα γέλια του. Όλα τα άκουγε.

Όμως και το φεγγάρι δεν ξέχασε ποτέ, μα ποτέ, την υπόσχεσή του. Άκουγε κι αυτό τη μικρή Παναγιώτα. Άκουγε τον ήχο από τη φωνή της που δεν την άκουγε

κανένας άλλος, άκουγε τα παράπονά της, το γέλιο της, το κλάμα της, τους φόβους της, τις χαρές της. Της μίλαγε, την καλημέριζε, την καληνυχτούσε.

Κεφάλαιο 18

Το φεγγάρι έχει μια δική του δύναμη.

Νυχτώνει, φεύγει η μέρα και σκοτεινιάζει η πλάση. Ρίχνει το μαύρο της το πέπλο η νύχτα και τα καλύπτει όλα. Όλα εκτός απ' το φεγγάρι και τ' αστέρια.

Αυθόρμητα με το που πέσει το σκοτάδι, γυρνάμε το κεφάλι μας προς τα πάνω και ψάχνουμε να το βρούμε. Κάποιοι το χαζεύουν, άλλοι το μελετάνε και κάποιοι άλλοι το φοβούνται.

Για πολλά χρόνια, για χιλιάδες χρόνια, το φως του μάγευε τους ανθρώπους. Στα αρχαία χρόνια υπήρξε πηγή ποιητικής έμπνευσης και αντικείμενο θείας λατρείας. Αστάρτη, Ασταρώθ, Selene, όπως και να το είπαν, όπως και να το προσωποποίησαν, το φεγγάρι μάγευε τους πάντες και το φως του τους αιχμαλώτιζε και τους έκανε τρελούς γ' αυτή τη φωτεινή σφαίρα που άλλαζε μορφή και δημιουργούσε παλίρροιες, σεισμούς και καταστροφές.

Η μάνα της γιαγιάς Μαρίας τής εξιστορούσε διάφορους μύθους για το φεγγάρι: μύθους που είχαν φτάσει στ' αυτιά της από ιστορίες ανθρώπων του χωριού.

Κοιτώντας λοιπόν το φεγγάρι απόψε, η γιαγιά Μαρία θυμάται αυτές τις ιστορίες, τα παραμύθια που έφτιαχναν οι άνθρωποι καθώς το κοιτούσαν από μακριά. Μίλαγαν για τη γοητεία που τους χάριζε, τον φόβο που τους προξενούσε μερικές φορές, το μυστήριο κάποιες άλλες, την έλξη που ένιωθαν γ' αυτό και που δεν ήξεραν να εξηγήσουν. Παραμύθια φτιαγμένα από έρωτα, αγάπη, προλήψεις, δεισιδαιμονίες, την ίδια τη μαγεία του φεγγαρόφωτος.

Θυμάται μια ιστορία, κάπως αμυδρά βέβαια, με το φεγγάρι και τους καλικάντζαρους, εκείνα τα αερικά που ζούσαν στα έγκατα της γης και που παραμονές Χριστουγέννων έβγαιναν στον πάνω κόσμο κι έκαναν ζημιές. Λοιπόν, μια από εκείνες τις ζαβολιές που έκαναν, ήταν να πηγαίνουν στο φεγγάρι και να τρώνε σιγά σιγά το δέντρο που υπήρχε στη βάση του, στις ρίζες του, ώστε κάποια στιγμή να καταφέρουν να σβήσουν τελείως το φως του, κάνοντας να σκοτεινιάσει η γη, και τότε θα μπορούσαν να βγαίνουν όλη την ώρα ανενόχλητα. Κι οι άνθρωποι θυμιάτιζαν για να διώξουν τα κακά πνεύματα, μιας και δεν άντεχαν, λέει, οι καλικάντζαροι τη μυρωδιά του λιβανιού.

Στη σκέψη όμως της γιαγιάς Μαρίας οι καλικάντζαροι υπήρχαν κι ώρες ώρες της τριβέλιζαν το μυαλό. Κάτι υπήρχε στην ατμόσφαιρα και δεν της πήγαινε καλά. Δεν

μπορούσε να το εξηγήσει σε κανέναν όμως, ούτε καν στον εαυτό της. “Έχεις να μου πεις κάτι;” ρώταγε το φεγγάρι κοιτάζοντάς το, “Η μήπως θα κρυφτείς όπως την άλλη φορά;” Κι εκείνο την κοίταγε από ψηλά κι ούτε σάλευε ούτεμίλαγε. Απλώς στεκόταν κι άκουγε τις σκέψεις της.

«Καλέ Μαρία!» ακούστηκε η φωνή της μάνας της. «Πήγες να κάνεις τη μπουγάδα και τα ρούχα ακόμα είναι στη λεκάνη; Τι στέκεσαι ακίνητη και κοιτάς ψηλά; Παλάβωσες, κόρη μου; Δεν βλέπεις το φεγγάρι που βγήκε; Μπας σε καλό σου, τι σ' έπιασε απόψε;»

Τα λόγια της μάνας της τη γύρισαν στην πραγματικότητα. “Αν βλέπω το φεγγάρι;” σκέφτηκε. “Που να 'ξερες, ρε μάνα, ότι του μιλάω κιόλας. Βλέπεις, εγώ και το φεγγάρι έχουμε ανοιχτούς λογαριασμούς!”

Κεφάλαιο 19

Ένα βράδυ! Εκείνο το βράδυ!

Αύγουστος μήνας θα 'ταν. Η χρονιά 1965. Γύρω από το τραπέζι κάθονταν οικογένεια και φίλοι καιμίλαγαν, συζητούσαν, έπιναν το κρασί τους κι έτρωγαν καρπούζι και σύκα. Οι γυναίκες μαζεμένες γύρω από μια γωνιά του τραπεζιού έλεγαν κι αυτές τα δικά τους. Έκανε αρκετή ζέστη και η κανάτα με το νερό πήγαινε κι ερχόταν.

Τα αδέρφια του παππού Χρήστου είχαν έρθει απ' την πρωτεύουσα για το καλοκαίρι και όλοι περνούσαν απ' την αυλή του μεγάλου τους αδερφού να καθίσουν μαζί, να κουβεντιάσουν, να πούνε τα σχέδιά τους, να μιλήσουν για τις δουλειές τους, μιας και όλοι άκουγαν, συμβουλευόνταν και σέβονταν τον μεγάλο τους αδερφό.

Κάποια στιγμή, την ώρα που ακουμπούσε η γιαγιά Μαρία την κανάτα στο τραπέζι, η μικρή Παναγιώτα, που καθόταν ασάλευτη σχεδόν στα πόδια της γιαγιάς της, άρχισε να κουνιέται και να προσπαθεί να δείξει κάτι με τα μάτια της.

Όλοι σταμάτησαν τις ομιλίες και στράφηκαν στη μικρή που σχεδόν ποτέ δεν την είχαν ξαναδεί να κάνει κάτι παρόμοιο. Η γιαγιά Μαρία κοιτούσε πότε τον άντρα της τον Χρήστο και πότε τη μάνα της.

«Μαρία, κάτι λέει το παιδί».

«Τι είναι μωρό μου; Τι θέλεις;» τη ρώτησε η γιαγιά Μαρία προσπαθώντας να κρατήσει ήρεμη τη φωνή της.

Σιωπή από όλους... Όλοι ακίνητοι, άλλοι διστακτικοί, άλλοι έτοιμοι να φωνάξουν, αλλά σταματούσαν, βάζοντας το χέρι τους στο στόμα και φράζοντάς του τον ήχο.

Ο Ντίνος είχε σταματήσει το παιχνίδι με τη μπάλα κι έτρεξε κι αυτός να δει τι γινόταν. Το ίδιο και η Μιμιά από πίσω από τον Ντίνο.

Η γιαγιά Μαρία κοίταξε προς το τραπέζι και είδε την κανάτα με το νερό. Απορημένη, γυρνάει προς τη μικρή της και τη ρωτάει: «Μωρό μου, νερό θες;» και πιάνει με το χέρι της την κανάτα. Τότε η μικρή σχεδόν χοροπήδησε κι όλοι χαμογελούσαν και γέλαγαν και τσίριζαν.

«Σσστ!» έκανε δυνατά ο παππούς Χρήστος. «Πως κάνετε έτσι; Θα την τρομάξετε! Τι τσιρίδες είναι αυτές, ρε γυναίκες; Θα τρομάξετε το παιδί μου!» είπε, αν και ο ίδιος με το ζόρι κρατιόταν.

«Μάνα, το είδες; Χρήστο;» έκανε η γιαγιά Μαρία. «Μου ζητάει νερό, το παιδί,

μάννα, ζητάει νερό!»

Όλες οι γυναίκες έτρεξαν να φέρουν μια κούπα στη μικρή και να της βάλουν αμέσως νερό να πιεί.

Τι ήταν αυτό τώρα; Πώς να κρύψει τη χαρά της; Πώς να κρύψει τα δάκρυά της; Σπάνια το παιδί αυτό εκδηλωνόταν, πολύ λίγο επικοινωνούσε έστω και με τον τρόπο της. Η μάννα της μόνο την καταλάβαινε και την ένιωθε, από τις εκφράσεις της, από το χαμόγελό της, από διαίσθηση κάποιες φορές, από τον καημό της μάννας, όπως της πες το. Όμως τώρα η μικρή σχεδόν μίλησε... Θεέ μου... πού να το πρωτοφωνάξει;

Όλοι το χάρηκαν εκείνο το αυγουστιάτικο βραδύ! Ήπιαν, γέλασαν, κεράστηκαν, αγκαλιάστηκαν, και κάποιοι έτρεξαν να τα πουν και στους υπόλοιπους συγγενείς.

Ο ίδιος ο παππούς Χρήστος προσπαθούσε να είναι συγκρατημένος, αλλά τι να σου κάνει; Πατέρας ήταν! Πώς να συγκρατηθεί ο έρμος;

Η Παναγιώτα ήπια λίγο νερό, κοίταξε τη μάννα της και τον πατέρα της που κρέμονταν από τα χείλη της, κοίταξέ τον μικρό της αδερφό που είχε ανέβει σε μια καρέκλα για να παρακολουθεί καλύτερα, και τέλος κοίταξε και τη γιαγιά της που την είχε ακόμα αγκαλιά.

«Τι είναι κοκόνα μου;» ρώτησε η γιαγιά Μαρία με φωνή που έτρεμε. «Ξεδίψασε το κορίτσι μου;»

Η μικρή δεν μπορούσε να απαντήσει. Ξάπλωσε στον ωμό της γιαγιάς της κι έμεινε εκεί να ξεκουραστεί. Μετά από λίγα λεπτά έκλεισε τα μάτια της, σημάδι ότι ήθελε να κοιμηθεί.

«Χρήστο, πάρε τη μικρή. Νύσταξε» είπε η γιαγιά Μαρία και σηκώθηκε για να στρώσει τα σεντόνια της μικρής, ενώ από πίσω ακολουθούσε, όπως πάντα, η μάννα της.

«Λες, μάννα; Λες να εισακούστηκαν οι προσευχές μας και να μας λυπήθηκε ο Θεός;» είπε τρέμοντας και σκέπασε την κόρη της με ένα κουβερτάκι για να μην κρυώσει γιατί τα βράδια το χωριό είχε δροσουλά, παρόλο που ήταν χτισμένο σε γούβα.

Η μάννα της τα είχε χάσει κι η ίδια. Πολύ χάρηκε για την κόρη της κι άλλο τόσο και πιο πολύ χάρηκε για την εγγόνα της. Αχ, μακάρι να πήγαιναν όλα κατ' ευχή. Πόσο λυπόταν την κόρη της, πόσο βασανιζόταν όλ' αυτά τα χρόνια... Πόσο κουραζόταν αυτή η κοπέλα, πόσα βάσανα είχε χρειαστεί να αντιμετωπίσει; Όσο για τη μικρή Παναγιώτα, αυτό το αγγελούδι κι αν βασανιζόταν! Κρίμα από το Θεό! Δεκατεσσάρων χρονών κοπέλα πια! Μα να! Τώρα φαίνεται ότι θ' αλλάξουν τα πράγματα! Άντε να ξημερώσει

η μέρα να δούμε, σκεφτόταν.

Η γιαγιά Μαρία χάιδεψε πολλή ώρα εκείνο το βράδυ τα μακριά μαλλιά της μικρής της. Ήταν και το πρώτο βράδυ που η μικρή δεν ξύπνησε αναζητώντας κάτι. Ήταν το πρώτο βράδυ που η κόρη της κοιμήθηκε στο κρεβατάκι της ολομόναχη.

Η μικρή κοιμήθηκε σαν αγγελούδι.

Ένα φεγγάρι που είχε εκείνο το αυγουσιάτικο βράδυ... Λες κι είχε κατέβει τόσο κοντά στη γη, τόσο κοντά στην αυλή τους, λες κι ήθελε να μπει μέσα στο δωμάτιο της μικρής, που κοιμόταν.

Το επόμενο πρωί δεν ξύπνησε... Είχε ήδη φύγει για έναν άλλο προορισμό. Ήταν κλεισμένα τα ματάκια της και το προσωπάκι της φαινόταν γαλήνιο και φωτεινό.

Κεφάλαιο 20

Πόσες και πόσες φορές δεν κλάψανε κάτω από τη μικρή αχλαδιά από τον καιρό που χάσανε το κοριτσάκι τους... Η γιαγιά Μαρία καθόταν ώρες δίπλα στο μικρό εκείνο δεντράκι. Της μίλαγε, την κανάκευε, της έλεγε τον πόνο της, την πότιζε τα βράδια με τα δάκρυστά της... Το ίδιο όμως και ο παππούς Χρήστος, που φρόντιζε το δέντρο αυτό σαν άνθρωπο, να το μεγαλώσει γερό και δυνατό, να το κάνει κάτι που δεν μπόρεσε με τη δική του κόρη.

Ήταν ένας καημός, μια απώλεια που δεν γιατρεύτηκε ποτέ για τους γονείς.

Ο Ντίνος πάλι δεν μπορούσε ούτε ο ίδιος να το δεχτεί. Κάπου βαθιά μέσα του, σαν παιδί κι εκείνος, ονειρευόταν, ευχόταν πότε να 'ρθει εκείνη η στιγμή που θα κατάφερνε η αδερφή του να γιατρευτεί. Είχε κάνει τόσες, μα τόσες, προσευχές... Πόσες φορές πάνω στο παιχνίδι τους με τη Μιμιώ, πάνω στο κανάκεμα που έκαναν μαζί στην αδερφή του, δεν είχαν προσπαθήσει, δεν είχαν παλέψει, να τους πει μια λεξούλα, μια τόσο δα μικρή λεξούλα... "Γιατί να φύγει χωρίς να μου μιλήσει;" έκλαιγε ο Ντίνος, δεκατριών χρονών πλέον, στην πίσω αυλή που είχε πάει να κρυφτεί και να θρηνήσει χωρίς να τον βλέπουν οι μεγάλοι. "Γιατί να μη μου κάνει τη χάρη, να την άκουγα μόνο!" Κι έτρεχαν τα δάκρυα, κι οι φίλοι του δίπλα να του κρατάνε τον ώμο και να δακρύζουν κι αυτοί με τα λόγια του και τον πόνο του.

Τους στοίχησε πολύ και τους στοίχειωσε, μπορώ να πω, αυτή η απώλεια. Ο παππούς Χρήστος έπεσε σε κατάθλιψη και η γιαγιά Μαρία με το ζόρι συγκρατούσε τον εαυτό της και το μυαλό της, γιατί έβλεπε ότι και το παιδί υπέφερε πολύ και φοβήθηκε μην χάσει και τον Ντίνο της.

Ευτυχώς όμως, με τον καιρό, ο γιος της απάλυνε τον πόνο της μάνας για τον χαμό του άλλου της παιδιού και κέρδισε ολότελα την αφοσίωση και την αδυναμία αυτής της βασανισμένης γυναίκας. Κι αν κύλαγαν οι μέρες, οι μήνες, τα χρόνια χωρίς την Παναγιώτα ανάμεσά τους, η ζωή έμπαινε σιγά σιγά στους καθημερινούς ρυθμούς της.

Ο παππούς Χρήστος ασχολήθηκε πάλι με τα χωράφια τους. Έβγαλε τις σταφίδες και φύτεψε καρπούζια και αγγούρια. Η σοδειά άρχισε να πηγαίνει καλά κι επιτέλους άρχισαν να υπάρχουν λίγα παραπάνω χρήματα. Η γιαγιά Μαρία έπαιρνε ανάσες, γιατί μπορούσαν επιτέλους να έχουν λίγο παραπάνω λάδι στο σπίτι τους, αλεύρι για το ψωμί τους και τις πίτες τους, ακόμα πιο πολλές τηγανητές πατάτες. Έτσι

το μικρό σπιτάκι στην εξοχή με το χωραφάκι του άρχισε σιγά σιγά να αποδίδει καρπούς, ανταμείβοντας έτσι την οικογένεια που τόσο το φρόντιζε όλα αυτά τα χρόνια.

Η γειτονιά μεγάλωνε κι αυτή. Οι φίλες της γίνονταν μητέρες για τρίτη και τέταρτη φορά. Η γιαγιά Μαρία δεν ήθελε άλλο παιδί κι ο άντρας της δεν επέμενε πολύ γιατί έβλεπε τις δυσκολίες, έβλεπε το πένθος της και σιωπούσε.

Πέρασαν δυο χρόνια από το ξαφνικό, χωρίς επιστροφή, ταξίδι της κόρης της. Δυο χρόνια χωρίς να την αγκαλιάζει, χωρίς να την κανακεύει, να της χτενίζει τα μακριά της μαλλιά.

Την έβλεπε συνέχεια στον ύπνο της, να χορεύει, να τρέχει, να τους χαμογελά, και σκεφτόταν πως έφυγε νωρίς, νωρίς της την πήρε ο Θεός, αλλά και ποιος μπορούσε να τα βάλει μαζί Του; Τα βράδια έστρεφε το κεφάλι της προς τον ουρανό, προς το φεγγάρι, κι έμενε εκεί να το κοιτάζει, όπως έκανε κι η κόρη της. Και να του μιλάει πότε πότε...

Η αχλαδίτσα στο κτήμα ήταν κάτι σαν το αποτύπωμα της κόρης τους, κομμάτι δικό της, σαν να είχε πάρει την ψυχή της· κι από τη χρονιά που έφυγε η Παναγιώτα, το δεντράκι εκείνο φούντωνε και φόρτωνε αχλαδάκια όλα του τα κλαδιά, σαν να τους μιλούσε.

Στο κτήμα εκείνο, στον δίπλα δρόμο, έμενε και η Τούλα, σε μια μικρή παράγκα. Ήταν η μεγάλη αδερφή της νονάς του Ντίνου. Η νονά του, η Ελπίδα, είχε φύγει για την Αθήνα κι ερχόταν μόνο τα καλοκαίρια. Τα χρέη και τη φροντίδα της νονάς τα ανέλαβε η Τούλα και το έκανε με πολύ μεγάλη χαρά, μιας και η φίλια με την οικογένεια της γιαγιάς Μαρίας κρατούσε από τότε που ήταν κοριτσάκια.

Όλα τα καλοκαίρια η οικογένεια βρισκόταν στο κτήμα και μόνο όταν έπιαναν τα κρύα του Οκτωβρίου επιστρέφανε στο χωριό.

Έτσι κυλούσε ο καιρός και η πληγή που δεν γιατρεύτηκε ποτέ ήταν κρυμμένη βαθιά μέσα τους, τόσο βαθιά, σαν μυστικό. Ένα μυστικό τόσο μεγάλο, που εμείς τα εγγόνια της γιαγιάς Μαρίας μάθαμε πολύ μεγάλα την ύπαρξη της μικρής Παναγιώτας και τον χαμό της. Λες και αν μαςμίλαγαν, αν το έβγαζαν από μέσα τους, θα ήταν σαν κάποιος να τους έπαιρνε εκείνο το μυστικό, που το κρατούσαν σαν φυλακτό, και θα έχανε την αξία του.

Κεφάλαιο 21

Σαν κεραυνός έπεσε η απόφαση που πήρε ο άντρας της ο Χρήστος. Της φάνηκε ότι κουνήθηκε όλο το σπίτι, οι τοίχοι, τα λιγοστά έπιπλά τους. Ένωθε ότι κουνήθηκαν τα σωθικά της, η καρδιά της, η ίδια.

Τι ήταν αυτό που της είπε; Έπρεπε να φύγουν από το χωριό και να πάνε κοντά στην Κόρινθο...

Όχι... Δεν μπορεί να της ζητάει κάτι τέτοιο... Δεν μπορεί...

Όμως δυστυχώς δεν υπήρχε άλλη λύση. Το τελευταίο διάστημα είχε ξανά ενοχλήσεις από το στομάχι του. Υπήρχαν μέρες που ενώ δούλευε στα χωράφια είχε λιποθυμήσει αρκετές φορές. Έφταιγαν τα φυτοφάρμακα, τόνιζε ο γιατρός. Μπορεί να σκότωναν τα ζιζάνια, αλλά σκότωναν και την υγεία πολλών ανθρώπων, κυρίως το στομάχι και το αναπνευστικό. “Πρέπει να σταματήσεις Χρήστο” του επισήμαινε συνέχεια ο γιατρός και πλέον καλός του φίλος.

Τι θα έκανε; Μόνο αυτή τη δουλειά ήξερε να κάνει από μικρό παιδί, να είναι αγρότης. Πώς θα ζούσε την οικογένειά του; Τα πάντα εξαρτιόνταν από τα χέρια του, τους ώμους του, την αντοχή του και την αξίνα του. Η απόφαση δεν ήταν εύκολη ούτε για τον ίδιο. Όμως στο χωριό του οι επιλογές για δουλειά δεν ήταν πολλές, γιατί ο πληθυσμός ήταν κυρίως αγροτικός.

Φαίνεται πως όταν κάτι είναι γραμμένο να γίνει, θα γίνει. Έρχεται μια στιγμή στη ζωή που δίνεται η ευκαιρία, δίνεται η σκυτάλη, ώστε η μια σκηνή να δώσει πάσα στην επόμενη.

Εκείνο το Ιούλιο που πέρασε, έτυχε να έρθει στο χωριό μια ξαδέρφη της γιαγιάς, που έμενε στην Κόρινθο. Στο χωριό είχε μεγαλώσει, αλλά έφυγε έφηβη με τους γονείς της για την Αθήνα. Της βρήκαν έναν πλούσιο γαμπρό, εργοστασιάρχη, και την πάντρεψαν στο άψε σβήσε. Έτσι η ζωή τής πήγε πολύ καλά.

Και να που μετά από έξι χρόνια είχαν έρθει και πάλι στο χωριό. Ήρθαν για διακοπές μιας και προσπαθούσαν χρόνια να αποκτήσουν διάδοχο και ο γιατρός τούς είχε συστήσει καθαρό αέρα, καλό φαγητό, ηρεμία, ξεκούραση και μπάνια στη θάλασσα. Θα έμεναν δυο μήνες. Βολεύτηκαν σ' ένα πανδοχείο, αλλά της ξαδέρφης τής φαίνονταν όλα φθηνά και βρώμικα. Τα απογεύματα λοιπόν επισκέπτονταν τη γειτονιά της την παλιά και το σπίτι της γιαγιάς Μαρίας στο μικρό κτήμα τους. Η επίσκεψη διαρκούσε συνήθως μέχρι το βράδυ. Στον εργοστασιάρχη άρεσε πολύ το φαγητό, η

καθαριότητα, η αρχοντιά του μικρού σπιτιού, η μυρωδιά από το φρεσκοψημένο ψωμί που το έβαζαν σε φέτες λαδωμένες με φρέσκο, αγνό λάδι και με ρίγανη από το βουνό.

Ο παππούς Χρήστος, παρόλο που ήταν μεγαλωμένος στο χωριό, ήξερε να χειρίζεται πολύ καλά την ελληνική γλώσσα, είχε πολύ λέγειν και ήταν πάντα ενήμερος για την πολιτική κατάσταση της χώρας. Αυτά όλα έκαναν τον εργοστασιάρχη να ξετρελαθεί μαζί του. Κι όταν του μίλησε ο παππούς για το πρόβλημα υγείας που αντιμετώπιζε και τους προβληματισμούς του, δεν το πολυσκέφτηκε και του βρήκε αμέσως λύση. Θα τον έπαιρνε στο εργοστάσιο που βρισκόταν λίγο έξω από την Κόρινθο. Έτσι κι αλλιώς έψαχνε για έναν άνθρωπο εμπιστοσύνης για φύλακα. Του έβαλε έτσι την ιδέα κι άντε να βγει απ' το μυαλό του παππού Χρήστου.

Μετά τους τέσσερις μήνες που έμειναν τελικά, ο εργοστασιάρχης έφυγε με μια υπόσχεση κι η ξαδέρφη με μια φουσκωμένη κοιλίτσα. Ο διάδοχος είχε άρωμα λαδιού και ρίγανης.

Τα λόγια του όμως ακούγονταν στη γιαγιά Μαρία πιο κρύα κι από τις πρώτες βροχερές μέρες του Οκτωβρίου και, καθώς μάζευαν τα πράγματά τους για να γυρίσουν στο χωριό για τον χειμώνα που θα ερχόταν, η γιαγιά Μαρία ένωσε να αποχαιρετά για πάντα το κτήμα τους και τους κόπους της ζωής της όλης. Καθισμένη λοιπόν απέναντι στον άντρα της, ένωσε ότι κουνήθηκε όλο το σπίτι καθώς της ανακοίνωσε ότι έπαιρνε τη μεγάλη απόφαση να αφήσουν το σπίτι τους στο χωριό για μια καλύτερη ζωή στη πόλη.

Όμως πώς θα άφηνε πίσω το σπίτι της, τη ζωή τους; Αλλά, κυρίως, πώς θα άφηνε πίσω το μνήμα της κόρης της; Ποιος θα πήγαινε να το γεμίζει λουλούδια, ν' ανάβει το κεράκι της, να νανουρίζει γλυκά το χώμα που το σκεπάζει;

Κι η αχλαδιά; Θα άφηναν το δέντρο αυτό να χαθεί; Θα μαράζωνε, θα μαραινόταν. Όχι, όχι... Έπρεπε να κρατήσουν το κτήμα. Θα του το ζήτηγε ως χάρη, θα τον παρακαλούσε. Ο άντρας της θα καταλάβαινε. Ήξερε ότι κι εκείνος λάτρευε και το κτήμα αλλά και το συγκεκριμένο δεντράκι· το δεντράκι της κόρης τους.

Όμως ο Χρήστος το είχε σκεφτεί ήδη. Το κτήμα δεν είχε σκοπό να το πουλήσει. Ήθελε πάντα να 'χει κάτι να τους περιμένει στο χωριό τους. Ούτε το σπίτι θα πουλούσε. Θα αναλάμβαναν για λίγο καιρό τα αδέρφια του και θα έβλεπε μετά. Αν οι δουλειές πήγαιναν καλά, όπως υπολόγιζε, θα έπαιρνε εργάτες και θα περιποιόντουσαν το κτήμα, με την επίβλεψη εννοείται των αδερφών του που έμεναν πίσω. Η αχλαδιά, η κοντούλα αχλαδιά, το δεντράκι της κόρης του, θα έμενε εκεί να φυλάει το σπιτάκι τους,

την περιουσία τους. Όσο για τον Κίτσο τον γαϊδουράκο, τον έδωσε με πόνο καρδιάς στον αδερφό του και τον παρακάλεσε να τον προσέχει σαν τα μάτια του. Είχε μεγαλώσει, αλλά ακόμα ήταν γερός σαν βράχος.

Ένα πρωί Κυριακής, μετά την εκκλησία, η γιαγιά Μαρία, ενώ είχε βάλει το τσουκάλι στη φωτιά για το φαγητό, άκουσε να τη φωνάζει η φίλη της η Ελπίδα, που είχε έρθει στο χωριό για τον ράβδο και είχε μάθει τα καθέκαστα για την αγαπημένη οικογένεια της γιαγιάς Μαρίας, ότι ετοιμάζονταν να φύγουν απ' το χωριό.

Όλοι στο χωριόμίλαγαν για τα μαγικά χέρια που είχε αυτή η γυναίκα και τα ωραία κεντήματα που έφτιαχνε. Ζωντανές εικόνες έμοιαζαν. Το τι παραγγελίες της έδινε όλο το χωριό, δεν λέγεται!

Η Ελπίδα άφησε στα χέρια της γιαγιάς ένα μαντηλάκι, ένα άσπρο μαντηλάκι. Πάνω του είχε κεντήσει μια μικρή αχλαδιά με πράσινη κλωστή, και κάτω από τα φύλλα της κρέμονταν χρυσά αχλαδάκια.

«Για να με θυμάσαι» της είπε η φίλη της. «Το κέντησα για σένα, Μαρία μου. Φύγετε. Δεν βλέπεις την κατάσταση του Χρήστου; Χειροτερεύει. Θέλεις να κλαις δυο μνήματα;»

Της πιάνει το χέρι, της αφήνει τα μαντηλάκι και φεύγει για να μην πάρουν τα κλάματα και τις δυο γυναίκες.

Ένα μαντηλάκι. Άσπρο, αραχνοϋφαντο, ντελικάτο. Μια αχλαδιά μικρή, ευαίσθητη, μυρωδάτη...

Εκείνο το μαντηλάκι λοιπόν είναι που κρατάω κι εγώ στα δικά μου, γέρικα χέρια πλέον, και ξέρω πολύ καλά τον πόνο και τα δάκρυα που έχει κρατήσει όλ' αυτά τα χρόνια πάνω του. Το έχω σαν ιερό κειμήλιο και το κρατώ φυλαγμένο με τα δικά της πράγματα που μοιραστήκαμε με τ' αδέρφια μου όταν χάσαμε τη γιαγιά μας, τη γιαγιά Μαρία.

Κεφάλαιο 22

Ήταν το 1966 όταν ο Χρήστος θα έφευγε από το μικρό χωριό για ένα καλύτερο μέλλον στη μεγάλη γι' αυτούς πόλη, την Κόρινθο.

Το φθινόπωρο είχε έρθει απειλητικά. Οκτώβριος. Οι πρώτες βροχές, τα πρώτα κρύα, όχι μόνο στο χωριό, αλλά και στην καρδιά του. Είχε αποφασίσει να πάει μόνος του στην αρχή. Η θέση στο εργοστάσιο τον περίμενε αλλά δεν ήξερε τίποτα, ούτε για το είδος της δουλειάς, ούτε για το μέρος, ούτε για το πού θα έμενε.

Πρέπει να έχεις γερό στομάχι για να μπορέσεις να αποχωριστείς την οικογένειά σου και να φύγεις μακριά. Έκανε πέτρα λοιπόν την καρδιά του και με γνώμονα τη λογική προχώρησε δειλά δειλά για ένα καλύτερο αύριο.

Με πόση αγάπη, με πόση φροντίδα του ετοίμασε ένα μικρό μπόγο με λίγα ρούχα η γυναίκα του. Όλα καθαρά, σιδερωμένα, μοσχοβόλαγαν από το πράσινο σαπούνι. Είχε βάλει και μερικά άνθη λεμονιάς σκόρπια από 'δώ κι από 'κεί για να ποτίζουν με το άρωμά τους τα ρούχα του και την καρδιά του.

Μακρινό το ταξίδι και δεν υπήρχε τρόπος να την ειδοποιήσει, παρά μόνο αφού θα έφτανε στον προορισμό του.

Πού να κλείσει μάτι ο παππούς Χρήστος την τελευταία νύχτα. Γύρναγε σαν φάντασμα στους τέσσερις τοίχους του μικρού τους σπιτιού, χάιδευε τα έπιπλα και ακουμπούσε κάθε αντικείμενο, λες και μ' αυτόν τον τρόπο ήθελε να πάρει λίγο από την ψυχράδα τους ή να τους δώσει λίγο από τη θερμότητα της δικής του πνοής.

Ήταν ξημερώματα. Ακουγόταν το πρώτο λάλημα των κοκόρων, που σημαίνει ότι ξεκινάει μια καινούρια μέρα. Βγήκε στον κήπο και πότισε όλα τα λουλούδια και τα δεντράκια τους. Χάιδεψε τις τριανταφυλλιές που είχε γεμίσει τον φράκτη η γυναίκα του για να έχει παντού την ομορφιά της κόρης τους, μάζεψε τα ξερά φύλλα από την αυλή και έφτιαξε τη βρύση που έσταζε, όπως έσταζε κι η ματωμένη του καρδιά εκείνο το πρωινό.

Σκέφτηκε τη μικρή αγλαδιά και τα μάτια του γέμισαν δάκρυα και εικόνες. Την είχε αποχαιρετήσει άραγε αρκετά; Της είχε ζητήσει συγχώρεση για την απόφασή του να την αφήσει μόνη της στο κτήμα που θα ερήμωνε; Το τελευταίο βράδυ είχε περάσει κι από το νεκροταφείο του χωριού τους. Δυο μέτρα άντρας και δεν ντράπηκε να κλάψει στο φτωχό μνήμα της κόρης του.

Τι δύσκολη απόφαση που του είχε βάλει στα χέρια του η μοίρα... Όμως μέσα

του ήλπιζε ότι θα γύρναγε πίσω σε λίγο καιρό, ότι αυτό δεν θα κράταγε για πάντα.

Έμεινε να μυρίζει το χώμα της αυλής, ν' ακούει το θρόισμα των φύλλων, να γεμίζει τα πνευμόνια του με καθαρό παγωμένο αέρα και να αφουγκραστεί κάθε ήχο του μικρού χωριού και της γειτονιάς του.

«Χρήστο! Έλα μέσα! Θα κρυώσεις» του είπε η γυναίκα του που τον παρατηρούσε όλη αυτή την ώρα. Τα μάτια της ήταν δακρυσμένα, το δέρμα στο πρόσωπό της χλωμό κι αδύναμο.

Ήρθε ο κυρ Τάκης κατά τις πέντε. Θα πήγαινε με το κάρο του στην Αθήνα, είχε δρομολόγιο με ντομάτες, αγγούρια και ρίγανη. Ήταν ο μόνος τρόπος να πάει στην Κόρινθο, μιας και τα λεφτά δεν περίσσευαν για κάποιο άλλο μεταφορικό μέσο όπως το τρένο ή το λεωφορείο.

Η γυναίκα του, τελευταία εικόνα στην πόρτα να τον αποχαιρετά. Ο γιος του κοιμόταν. Τον είχε αποχαιρετήσει αρκετά; Τον είχε χαϊδέψει στο μέτωπο και του είχε υποσχεθεί ότι θα έκανε ότι περνάει από το χέρι του για να τον δει μια μέρα να μεγαλώνει ευτυχισμένος, σε ένα κανονικό σπίτι, χωρίς να τους λείπει το φαγητό ή τα ρούχα κι η ζεστασιά.

Είχε δώσει πολλές υποσχέσεις, και στον γιο του και στον εαυτό του. Σε όλο τον δρόμο σκεφτόταν, και μόνο σκεφτόταν. Το παρελθόν, το παρόν, το μέλλον... Ποιο από τα τρία να φοβόταν άραγε πιο πολύ;

Κεφάλαιο 23

Το 1966 ξεκινά η ζωή της Ελληνικής τηλεόρασης. Το 1966 ξεκινά και η καινούρια ζωή του παππού Χρήστου!

Εκεί στην Κόρινθο τελικά στάθηκε πολύ τυχερός και η σκληρή απόφασή του έδειξε πως θα τους ωφελούσε όλους.

Ο άντρας της ξαδέρφης είχε δημιουργήσει εκείνο τον καιρό ένα εργοστάσιο υφασμάτων λίγο πιο έξω από την Κόρινθο. Τον παππού Χρήστο τον όρισε ως φύλακα. Ντυμένος με καθαρά ρούχα, που όμως παρέμεναν καθαρά και μετά το τέλος της δουλειάς του. Ένωθε ότι ήταν σημαντικός στο πόστο του κι αυτό έκανε τον ίδιο πιο αποδοτικό, πιο υπεύθυνο. Η στάση του αυτή, η ευγένειά του, η φιλία του με τους υπόλοιπους υπαλλήλους, έκανε τον εργοστασιάρχη να τον εκτιμήσει ακόμα πιο πολύ.

Για αρχή του είπε ότι θα έμενε σε ένα μικρό διαμέρισμα κάτω από το εργοστάσιο. Το ήξερε ότι δεν είναι ό,τι καλύτερο για κάποιον να μένει εκεί, αλλά θα ήταν για λίγους μήνες το πολύ. “Είναι προσωρινό, Χρήστο μου. Όταν με το καλό θα έρθει και η οικογένειά σου, θα σας φτιάξω ένα άλλο σπίτι, από αυτά τα λυόμενα” του έλεγε.

Τελείωνε τη δουλειά του στο εργοστάσιο και κατέβαινε στο υπόγειό του. Χωρίς των θόρυβο των μηχανών από πάνω από το εργοστάσιο, μιας και όλα είχαν σταματήσει, χωρίς την κίνηση από τους υπαλλήλους που έτρεχαν πάνω κάτω, χωρίς το άγρυπνο μάτι των υφισταμένων του, στο μικρό, λίγο σκοτεινό μέρος ακόμα και τη μέρα, ο ίδιος ηρεμούσε κι έκανε σχέδια, ονειρευόταν την οικογένειά του και μέτραγε τα λεφτά του δεκάρα δεκάρα για να υπολογίσει πότε πια θα του ήταν εύκολο να τους φέρει όλους στην Κόρινθο.

Έμεινε εκεί περίπου μισό χρόνο και με τη μεθοδικότητα και την εργατικότητα του είχε γίνει περιζήτητος σε όλους. Τα λεφτά ήταν πολύ καλύτερα από κείνα που έβγαζε με τόσο κόπο στο χωριό, κι ο μόχθος και η κούραση λιγότερη. Και μόλις απέχτησε ένα πολύ γερό κομπόδεμα, έφερε και τη γυναίκα του, τον γιο του και την πεθερά του να μείνουν όλοι μαζί.

Στην αρχή αναγκάστηκαν να μείνουν στο υπόγειο, γιατί δεν ήταν ακόμα έτοιμο το σπίτι που του είχαν υποσχεθεί. Δεν πείραζε όμως, είχε γίνει μια νέα αρχή, ένα νέο ξεκίνημα στη ζωή τους· κι η Κόρινθος, όπως αποδείχτηκε, υπήρξε ένας μεγάλος σταθμός κι ένα μεγάλο μάθημα.

Κεφάλαιο 24

Η γιαγιά Μαρία στην Κόρινθο. Μια άλλη ζωή και μια άλλη καθημερινότητα.

Το εργοστάσιο βρισκόταν έξω από την αναπτυσσόμενη τότε πόλη. Το μέρος τής φαινόταν σαν το χωριό τους. Ερημιά, χωράφια, γαϊδουράκια, σκόρπια σπιτάκια από 'δώ και από 'κεί.

Από την Κόρινθο, αν και πολιτεία ολόκληρη σε σχέση με το μικρό τους χωριό, δεν έλειπαν τα κάρα ως μέσα μεταφοράς για τους κατοίκους, τα λιγοστά αμάξια παρκαρισμένα στον δρόμο της πόλης με όλη την άνεσή τους, και με τους περαστικούς να τα γυροφέρνουν και να τα χαζεύουν. Ο κόσμος ήταν λίγο διαφορετικός και πιο όμορφα ντυμένος, και οι γυναίκες φορούσαν φορέματα που έφταναν μέχρι το γόνατο κι είχαν τα μαλλιά τους χτενισμένα και περιποιημένα. Στην ακροθαλασσιά άκουγες το κράξιμο των γλάρων και τους πωλητές ψαριών που φώναζαν και διαλαλούσαν τηνπραμάτεια τους -γεμάτη αλμύρα. Μικρά τραπεζάκια έβγαιναν δειλά δειλά στις πλατείες, και τα στρογγυλά περίπτερα πουλούσαν σοκολάτα υγείας και τσιγάρα κάμελ.

Από ψηλά τους κοίταζε με υπερηφάνεια η παλιά πόλη, η αρχαία Κόρινθος, και τους σκέπαζε μ' ένα πέπλο μυστηρίου και παραμυθιού για κείνον τον κόσμο που έζησε εκεί χιλιάδες χρόνια πριν απ' αυτούς.

Συχνά πήγαιναν βόλτα και χάζευαν το υπέροχο αυτό έργο, τον Ισθμό της Κορίνθου, που όμως, αν και προξενούσε τον θαυμασμό των πολλών, της γιαγιάς Μαρίας τής δημιουργούσε μαζί κι έναν φόβο, και παρομοίαζε μέσα της τη διώρυγα αυτή, που έκοβε τα δυο μέρη γης, με την καρδιά της, που είχε κοπεί και μοιραστεί εξίσου σε δυο μεριές ταυτόχρονα.

Η πόλη τούς άρεσε πολύ και τους γοήτευσε από την πρώτη βόλτα που έκαναν στους δρόμους της και στη μεγάλη πλατεία στο κέντρο της, με τα δέντρα της και τα λουλούδια γύρω γύρω. Μέσα στην πλατεία υπήρχε ένα μεγάλο κλουβί, σαν περίφραξη, όπου υπήρχαν παπαγάλοι, μικροί και μεγάλοι, αυτά τα ιδιαίτερα πουλιά που δεν είχαν δει στη ζωή τους ποτέ. Η πλατεία ήταν η έξοδός τους, το χάζι τους, εκεί που τις Κυριακές μετά την εκκλησία πήγαινε ο κόσμος να απολαύσει τον καφέ με ένα λουκούμι ή μια πάστα από τα ζαχαροπλαστεία. Στο κέντρο της πόλης υπήρχαν πολλά μαγαζάκια με τρόφιμα, με φρούτα πολλά το ένα δίπλα στο άλλο, με μικρά ψαράδικα με είδη ψαριών που πρώτη φορά έβλεπε η γιαγιά Μαρία και δεν ήξερε καν πώς μαγειρεύονταν, αλλά ο κόσμος ψώνιζε και γίνονταν ανάρπαστα.

Στην αρχή με φόβο, αλλά κατόπιν με αγάπη, η Κόρινθος έγινε σταθμός για την οικογένεια αυτή, που της έμαθε πράγματα, της άνοιξε το μυαλό και μεγέθυνε τις σκέψεις και της απόψεις της, ώστε πλέον ένιωσαν πως είχαν ξεφύγει από τα μικρά σύνορα του χωριού τους. Τους μόρφωσε, τους έδωσε εφόδια που αργότερα θα τα έβρισκαν μπροστά τους και θα τα χρησιμοποιούσαν για να χτίσουν τα όνειρά τους.

Στο κέντρο της πόλης η γιαγιά Μαρία μεταμορφωνόταν και άφηνε να την παρασύρει η αύρα του Σαρωνικού και να την ταξιδεύει. Το δωμάτιο όμως κάτω από το εργοστάσιο, με τον θόρυβο των μηχανών όλη μέρα, ήταν ένα μεγάλο εμπόδιο που έπρεπε να ξεπεράσουν η ίδια κι η μητέρα της, μια και ο παππούς Χρήστος δούλευε πάνω όλη μέρα και ο Ντίνος έλειπε, είτε στο σχολείο είτε έξω για βόλτα.

Την Κόρινθο την αγάπησε από την πρώτη στιγμή. Το δωμάτιο όμως εκείνο, κάτω από τον θόρυβο του εργοστασίου, ποτέ.

Ο άντρας της ήταν ικανοποιημένος και πολύ χαρούμενος που επιτέλους είχε την οικογένειά του μαζί του. Όμως κι ο Ντίνος προσαρμόστηκε σχεδόν αμέσως και πολύ του άρεσε η ζωή στη μεγάλη πόλη, με τις βόλτες, τα μπιλιάρδα που ήταν νέα μόδα για τους νέους, τα κορίτσια που ήταν πιο απελευθερωμένα, του άρεσε ο κινηματογράφος, του άρεσαν οι εκδρομές που οργάνωναν συχνά πυκνά οι νέοι της παρέας του, και πιο πολύ απ' όλα του άρεσε όταν ένας φίλος του, ο Νούλης, του έκανε μαθήματα οδήγησης με το μηχανάκι που είχε, με σκοπό κάποια στιγμή να πάρει κι ο ίδιος μια δική του μηχανή. Πού μυαλό ο Ντίνος για σπουδές! Άλλα πράγματα λαχταρούσε η ψυχή του· όλα εκείνα που είχε στερηθεί τα χρόνια στο χωριό του και ήθελε να τα ζήσει μαζεμένα, λες και φοβόταν ότι τελειώνει ο χρόνος.

Τα βράδια που γύρναγε ο παππούς Χρήστος από τη βόλτα τους, έβαζε στο ποτήρι του λίγη ρετσίνα και ξεφύλλιζε την ήδη διαβασμένη εφημερίδα του. Η μυρωδιά της ρετσίνας τού άρεσε πολύ και σε κάθε γουλιά άφηνε εκείνο τον ξεχωριστό οίνο να ευφραίνεται στα χείλη του. Σ' εκείνα τα χωράφια τη δεκαετία του '40 και μετά τον πόλεμο φτιάχτηκε το πρώτο συνεταιριστικό ρετινεργοστάσιο στην Ελλάδα. Η ρετσίνα ερχόταν από τα χρόνια του μυθικού Θησέα, μαζί με την μυρωδιά από τα πεύκα της περιοχής, τότε που ο Σίνης ο Πιτυοκάμπτης (από τη λέξη «πιτύς» που σήμαινε «πεύκο») έκανε τον κόσμο να φοβάται και να τρέμει στο πέρασμά του από εκείνα τα μέρη. Τα πεύκα λοιπόν έδιναν το ρετσίνη τους, που με αυτό στεγανοποιούσαν τις τριήρεις, και με το ίδιο ρετσίνη και τα βενετσιάνικα πλοία. Με ρετσίνη άλειφαν εσωτερικά για να στεγανοποιήσουν τους αμφορείς κατά τους ιστορικούς χρόνους και

στα μετέπειτα χρόνια κατασκευάστηκε ένα από τα πιο γνωστά και πολύτιμα κρασιά, η ρετσίνα. Αυτή η ιστορία περνούσε μέσω της γεύσης από τα στόματα των ανθρώπων και άφηνε αναμνήσεις γλυκιές, όπως και το άρωμά της, αυτό που απολάμβανε με όλη του την καρδιά ο παππούς Χρήστος.

Όμως η ίδια η γιαγιά Μαρία δεν ήταν το ίδιο ευτυχισμένη και ικανοποιημένη. Κλεισμένη σ' εκείνο το υπόγειο, το φως ήταν λιγοστό, το ίδιο κι ο αέρας.

«Μην στενοχωριέσαι!» της έλεγε ο Χρήστος της «Θα είναι για λίγο ακόμα. Θα μας φτιάξει ένα σπίτι εδώ κοντά στα χωράφια, κοντά στη φύση και στα λουλούδια, που σου αρέσουν. Κάνε υπομονή κι όλα θα γίνουν!»

Δεν ήταν καθόλου εύκολο. Σ' εκείνο το σκοτεινό υπόγειο του εργοστασίου εκείνη ζούσε από το πρωί ως το βράδυ. Η μόνη παρέα της ήταν η μάνα της, η οποία της στεκόταν πάντα με υπομονή και με λόγια που της έδιναν κουράγιο. Σκοτεινίαζε όμως σιγά σιγά η ψυχή της, οι σκέψεις της, τα όνειρα που έκανε για τη μεγάλη πόλη και τη μεγάλη ζωή. Ο αέρας που έμπαινε μέσα στο σπίτι ήταν λιγοστός, όπως λιγοστός ήταν κι ο αέρας στα πνευμόνια της. Από τις έξι το πρωί ως τις πέντε το απόγευμα ξύπναγε, μαγείρευε, δούλευε, ζούσε με τον θόρυβο των μηχανών. Ντούπου, ντούπου, ντούπου, αυτός ο ήχος της προκαλούσε πονοκέφαλο και μελαγχολία μαζί. Ο άντρας της δεν το πολυκαταλάβαινε, γιατί εκείνες τις ώρες βρισκόταν στη δουλειά κι όταν γυρνούσε σήμαινε ότι οι εργάτες είχαν σχολάσει, το εργοστάσιο είχε κλείσει. Το ίδιο δεν μπορούσε να νιώσει κι ο γιος της, ο οποίος έλειπε όλη μέρα απ' το σπίτι. Λίγο το σχολείο, λίγο οι βόλτες, λίγο το παιχνίδι και το ποδόσφαιρο με τα παιδιά της γειτονιάς... Μόνο η μάνα της, σιωπηλή αλλά με υπομονή, έδινε κουράγιο στην κόρη της και προσπαθούσε να μην της δείχνει τη δική της στενοχώρια και την ανάγκη της να γυρίσει πάλι πίσω στο χωριό.

Καθώς ο καιρός περνούσε, καθώς οι ελπίδες της για να φύγουν γρήγορα από κείνο το μέρος έσβηναν και τα δάκρυά της δεν μπορούσαν άλλο να την ξελαφρώσουν, συνήθισε κάπως την καθημερινότητα εκεί κι αναγκάστηκε να δεχτεί ότι οι χτύποι της καρδιάς της δεν θα ήταν πια όπως πριν αλλά αλλιώςτικοί· δυνατοί, θορυβώδεις κι απότομοι, όπως ακούγονταν οι μηχανές σε κάθε στροφή τους και σε κάθε πάτημα των κουμπιών.

Κεφάλαιο 25

Πέρασε άλλος ένας χρόνος.

Ο παππούς Χρήστος εξελίχτηκε σε ένα τόσο υπεύθυνο άτομο, που σιγά σιγά του άλλαξαν πόστο και ανέβηκε θέση. Έγινε βοηθός στα οικονομικά του εργοστασίου, όπως ήταν οι μισθοί των εργατών, οι πληρωμές των προμηθευτών, οι προσλήψεις και πολλά άλλα.

Ο προϊστάμενός του ήταν ένας Ιταλός, ο Νίνο, φίλος με τον εργοστασιάρχη ξάδερφο. Ο παππούς Χρήστος έγινε το δεξί του χέρι. Τον ρώταγε για όλα, γιατί έτσι μάθαινε, έτσι εξελισσόταν κι έτσι προόδευε. Ο εργοστασιάρχης πλέον, με τόσο καλά άτομα στο πόδι του, ερχόταν μια φορά στο τόσο.

Η γιαγιά Μαρία, σαν γυναίκα του, χαιρόταν κι αυτή για την πρόοδο του άντρα της κι ευχόταν γρήγορα να καταφέρουν να φύγουν κι από κείνο το υπόγειο που στοίχειωνε τόσο καιρό τώρα την καρδιά και την ψυχή της.

Ένα πρωί είχε βγει για να μαζέψει χόρτα από τα γύρω χωράφια. Πόσο της άρεσε αυτή η εβδομαδιαία συνήθειά της! Ήταν η λύτρωσή της, η ξεκούρασή της. Κοίταζε τον ουρανό, το φως, άγγιζε το χώμα, μύριζε τα λουλούδια και γέμιζε την ψυχή της προτού τη φυλακίσει πάλι σε κείνο το μέρος που είτε χειμώνα, είτε καλοκαίρι, νύχτωνε την ίδια ώρα. Καμιά φορά συναντούσε και κάποιες άλλες γυναίκες κι έλεγε μια καλημέρα, δυο κουβέντες τέλος πάντων.

Καθώς γύρναγε σπίτι, άκουγε το μουρμουρητό που κάνουν τα φύλλα των δέντρων, εκείνο τον ήχο που είχε ν' ακούσει από τότε που έφυγαν από το χωριό της και δεν έβλεπε πια την αγαπημένη τους αχλαδιά. Εκείνο το θρόισμα που είχε ξεχάσει πως ήταν κάτω από τον βαρύγδουπο ήχο των μηχανών. Κάθισε σε μια πέτρα κι ονειροπολούσε, σκεφτόταν, άφησε το μυαλό της να ταξιδεύει για λίγο. Ένωσε τότε μια φιγούρα να την πλησιάζει κι άκουσε μια γλυκιά φωνή να την καλημερίζει και, κοιτάζοντάς της, είδε να της δίνει το πιο γλυκό χαμόγελό της: ένα χαμόγελο που θα της έδινε πολλά πολλά πρωινά στη ζωή τους.

«Πρέπει να είσαστε η κυρία που μένει κάτω στο εργοστάσιο, ε;»

Ξαφνιάστηκε! Πού την ήξερε αυτή η κυρία και μάλιστα ήξερε και που μένει;

«Συγγνώμη, αγένειά μου» συνέχισε η γυναίκα «Είμαι η Αργύρω! Θα γειτονέψουμε. Το σπίτι που σας φτιάχνουν είναι εκεί, δίπλα στο δικό μου. Να, εκεί, κοντά στο ρέμα. Το έμαθα από τον άντρα μου τον Αργύρη». Και κατόπιν συνέχισε: «Τα

σπίτια μας θα συνορεύουν. Αχ, τι ωραία! Θα 'χω κι εγώ ένα άτομο να μιλάω, να βλέπω δυο τρεις ανθρώπους... Μόνη μου εκεί στην ερημιά... Όλη μέρα μόνη, ξέρεις τι σημαίνει αυτό;»

Αν ήξερε...! Ενάμιση χρόνο τώρα ζούσε μ' αυτή τη μοναξιά κι ας είχε και τη μάνα της παρέα. Μόνη με τις μηχανές, τη φασαρία, την υγρασία, τη σκοτεινιά.

Τι της έλεγε όμως; Ποιο σπίτι; Λες να ήταν επιτέλους έτοιμο εκείνο το λυόμενο που περιμένανε τόσο καιρό; Αχ! Η καρδιά της άρχισε να χτυπάει σαν τρελή. Ξαφνικά δεν άκουγε, δεν είχε επαφή με το περιβάλλον γύρω της, δεν μίλαγε, δεν κουιόταν καν... Φρέσκος αέρας έπαιρνε τα μαλλιά της, τα γύρναγε από δω κι από κει, τα ξεσήκωνε... Μυρωδιές από λουλούδια κι από τα δέντρα γέμισαν τα ρουθούνια της, και οι ακτίνες του ήλιου τρύπωσαν μέσα στην καρδιά της. Ένα ζωγραφισμένο χαμόγελο στα χείλη της μαρτυρούσε την άνοιξη, όχι μόνο γύρω της αλλά και στην ψυχή της.

Γύρισε σχεδόν πετώντας πίσω στο σπίτι και με κομμένη την ανάσα αγκάλιασε τη μάνα της και της είπε τα πάντα, ό,τι είχε μάθει από κείνη την ξένη αλλά μελλοντική γειτόνισά της, που σε λίγο καιρό θα έβλεπε κάθε μέρα. Η ώρα όμως δεν περνούσε γρήγορα ώστε να έρθει ο Χρήστος να του πει, να μάθει, να τον ρωτήσει.

Όταν το απόγευμα ο παππούς Χρήστος γύρισε από τη δουλειά στα γραφεία, ξαφνιασθηκε από την υποδοχή της γυναίκας του και απόρησε για το κέφι της και τη λάμψη στα μάτια της.

«Χρήστο, είναι αλήθεια; Πες μου».

«Χα, χα, χα!» γέλασε ευτυχισμένος. «Πού τα έμαθες εσύ; Ναι! Σε μια βδομάδα το πολύ φεύγουμε απ' αυτή την τρύπα και πάμε σε κανονικό σπίτι, με αυλή, με παράθυρα, με σκεπή. Ήθελα να στο πω το βράδυ σήμερα για έκπληξη, αλλά...»

Αχ, Θεέ μου, τι νέα ήταν αυτά! Πόσο όμορφα εξελίχθηκε η σημερινή μέρα!

Από εκείνο το μεσημέρι μέχρι και που έγινε η μετακόμιση τη γιαγιά Μαρία δεν την πείραξε ούτε μια φορά ο θόρυβος από τις μηχανές, ούτε την ξαναέπιασε πονοκέφαλος, δεν έβλεπε καν το σκοτάδι του σπιτιού της. Έβλεπε ήλιο, φως, αέρα, ζωή, δέντρα, λουλούδια. Όλα τα ένιωθε στην ψυχή της ...όλα. Μέχρι που έφτασε η μέρα που τα είδε και μπροστά της ολοζώντανα.

Ένα μικρό σπιτάκι λουσιμένο όμως στο φως. Δύο υπνοδωμάτια, ένα για τον άντρα της κι εκείνη, και το άλλο για τη μάνα της και τον γιο της. Μια μικρή κουζίνα, ένα σαλονάκι που χωρούσε ένας μόνο καναπές, και μια τουαλέτα που βρισκόταν όχι έξω αλλά μέσα στο σπίτι. Η ζωή της εκείνο το πρωί άλλαξε, η καρδιά της χτυπούσε πλέον

διαφορετικά, χαρούμενα, κι η καθημερινότητα άρχισε να μετράει ...ώρες... μέρες... μήνες ζωής.

Κεφάλαιο 26

Για όλους ήταν υπέροχη αυτή η αλλαγή και όλοι τους ένιωσαν αμέσως πιο άνθρωποι, πιο ζωντανοί. Ο Ντίνος από την άλλη, που δεν τον ένοιαζαν και πολύ τα σπίτια και τα τέτοια, πολύ χάρηκε που έβλεπε τη μάνα του ξανά να χαμογελά. Της είχε -και του είχε, βέβαια- πολλή αδυναμία και στενοχωριόταν όταν σκοτείνιαζε το πρόσωπό της. Μπορεί σαν έφηβος να προσαρμόστηκε αμέσως στην καινούρια του ζωή, στο σχολείο, στη γειτονιά, στους καινούριους φίλους, μπορεί να έκανε εύκολα παρέες και να είχε και πολλές κατακτήσεις στο αντίθετο φύλο, αλλά ποτέ δεν έπαψε να κοιτάει κάθε πρωί το πρόσωπο της μάνας του και να περιμένει να τη δει να του χαμογελάσει.

Ήταν παραμυθάς ο Ντίνος και πάντα ό,τι διηγούταν στους φίλους του το έκανε με θεατρικό τρόπο, τέτοιο που το κοινό του τον άκουγε μαγεμένο. Συχνά τον έβαζαν να τους διηγείται ιστορίες απ' το μικρό χωριό του, για τα χρόνια της ανεμελιάς και του παιχνιδιού, για τα βουνά και τις εξερευνήσεις του, για τις νίκες του στα παιχνίδια με την ομάδα της πάνω γειτονιάς, για τις ιστορίες φαντασμάτων και ιστορίες όπως αυτή με το πουλί τον γκιώνη που έψαχνε τον χαμένο του αδερφό, τους έλεγε για τα ζώα τους, και με καμάρι τους μιλούσε για την αδερφή του και για το πόσα θα είχε να της πει τώρα που είχε αλλάξει η ζωή του. Του έλειπε η μικρή Παναγιώτα, αλλά του έλειπε πολύ και το χωριό του κάποιες στιγμές και το νοσταλγούσε. Ήταν τότε που άφηνε την καρδιά του ελεύθερη να ταξιδεύει πάνω απ' τα μεγάλα σπίτια, πάνω απ' τα βουνά, τις πεδιάδες, και να φτάνει στο πατρικό του σπίτι. Τους μίλαγε για το δημοτικό που ήταν τόσο κοντά στο σπίτι του, όπου το μόνο που είχε να κάνει για να πάει ήταν να πηδήξει μια μάντρα. Τους έλεγε για τα παιχνίδια που έφτιαχναν μόνοι τους, τα αγόρια μπάλες από σαμπρέλες και καρούλια με ρόδες από κουβαρίστρα ή ρόδες από στεφάνια βαρελιών. Τους μίλαγε για τα βουνά, τους κάμπους, τους δρόμους με τα κάρρα, τις ατέλειωτες ώρες ξενοιασιάς.

Μαζί με τις λέξεις έρχονταν κι οι μυρωδιές και οι γεύσεις στο στόμα του από χωριάτικο ψωμί, τηγανίτες, σταφίδες, τα λεμόνια και τα πορτοκάλια στη γειτονιά του, τα αχλάδια κοντούλες της μικρής Παναγιώτας.

Τους έλεγε ακόμα ιστορίες για το γαϊδουράκι τους τον Κίτσο, για το εξοχικό τους, για το αλάτι που μάζευαν από τα βράχια στη θάλασσα, για το λάδι από τις ελίτσες τους. Όλα τα θυμόταν από τη γειτονιά του, τίποτα δεν είχε ξεχάσει, και τα διηγούταν τόσο ωραία που όλοι τον άκουγαν με προσοχή, όλοι κρέμονταν από τα

χείλη του, και όλοι ενθουσιάζονταν, διασκέδαζαν και ονειρεύονταν με τις ιστορίες του. Τότε ο ίδιος κοκορευόταν για το μικρό του χωριό, και ξαφνικά ένιωθε μέσα του ότι ψήλωνε, όλο και πιο πολύ, γινόταν γίγαντας κι έφτανε τόσο ψηλά στον ουρανό, που ακουμπούσε τα σύννεφα.

Έπαιρνε τότε ένα μπουκάλι που μέσα είχε φυλακίσει τζιτζίκια και το άφηνε απαλά πάνω στα σύννεφα για να τα ακούει η αδερφή του και να γελάει... να γελάει...

Κεφάλαιο 27

Η ζωή της γιαγιάς Μαρίας κύλαγε ήσυχια, ήρεμα, σχεδόν αθόρυβα. Το μόνο που έκανε την επανάστασή του εκείνο το διάστημα ήταν το μικρό ανεμιστηράκι στην άκρη του φράκτη του σπιτιού, εκεί όπου η ίδια είχε επιμεληθεί όλο το έργο για το μικρό τους μπροστανάκι.

Άκρη άκρη ήταν μια σειρά από πιπεριές, ακολουθούσαν παράλληλα δυο σειρές από ντομάτες, και δίπλα τους κολοκυθάκια, μελιτζάνες ανακατεμένες με φασολάκια, και παραδίπλα τα κρεμμυδάκια, ο βασιλικός, ο δυόσμος και η ρίγανη. Όλες αυτές ήταν μυρωδιές που, καθώς ανακατεύονταν στα ρουθούνια κάθε περαστικού, σχημάτιζαν γεύσεις από φαγητά, από νοικοκυριό και από οικογένεια. Γεύσεις που η γιαγιά Μαρία έστρωνε στο τραπέζι τους τα μεσημέρια.

Επιτέλους είχε βρει την ηρεμία της, τη σειρά της, το νοικοκυριό της. Κυρίαρχος του εαυτού της, έδειχνε να απολαμβάνει όσο τίποτε άλλο το νέο της σπιτικό και επιτέλους ένιωθε κι αυτή σαν άνθρωπος, σαν κανονικός άνθρωπος, σε ένα κανονικό σπίτι, με πόρτες, παράθυρα, αυλή, φως, ησυχία τα μεσημέρια, ηρεμία τα βράδια.

Ο άντρας της πάλι ο Χρήστος, γινόταν όλο και πιο σημαντικός στη δουλειά του. Δεν πέρασε πολύς καιρός από τότε που μετακόμισαν και πήρε προαγωγή. Είχε πλέον το δικό του γραφείο κι οι μισθοί, οι άδειες και οι παραγγελίες πέρναγαν από τα χέρια του. Ήταν πιστός υπάλληλος, αλλά και δίκαιος με τις απαιτήσεις των συναδέλφων του, καθώς καταλάβαινε πολύ καλά των μόχθο τους. Έτσι και αλλιώς, μπορεί να ανέβηκε σκαλί, αλλά πάνω από τον ίδιον υπήρχε πολύς κόσμος, αλλιώτικος κόσμος, άνθρωποι διαβασμένοι, σπουδαγμένοι, υπεύθυνοι και άξιοι.

Ο Ντίνος είχε χαρεί κι ο ίδιος πάρα πολύ μ' αυτή τη μετακόμιση. Δεν ντρεπόταν πλέον για το σπίτι τους, δεν σκεφτόταν τι θα πει ο κόσμος για το δήθεν σπίτι κάτω απ' τις μηχανές του εργοστασίου, εκεί που ζούσαν ο φύλακας και η οικογένειά του.

Ήταν όμορφο παιδί ο Ντίνος και καλός, έμπιστος φίλος με μεγάλη καρδιά. Οι δικοί του αποφάσισαν να τον γράψουν σε μια σχολή κλωστοϋφαντουργίας, για να παρακολουθεί και να μάθει τη δουλειά του εργοστασίου, ώστε αργότερα να μπορέσει να εργαστεί σε μια θέση στο εργοστάσιο.

Όχι ότι ο ίδιος τρελαινόταν! Εκείνον τον ενδιέφεραν άλλα πράγματα. Τού άρεσε πολύ το ποδόσφαιρο και γι' αυτό είχε γραφτεί σε μια ομάδα της Κορίνθου και τα πήγαινε καλά. Του άρεσε επίσης να διαβάζει βιβλία πουμίλαγαν για τους πλανήτες,

για το διάστημα, για το Σύμπαν. Όταν ήταν μικρός, στο χωριό του, πίστευε ότι είχε δει έναν ιπτάμενο δίσκο. Χτυπιόταν εκείνο το βράδυ όταν γύρισε τρέχοντας σπίτι, ότι ήταν τόσο αληθινό, ολοζώντανο... Ένα φως τόσο διαφορετικό, που φάνηκε ξαφνικά στον ουρανό και μετά ξαφνικά, με αστραπιαία ταχύτητα, εξαφανίστηκε από τα παιδικά του μάτια. Έτσι άρχισε κι η μανία του για τέτοιου είδους βιβλία, γιατί ήθελε να βρει οπωσδήποτε μια λύση στον προβληματισμό του, μιας και κανείς δεν τον είχε πιστέψει τότε.

Η Κόρινθος άνοιξε επιτέλους την αγκαλιά της και κράτησε την οικογένεια ευτυχισμένη για κάμποσα χρόνια. Μια αγκαλιά που ποτέ δεν ξέχασε κανένας τους όσα χρόνια και αν πέρασαν.

Την Κόρινθο την έζησαν κι όλοι οι συγγενείς, που τους επισκέπτονταν σε τακτά χρονικά διαστήματα, ιδίως τα καλοκαίρια και υποχρεωτικά το Πάσχα, οπότε και γινόταν μεγάλη γιορτή. Τα αδέρφια του παππού Χρήστου μαζεύονταν από την Αθήνα και η Κόρινθος τότε ήταν στα μάτια τους εξοχή. Στο πίσω μέρος του σπιτιού έστηναν τη σούβλα με το αρνί, την οποία είχαν περικυκλώσει με σανίδες και είχαν κάνει γύρω του έναν φράκτη, ώστε να μην τους καθυστερεί στο ψήσιμο τους αρνιού ο αέρας. Όλοι κάθονταν γύρω απ' τη θράκα κι ο καθένας με τη σειρά του γύρναγε τον μοχλό από τη σούβλα, για να ψήνεται σιγά σιγά «απ' ολούθε», όπως έλεγε ο παππούς Χρήστος. Χοροί και κρασί συνόδευαν τη γιορτή για την Ανάσταση του Κυρίου κι όλη η εξοχή μύριζε θράκα, κουλούρια, σουβλιστό αρνί και κλέφτικα τραγούδια.

Ένα καλοκαίρι είχε έρθει η αδερφή του Χρήστου, η Αγγελική, η οποία είχε έναν γιο, τον Λάκη, ένα αγόρι μικρότερο από τον ξάδερφό του τον Ντίνο. Ευαίσθητο παιδί, συναισθηματικό και με ένα μυαλό ξουράφι, όπως ακριβώς τον χαρακτήριζε ο παππούς Χρήστος. Είχε μοιάσει στον πατέρα του, που ήταν άνθρωπος μορφωμένος, των γραμμάτων, όπως ήταν και ο παππούς του μικρού Λάκη, δημοσιογράφος των αθηναϊκών εφημερίδων, μεταφραστής από τη γαλλική γλώσσα και με πολλές ποιητικές συλλογές, αλλά που χάθηκε στον πόλεμο του '40 από τις κακουχίες και την πείνα. Στενός κορσές ο μικρός του παππού Χρήστου, ρωτούσε για τα πάντα στο εργοστάσιο και όλες αυτές οι μηχανές είχαν εξάψει την περιέργεια του μικρού ανιψιού. Ο Ντίνος από την άλλη, μάθαινε άλλα κόλπα στον ξάδερφό του και με πολλή περηφάνεια τού έδειχνε πώς να πετάει βελάκια, πώς να παίζει μπάλα και πώς να σηκώνει τα μανίκια στα πουκάμισα για να είναι μέσα στη μόδα. Μια φορά τον είχε ανεβάσει στη μηχανή του Νούλη και να 'σου η ταχύτητα, πού να ξανανέβει ο μικρός τότε Λάκης σε μηχανή.

Πόσο του άρεσε όμως το σπίτι της γιαγιάς Μαρίας στην Κόρινθο... Του φαινόταν μια εξοχή παράδεισος, που ο κήπος του πάντα μοσχοβολούσε ρίγανη, βασιλικό και τριανταφυλλίες. Πιο πολύ όμως ευχαριστιόταν ότι το συγκεκριμένο σπίτι είχε το «μέρος» όπως λέγανε τότε την τουαλέτα, μέσα στο σπίτι και το παράθυρό του έβλεπε έξω στα χωράφια κι είχε μια απέραντη ησυχία. Ο μικρός Λάκης λοιπόν, έλεγε στην γιαγιά Μαρία: “Θα είμαι στο μέρος, μην με ενοχλήσει κανείς” και με τις ώρες απολάβαινε την ησυχία του διαβάζοντας τα αγαπημένα του κόμικς, τον Μικρό Ήρωα και τον Μπλεκ, ή σκεφτόταν τις κουβέντες που έκαναν με τον πατέρα του τα βράδια κοιτάζοντας τον ουρανό της Αθήνας και τον ρώταγε πόσο μεγάλο είναι το άπειρο...

Εκείνο το σπίτι είχε ακούσει πολλά γέλια και χαρές και τσουγκρίσματα κι ευχές, κι είχαν βγει από την καμινάδα του πολλές μυρωδιές από εδέσματα που τσίγκλαγαν τις μύτες των περαστικών και γουργούριζαν τις κοιλιές των μικρών παιδιών που έπαιζαν στα χωράφια γύρω από το μικρό εκείνο σπιτάκι. Η γιαγιά Μαρία έβαζε κάθε φορά τη δική της μαεστρία, εκείνη που της έμαθαν οι γυναίκες από τη φτωχή της γειτονιά, τότε που ήταν κοριτσάκι, τότε που τα όμορφα μάτια της άνοιγαν διάπλατα για να δουν όσα περισσότερα μπορούσαν και να μάθουν τα μυστικά που ψιθύριζαν οι νοικοκυρές πάνω από τα κατσαρολικά τους.

Δυστυχώς το 1968, Απρίλιος ήταν, πέθανε η μητέρα της. Εκείνη η μάνα που έχασε τον άντρα της νωρίς, που αναγκάστηκε να παίρνει το παιδί της από μικρό κοριτσάκι για να δουλεύει στις σταφίδες του θείου της, που μεγάλωσε το πρώτο της εγγόνι στην ποδιά της, που έδινε στην κόρη της πάντα κουράγιο και δύναμη, αντοχή και αγάπη. Μια μορφή τόσο αθόρυβη δίπλα της και να τώρα που έφυγε κι άφησε ένα μεγάλο κενό, τόσο μεγάλο που νόμισε ότι έπεσε μετεωρίτης μες στο σπιτικό της κι έκανε τόσο θόρυβο, μα τόσο μεγάλο θόρυβο μέσα στην ψυχή της.

Όμως εκείνη η μάνα, η ήρεμη δύναμη, ήξερε πότε έπρεπε να φύγει απ’ την κόρη της κι αυτό έκανε. Έφυγε αθόρυβα και γλυκά, όπως στάθηκε δίπλα στα βάσανά της όλα αυτά τα χρόνια.

Κεφάλαιο 28

1969

Αχ! Η γιαγιά Μαρία ήταν πολύ άξια γυναίκα. Νοικοκυρά από τις πρώτες. Το σπίτι της έλαμπε πάντα. Όλα ήταν στη θέση τους και καθαρά. Η γειτονιά είχε να το λέει...

Άπλωνε η γιαγιά μου τα ρούχα στο πίσω μέρος της αυλής κι όλοι το καταλάβαιναν γιατί παντού μύριζε «πράσινο μήλο», εκείνο το υπέροχο μαλακτικό ρούχων με το άρωμα του πράσινου μήλου που η ίδια αγαπούσε τόσο πολύ. Ποτέ δεν το άλλαξε, όσα χρόνια και αν πέρασαν... Το θυμάμαι κι εγώ πολύ καλά. Το άρωμά του μου τη θυμίζει πάντα. “Αχ, κυρά Αργύρω μου!” έλεγε στην καλή της φίλη πλέον “Τόσο καιρό, δεν ξέρω κι εγώ πώς άντεξα κάτω από τις μηχανές. Αλλά βλέπεις, ο άνθρωπος όλα τα συνηθίζει, όλα τ’ αντέχει τελικά. Όμως τώρα νιώθω ζωντανή”.

Οι μέρες περνούσαν, οι ώρες έτρεχαν, οι μήνες διαδέχονταν ο ένας τον άλλον. Εκείνος ο μικρός κήπος με το μποστανάκι τους, λες και ζωντανός πια με ανθρώπινη λαλιά, τους έδειχνε σε κάθε εποχή κι ένα διαφορετικό πρόσωπο, με διαφορετικά χρώματα και αρώματα ανάλογα με τις παραξενιές της φύσης και ανάλογα με το ταξίδι της Περσεφόνης στον πάνω ή στον κάτω κόσμο. Μα και τι δεν τους πρόσφερε πια. Λες και τον είχε αγγίξει χέρι καλής νεράιδας και τον είχε διατάξει να δίνει από την ψυχή του στην οικογένεια αυτή και να χαρίζει την ομορφιά του απλόχερα, ώστε να περνάει ο διαβάτης και να θαυμάζει.

Ποιος δεν περνούσε από κείνο το μικρό σπίτι! Όλοι, αφεντικά και διευθυντές, ερχόντουσαν στο ζεστό σπιτικό της γιαγιάς Μαρίας για να φάνε τα νοστιμότερα φαγητά της.

Η κυρά Αργύρω με τον άντρα της τον κύριο Αργύρη δεν είχαν ταιριάξει μόνο τα ονόματά τους αλλά και τα χνώτα τους. Ωραίοι άνθρωποι, ωραίο ζευγάρι, πρόσχαροι και φιλικοί, με μπόλικά αισθήματα, όπως ακριβώς κι η εικόνα τους. Με την οικογένεια της γιαγιάς μου δέσανε αμέσως και οι δύο νοικοκυρές έγιναν φίλες και αδερφές. Η κυρά Αργύρω είχε κοτέτσια με πολλές κότες για παραγωγή, ενώ ο άντρας της κατασκεύαζε καρότσες για μικρά οχήματα. Είχαν κι ένα μικρό κορίτσι, τη Ντίνα. Τι χωρατά έκαναν και τι γέλια που τα ονόματα των παιδιών ήταν Ντίνος και Ντίνα. Ωραίες στιγμές πέρασαν μαζί και η φιλία τους ωρίμαζε μέρα με τη μέρα, όπως ακριβώς ωρίμαζαν και μεγάλωναν κι οι ίδιοι.

Η Κόρινθος ήταν ένας μεγάλος σταθμός για την οικογένειά τους, μιας και τους δέχτηκε, τους μεγάλωσε, τους προόδευσε και, κάμποσα χρόνια μετά, καλωσόρισε και την οικογένεια του γιου τους, όπου δεν υπήρχε πιο μεγάλη ευτυχία για τους ίδιους από τον ερχομό των εγγόνων τους, τα δυο κοριτσάκια τους.

Κεφάλαιο 29

1970

Η εποχή στην Κόρινθο είχε κάνει τη γιαγιά να προσέξει πιο πολύ τον εαυτό της και οι μέρες της ευτυχίας εκείνης την είχαν κάνει να φαίνεται ακόμα πιο όμορφη. Είχε αλλάξει λίγο τα μαύρα της μαλλιά και δεν τα έπιανε συνέχεια πίσω κότσο. Τα είχε κόψει κοντά μέχρι τους ώμους και τα γύρναγε με μια ωραία καμπυλωτή κίνηση προς τα έξω. Είχε αλλάξει και τα χρώματα στα ρούχα της και δειλά δειλά κρεμούσε στη ττουλάπα της μια φούστα κρεμ ή μια μπλούζα γκρι, πράσινη, ακόμα και γαλάζια.

Κοινωνικό κύκλο δεν είχε μεγάλο, πέρα από την Αργύρω και δυο τρεις άλλες γειτόνισσες, που όλες μαζί μοιράζονταν την καθημερινότητά τους. Της ήταν όμως αρκετό.

Το καμάρι της ήταν ο Ντίνος, ο γιος της. Είχε γίνει άντρας πια και περιζήτητος. Ονειρευόταν κι αυτή το μέλλον του και έκανε πολλά όνειρα για τον ίδιο. Πίστευε ότι η Κόρινθος θα της έδινε και μια νύφη, μια καλή κοπέλα για εκείνον. Πρωτευουσιάνα, καλλιεργημένη, μακριά από τα βάσανα και τη δύσκολη ζωή της επαρχίας.

Δεν ήρθαν όμως όπως τα σχεδίαζε...

Ήταν Σεπτέμβριος.

Η σχολή κλωστοϋφαντουργίας είχε αρχίσει ήδη να λειτουργεί και πολλά παιδιά, αγόρια -κυρίως- και κορίτσια, κάθε πρωί έπαιρναν θέση για εκπαίδευση, έχοντας λαχτάρα για μάθηση και το μυαλό τους σε μια πιθανή δουλειά. Δύσκολη η εποχή εκείνη για μεροκάματο, και ο κάθε νέος και νέα αγκομαχούσαν να καταφέρουν να μπουν σε μια θέση, είτε σε μια επιχείρηση είτε σε μια δουλειά που, μαθαίνοντάς την, θα τους έδινε το μελλοντικό φαγητό τους και μια θέση στην κοινωνία.

Ο Ντίνος δεν προβληματιζόταν και πολύ, βέβαια. Ο νους του ήταν αλλού· ήταν στο ποδόσφαιρο, στις βόλτες, στη διασκέδαση και στην ανεμελιά. Όλα αυτά βέβαια τα δικαιολογούσε η ηλικία του, και δεν ήταν κι ο μόνος εδώ που τα λέμε. Όλοι οι φίλοι του κι οι συμμαθητές του, κορίτσια κι αγόρια, άλλα σκέφτονταν για το μέλλον τους κι άλλα όνειρα έκαναν, που διέφεραν πολύ από εκείνα των γονιών τους. Έτσι, εκείνη την πρώτη μέρα της σχολής, ο Ντίνος πήγε λίγο ανόρεχτα και βαριεστημένα θα έλεγες καλύτερα.

Στεκόταν έξω από την πόρτα της τάξης του και με μια τσατσάρα έφτιαχνε τα

μαλλιά του, προσπαθώντας να κάνει τη χωρίστρα του να μείνει στη θέση της, να μην του ξεφύγει τρίχα. Είχε κόσμο η συγκεκριμένη σχολή, και ωραίο κόσμο, μιας και υπήρχαν πολλές γυναικείες παρουσίες. Δικαιολογιόταν να θέλει να είναι το μαλλί του στην πένα.

Ξαφνικά το ένωσε, το κατάλαβε αμέσως...

Εκείνο το πρωί, εκείνη τη στιγμή, ο Ντίνος είδε φως να μπαίνει στον χώρο της εισόδου της σχολής. Μια μικρή ηλιαχτίδα, που τον έκανε να κοιτάξει ξανά προς το μέρος εκείνο. Μια λεπτή φιγούρα φάνηκε να περπατάει και να έρχεται προς το μέρος του.

Αυτό που ξεχώρισε αμέσως ήταν τα μάτια της. Εκείνη τη στιγμή φαίνονταν σαν χαμένα κι η αγωνία της ήταν ολοφάνερη.

“Καινούρια θα είναι” σκέφτηκε, και την πλησίασε για να τη βοηθήσει, αν και η καρδιά του χτυπούσε σαν τρελή.

Ένα λεπτό και όμορφο κορίτσι ήταν! Μελαχρινή, σκούρα μαλλιά και μεγάλα αμυγδαλωτά μάτια.

Δεν θα άφηνε να πάει η στιγμή χαμένη. Έπρεπε να δράσει άμεσα. Έτσι κι αλλιώς ήταν δική του· από την πρώτη της ματιά, από το πρώτο της αμήχανο χαμόγελο. Και δεν έπαψε ποτέ να είναι.

Ο Ντίνος ερωτεύτηκε τα όμορφα αμυγδαλωτά μάτια και το μεγάλο χαμόγελο εκείνης της λεπτής σιλουέτας που αντίκρουσε εκείνο το πρωινό στη σχολή. Η κοπέλα, που το όνομά της ήταν Αρετή -που, όπως λέει και το όνομά της, ήταν και μια από τις πολλές χάρες που είχε-, δεν ήταν η πρωτεουσιάνα που ονειρευόταν η γιαγιά Μαρία. Από χωριό ήταν, και μάλιστα κοντοχωριανή, μια ώρα δρόμος με αμάξι. Ήταν κι ένας λόγος που τα δυο αυτά παιδιά, οι δυο αυτοί νέοι, δέθηκαν ακόμα πιο πολύ κι ένωσαν τη μοίρα να τους έχει επιλέξει.

Στην αρχή η γιαγιά Μαρία «κλώτσησε» στην ιδέα του γάμου, γιατί φοβόταν και δεν ήθελε με τίποτα να σκεφτεί ότι υπήρχε περίπτωση να γυρίσουν πάλι πίσω. Δεν ήθελε εκείνη τη ζωή με τα κτήματα, την κούραση, τη φτώχεια και τα μεροκάματα. Ο γιος της τι θα έκανε εκεί στα χωράφια όπως ο πατέρας του, να λιώνει κάτω από τον καυτό ήλιο και να παγώνει τον χειμώνα;

Όταν όμως τα μάτια της πρωτοαντίκρισαν το λεπτό εκείνο κορίτσι, κατάλαβε γιατί επέμενε ο Ντίνος. Ήταν μια κοπέλα χαμηλών τόνων, λιγομίλητη, καλοσυνάτη, και όμορφη επίσης. Όσο για τον παππού Χρήστο, κι αυτός τη συμπάθησε αμέσως και την

καλοδέχτηκε.

Όταν πια είπαν να παντρευτούν σκέφτηκαν να μείνουν μόνοι τους. Ο παππούς Χρήστος δεν είχε πρόβλημα. Η γιαγιά Μαρία όμως δεν ήθελε ν' αποχωριστεί τον γιο της, κι έτσι συζητήθηκε να μείνει το ζευγάρι με τους γονείς του νέου.

Τα αμυγδαλωτά εκείνα μάτια είπαν το ναι ακόμα και σ' αυτή την απαίτηση και με πολλή υπομονή και επιμονή έφεραν την πονεμένη από τη μοίρα γυναίκα να στέκεται πλάι της με αγάπη.

Κάποτε της είχε κάνει μια ερώτηση και το κορίτσι απάντησε δειλά δειλά: "Εμείς στο χωριό μας φτιάχνουμε ωραία χορτόπιτα. Θέλετε να σας φτιάξω μία το μεσημέρι;" Και πράγματι, η νύφη της αποδείχτηκε νοικοκυρά από τις λίγες, χρυσοχέρα. Αλήθεια ήταν! Είχε μαγικά χέρια εκείνο το κορίτσι, με μαγικό άγγιγμα. Ό,τι άγγιζε γινόταν χρυσός και ξαφνικά η οικογένεια αυτή έγινε πλούσια. Πλούσια από αγάπη, νιάξιμο, χαμόγελα, τρυφερότητα. Έτσι το σπιτάκι μεταμορφώθηκε σε παλάτι στα μάτια της γιαγιάς Μαρίας.

Πού να μπορούσε να φανταστεί η γιαγιά Μαρία τότε ότι εκείνη η χορτόπιτα που μύρισε σ' όλη τη γειτονιά τον Απρίλιο του '71, δεν θα έφευγε ποτέ από τα ρουθούνια τους παρά θα έμενε εκεί να τους θυμίζει πάντα τον σεβασμό και την αγάπη. Εκείνη η χορτόπιτα, που πολλά πολλά χρόνια μετά, στο εξοχικό της γιαγιάς μας, μαζί με την αγαπημένη μας αχλαδιά, θα μας θύμιζε ότι ευτυχώς υπάρχει... οικογένεια!

Κεφάλαιο 30

Ιούλιος του 1976

Ήταν ένα ζεστό πρωινό του Ιουλίου.

Ο κόσμος άλλαζε διάθεση, γινόταν πιο χαρούμενος, πιο ευδιάθετος, πιο ορεξάτος, ακόμα και στη δουλειά τους. Οι κοπέλες ντυμένες με ωραία φορέματα, κορδέλες στα μαλλιά, αρώματα, φουλάρια και επιδερμίδα φωτεινή, σαν τον ήλιο που άρχιζε να ζεσταίνει τις μέρες τους. Τα αγόρια με τα φλοράλ πουκάμισα και τα παντελόνια καμπάνα, να φλερτάρουν με τα κορίτσια και τις ακτίνες του ήλιου που παιχνιδιάρικα έπεφταν στα πρόσωπα των κοριτσιών και τα έκανε να φαίνονται ακόμη πιο γοητευτικά.

Ο Ντίνος είχε τελειώσει και το βάσανο με τον στρατό, και πλέον είχε γυρίσει στη δουλειά στο εργοστάσιο, είχε μπει για τα καλά στην καθημερινή ρουτίνα και δούλευε με πυρετώδεις ρυθμούς, μιας κι από ώρα σε ώρα περίμεναν το πρώτο τους παιδάκι και ήθελε να είναι έτοιμος για όλα.

Η Αρετούλα είχε μείνει έγκυος λίγους μήνες πριν τελειώσει ο Ντίνος τη θητεία του. Φυσικά η χαρά όλων ήταν πρωτόγνωρη και απεριγράπτη, αλλά η γιαγιά Μαρία ανησυχούσε πολύ που θα έλειπε ο γιος της, γι' αυτό και έκανε ότι μπορούσε για να βοηθήσει τη νύφη της τους πρώτους αυτούς μήνες που παιδευόταν με τις ανακατωσούρες και τους εμετούς.

Ευτυχώς η εγκυμοσύνη προχώρησε μια χαρά κι ο καιρός πέρασε γρήγορα. Η Αρετούλα με τη γιαγιά Μαρία είχαν πέσει με τα μούτρα στις ετοιμασίες του παιδικού δωματίου και του σπιτιού, κι όλα πήγαιναν κατ' ευχή.

Το εργοστάσιο επίσης πήγαινε από το καλό στο καλύτερο κι είχαν αλλάξει πλέον σπίτι, δεν έμεναν στο λυόμενο, αλλά σ' ένα τεσσάρι λίγο έξω από την Κόρινθο, κοντά και πάλι στο εργοστάσιο. Ένα σπίτι που τους χώραγε όλους: φωτεινό -εντολή της γιαγιάς Μαρίας-, με βεράντες, μια μεγάλη και μια πιο μικρή, μ' έναν μικρό κηπάκο στην είσοδο -εντολή της Αρετούλας, γιατί της άρεσαν πολύ τα λουλούδια-, και με άπλετο χώρο για να μεγαλώσουν τα εγγόνια -εντολή του παππού Χρήστου.

Έτσι όλοι τους ήταν ευχαριστημένοι κι ετοιμάζαν ήδη το παιδικό δωμάτιο, με γήινα χρώματα, μιας και δεν ήξεραν το φύλλο του παιδιού.

Ένα πρωινό η γιαγιά Μαρία έπλεκε μια ζακετούλα για το μελλοντικό εγγονάκι

της. Τη στόλιζε με κουμπάκια, με δυο τσεπούλες από 'δώ και από 'κεί, έτσι για να φαίνεται πιο πλούσια. Της άρεσε το πλέξιμο. Ήταν πάρα πολύ καλή στο βελονάκι κι έφτιαχνε θαυμάσια εργόχειρα με σχέδια για δαντέλες, σεμέν, τραπεζομάντηλα, κ.ά. Πολλές νοικοκυρές εκείνη την εποχή ξεσήκωναν ωραία και περίπλοκα σχέδια από διάφορα περιοδικά που κυκλοφορούσαν, που έδιναν την ευκαιρία στη γυναίκα να δείξει τη χάρη και την κλίση που είχε σε αυτό το χόμπι. Και μάλιστα πολλά νοικοκυριά κατάφερναν κι επιζούσαν από αυτό. Η γιαγιά Μαρία είχε ταλέντο στο να βρίσκει σχέδια κι από μόνη της.

«Μαμά...» ακούστηκε κάπως περίεργη η φωνή της Αρετής, την οποία τελικά φώναζαν όλοι Αρετούλα, και στο δικό της χωριό Αρετώ... «Ένα βάρος περίεργο και κάπως σαν να πάει να σπάσει η μέση μου».

Η γιαγιά Μαρία κατάλαβε! Η ώρα κοντοζύγωνε κι έπρεπε να δράσει γρήγορα. Πήραν αμέσως τηλέφωνο τον γιατρό της και τους είπε ότι τους περίμενε σε δύο ώρες στο νοσοκομείο της Αθήνας! Βγήκε στη μεγάλη βεράντα που έβλεπε στον δρόμο και έψαξε να βρει κάποιον άνθρωπο από το εργοστάσιο, μιας και κάθε τρεις και λίγο όλο και κάποιος περνούσε απ' το σπίτι τους μπροστά, πηγαίνοντας ή φεύγοντας από τη δουλειά του.

Δεν έκανε λάθος. Αμέσως φάνηκε ο κυρ Σταύρος, που πήγαινε προς το εργοστάσιο.

«Κυρ Σταύροο!»

Όλα μετά πήγαν ρολόι. Ο κυρ Σταύρος πέταξε για να φτάσει να ειδοποιήσει, ο παππούς Χρήστος κι ο Ντίνος έβγαλαν κι αυτοί φτερά στα πόδια για να φτάσουν σπίτι, και μέσα στο επόμενο δίωρο η Αρετούλα βρισκόταν στον γιατρό της στην Αθήνα και είχαν ήδη αρχίσει οι πόνοι.

Μέχρι να φτάσουν, η γιαγιά Μαρία όλο τηςμίλαγε στο αμάξι κι όλο προσπαθούσε να την ηρεμήσει. «Έλα κόρη μου, κάνε κουράγιο, φτάνουμε σύντομα, παιδί μου». Κι όλο προσευχόταν μέσα της να μικρύνει ο δρόμος, να μην έρθει γρήγορα το μωρό, να προλάβει η νύφη της να μπει στο νοσοκομείο. Αλλά όλα πήγαν καλά κι έφτασαν στην ώρα τους.

Έξω από την αίθουσα η γιαγιά Μαρία ήταν γεμάτη ευτυχία που θα ερχόταν το παιδί του παιδιού της. Όσο για τον Ντίνο, αυτός έτρωγε τα νύχια του από την αγωνία, πηγαينوερχόταν και κοιτούσε διαρκώς το ρολόι του. Τον έβλεπε η γιαγιά Μαρία και, έτσι όπως του είχε αδυναμία, καταλάβαινε το άγχος του και πονούσε η καρδιά της κι

όλο να τον χαϊδεύει, όλο να του φτιάχνει τα μαλλιά, που ο ίδιος ανακάτεψε όλη την ώρα, και να του χαμογελάει όταν εκείνος την έβλεπε, αλλά γεμάτη αγωνία η ίδια όταν εκείνος γύρναγε αλλού το κεφάλι του.

Την πλησίασε τότε ο παππούς Χρήστος, που την καταλάβαινε από χιλιόμετρα όταν κάτι την έτρωγε, την πήρε από τους ώμους και την κράτησε γερά.

«Έχουν αλλάξει τα χρόνια, Μαριώ μου, μην φοβάσαι. Είναι σε καλά χέρια η νύφη μας και το μωρό που θα γεννηθεί. Άντε, πήγαινε να ηρεμήσεις τον κανακάρη σου, που έχει φάει όχι μόνο τα νύχια του, αλλά και τα χέρια του όλα...»

Τι φωνή ήρεμη είχε αυτός ο άνθρωπος! Πώς κατάφερνε να τους ηρεμεί όλους! Είχε κάτι η χροιά της φωνής του, μια σιγουριά, μια θαλπωρή, μια αγκαλιά προστασίας.

Πάλι όλοι οι συγγενείς ήταν εκεί. Τα αδέρφια του παππού Χρήστου, οι αδερφές, τα ανίψια, τα αδέρφια της Αρετούλας, οι ξαδέρφες της, όλοι εκεί σε χαρές και λύπες. Πάντα ενωμένοι. Μόνο η συμπεθέρα δεν είχε καταφέρει να έρθει. Ήταν γυναίκα του βουνού, δεν είχε ποτέ της καταφέρει να ταξιδέψει με αμάξι, κι όταν το έκανε την έπιανε ίλιγγος και έπεφτε στο κρεβάτι για μέρες. Έτσι η γιαγιά Μαρία παρέμεινε αυτή στο πλευρό της νύφης της να τη βοηθάει με το μωρό όλες τις μέρες μέχρι να βγει από το νοσοκομείο.

Μετά από μια ώρα και κάτι, χαμογελαστή και με ενθουσιασμό, βγήκε η μαία και τους ανακοίνωσε τα ευχάριστα... Κορίτσι... Γεννήθηκε κορίτσι, το παιδάκι τους, το πρώτο εγγόνι τους...

Φωνές, χαρές, γέλια, τους άκουσε όλος ο θάλαμος.

Πρώτος μπήκε ο Ντίνος, ο πατέρας πια, να δει το παιδί και τη γυναίκα του. Πώς έλαμπε το πρόσωπό του μόλις βγήκε! Λες και είχε δει το θαύμα!

«Άντε, μάνα, μπειτε κι εσείς να τις δείτε, αλλά για λίγο, είπε ο γιατρός».

Η εγγονή τους... Ένα μωράκι κάτασπρο, στρουμπουλό, με μαύρα μαλλάκια και μάτια γαλανά, σαν και τα δικά της, λες κι ήταν δικό της παιδί.

Χαρά, κλάμα, ενθουσιασμός, συγκίνηση, όλα είχαν τη θέση τους στην καρδιά των ανθρώπων εκείνων και ήταν μια καινούρια αρχή για την οικογένεια της γιαγιάς Μαρίας!

«Κορίτσι! κορίτσι!» φώναζαν όλοι. «Η μικρή Μαρία! Να μας ζήσει!» Οι φωνές ακούγονταν στ' αυτιά της γιαγιάς Μαρίας σαν μελωδία καθώς περίμενε την ώρα που θα ερχόταν η νοσοκόμα με το μωρό στην αγκαλιά να τους το δείξει και πάλι για λίγο, μιας και το είχε πάρει για να το καθαρίσουν και να το πλύνουν.

Ήταν από τα πιο όμορφα μωρά που είχαν δει οι γιατροί κι οι νοσοκόμες της μαιευτικής κλινικής.

Η μικρή Μαρία, που τελικά της έδωσαν δυο ονόματα, Μαρία-Παναγιώτα, ήταν το θαύμα της ζωής κι έγινε το βάλσαμό τους, και τη μεγάλωσαν και την ευχαριστήθηκαν και τη χόρτασαν όσο μπορεί να χορτάσει κανείς από αγάπη για τα εγγόνια του. Λες και κατάλαβε η μοίρα πόσα χρώσταγε στη γιαγιά Μαρία, έκανε αυτό το μωρό να μην πάρει καθόλου από τους γονείς του, αλλά να μοιάσει τόσο στα χρώματα της γιαγιάς και να γλυκάνει λίγο τον πόνο χρόνων για το χαμό της μικρής τους κόρης, αφού όλη η προσοχή τους ήταν πάνω σ' αυτό το πλάσμα.

Η Αρετούλα, ένα χρόνο αργότερα, έφερε στον κόσμο και το δεύτερο κοριτσάκι τους, που πήρε το όνομα της άλλης γιαγιάς. Γεννήθηκε όμως πρόωρο και, βγαίνοντας από το νοσοκομείο, χρειαζόταν όλη την προσοχή της μάνας, με αποστειρώσεις, με δυσκολία στο τάισμα, με πολύ περισσότερη προσοχή σε σύγκριση με τα υπόλοιπα μωράκια που γεννιόντουσαν στην ώρα τους. Έτσι η φροντίδα της μικρής Μαρίας εκείνο τον χρόνο έπεσε πιο πολύ στον παππού και στη γιαγιά, οι οποίοι με περίσσεια χαρά μεγάλωναν την κόρη που δεν χόρτασαν και δεν χάρηκαν από τόσο μικρή.

Η εγγονή κόλλησε πάνω τους κι απέκτησε μια ιδιαίτερη σχέση με τον παππού Χρήστο, όπως είχε συμβεί με τη μικρή Παναγιώτα. Είχαν ένα δέσιμο δικό τους, είχαν άλλους κώδικες επικοινωνίας, και αυτό συνέβαινε μέχρι το τέλος της ζωής του παππού Χρήστου.

Υπήρχε ένα τραγούδι, που της το έλεγε συνέχεια η γιαγιά της για να την πειράξει και να γελάσουνε, που η εγγονή το χόρευε με καμάρι:

*Μαρία, με τα κίτρινα,
ποιον αγαπάς καλύτερα;
Τον άντρα σου ή τον γείτονα;*

Και η μικρή εγγονή, όλο νάζι και ματιές, απαντούσε: “Τον παππούου!” κι όλοι γέλαγαν και χαίρονταν.

Πολύ αργότερα, όταν ο παππούς Χρήστος θα έφευγε για το ταξίδι χωρίς επιστροφή, η εγγονή, φοιτήτρια πλέον στην Ιταλία, το ένιωσε, το ήξερε, το κατάλαβε. Πήρε το πρώτο αεροπλάνο και ήρθε από μόνη της. “Της το είπε ο οδηγός της...” μου έλεγε τότε η γιαγιά Μαρία, αλλά ήταν πολλή η συγκίνηση για να ρωτήσω ποιος είναι ο

οδηγός της ζωής μας και τι ακριβώς μας λείπει...

Όμως ζήσαμε πολλά χρόνια μαζί με τον παππού και τη γιαγιά, μας ευχαριστήθηκαν και τους ευχαριστηθήκαμε. Τυχερά παιδιά που μεγαλώσαμε μαζί τους.

Κεφάλαιο 31

Τα χρόνια κυλούσαν ήρεμα. Η γιαγιά Μαρία ευτυχισμένη με το πρώτο της εγγόνι, να το μεγαλώνει, να το κανακεύει, να χαίρεται όλες του τις στιγμές, τα γελάκια του, τα πρώτα του δοντάκια, τις πρώτες του λεξούλες, τα δειλά πρώτα βηματάκια. Όλα τής φαίνονταν μαγικά. Λες και κανένα άλλο παιδί δεν μπορούσε να τα κάνει αυτά. Μέσα στην ψυχή της όμως υπήρχε πάντα μια παραπάνω ικανοποίηση για το πρώτο της εγγόνι, σαν την παροιμία με την κουκουβάγια.

Η εγγονή, η Μαρία, το Μαράκι τους, ήταν ένα πολύ όμορφο μωρό. Όλος ο κόσμος είχε να λέει. Ένα άσπρο δερματάκι σαν το χιόνι, μαύρα μαλλάκια και γαλαζοπράσινα μάτια. Χαριτολογώντας, θα μπορούσε να ήταν η χιονάτη του παραμυθιού. Το ντύνανε με τα καλύτερα ρούχα, τα πιο ακριβά παπουτσάκια για τα πρώτα της βήματα, είχε χρυσά σταυρουδάκια και βραχιολάκι στο τόσο μικρούτσικο χεράκι της, κι ήταν πάντα χτενισμένη με κορδελίτσες και φιογκάκια.

Δύσκολο παιδί όμως ήταν στο φαγητό της. Δεν της άρεσε σχεδόν τίποτα. Παιχνίδια για να φάει η Μαρία, βόλτα με το καρότσι γύρω γύρω στα χωράφια για να κατεβάζει τις μπουκιές της η Μαρία, κλόουν γίνονταν ο ένας μετά τον άλλον για ν' ανοίξει το στόμα της η Μαρία, και να η στενοχώρια της γιαγιάς και του παππού Χρήστου που δεν έτρωγε το παιδί· όμως έτρωγε και μεγάλωνε μια χαρά, κι ο παιδίατρος τούς έλεγε ότι όλα πήγαιναν φυσιολογικά. Και τελικά τα καταφέραν και τα μαγουλάκια της Μαρίας έγιναν κόκκινα και φουσκωτά. Δεν ήταν χοντρό παιδάκι, αλλά λίγο τσουπωτό, τόσο όσο για να το τσιμπάς και να το τρως.

Η εγγονή Μαρία είχε μια πολύ αγαπημένη κούκλα, μια πάνινη κουκλίτσα με πράσινο φορεματάκι, μαύρα μαλλιά και μεγάλα ζωγραφιστά μάτια· τη φώναζε Λόλα. Αυτή την πάνινη κούκλα δεν την αποχωριζόταν ποτέ. Μ' αυτήν κοιμόταν, μ' αυτήν έτρωγε, μ' αυτήν έπαιζε. Μερικές φορές, όταν κάπου την έψαχνε και δεν θυμόταν που ήταν, έδινε το χεράκι της στη γιαγιά Μαρία και της ζήτηγε να τη βοηθήσει. Η γιαγιά έπαιρνε το τόσο δα χεράκι της εγγονής της στη χούφτα της, το κράταγε σφικτά και έψαχναν όλη τη βεράντα λέγοντας ένα τραγουδάκι: "Λόλα, Λόλα, πού είσαι, Λόλα;" κι ακουγόταν σαν νανούρισμα ή σαν μια παιδική γλυκιά μελωδία.

Επιτέλους η γιαγιά Μαρία ζούσε. Έτσι ένιωθε, ότι επιτέλους ζούσε χωρίς φόβο, χωρίς στερήσεις, χωρίς αγωνία για το αύριο. Ήταν πολύ όμορφή γιαγιά, πολύ νέα ακόμη, κοντά στα σαρανταπέντε της χρόνια. Είχε όρεξη, υπομονή και κουράγιο να

μεγαλώσει ακόμα δέκα παιδιά.

Ένα απόγευμα ο Ντίνος και η Αρετούλα είχαν πάει βόλτα με το μεγάλο καρότσι τη μικρή τους για να χαζέψουν στις βιτρίνες και να πάνε στο πιο γνωστό ζαχαροπλαστείο της Κορίνθου για μια πάστα ή μια πορτοκαλάδα.

Είχε μια πολύ ωραία μέρα, παρόλο που πλησίαζε ο χειμώνας. Η Αρετούλα μ' ένα μάξι φόρεμα με λουλούδια, κόκκινο παλτό, μπότες με χοντρή σόλα, τα μαλλιά της αφέλειες -έτσι ήταν στη μόδα τότε- κι ο Ντίνος με παντελόνι ψιλοκαμπάνα και ζιβάγκο, απολάμβαναν τη βόλτα τους, την αγάπη τους και το πρώτο τους παιδάκι, κι έκαναν όνειρα για το μέλλον, στα πόσα παιδιά θα σταματούσαν, και να τα γέλια και τα πειράγματα.

Κάποια στιγμή, περνώντας από μια βιτρίνα, δίνει η Αρετούλα το καρότσι στον άντρα της για να πλησιάσει πιο κοντά και να δει τις τιμές. Αφήνει όμως κι ο ίδιος το καροτσάκι με το παιδί μέσα να κοιμάται γαλήνιο και πλησιάζει να δει κι αυτός, αφού βέβαια πρώτα έβαλε το φρένο.

Βρίσκονταν όμως σε κατηφόρα σε κεντρικό δρόμο και το φρένο δεν έπιασε. Πριν καλά καλά προλάβει να του πει η ίδια “Πρόσεχε, μην το αφήνεις” το καρότσι ήδη έτρεχε στον κατήφορο με ταχύτητα. Ο Ντίνος πανικοβλήθηκε κι έτρεξε μ' όλη του τη δύναμη και την ταχύτητα προσπαθώντας να φτάσει το καρότσι με το παιδί του, έτρεξαν σαν τρελός, φωνάζοντας να τον βοηθήσει κάποιος, ενώ η καρδιά του πήγαινε να σπάσει από την αγωνία και την τρεχάλα. Κάπου όμως ακούμπησε η ρόδα του καροτσιού, κάπου σκάλωσε στον δρόμο, έκοψε ταχύτητα και αναποδογύρισε. Ευτυχώς πρώτα έπεσε η κουβερτούλα του μωρού και μετά το μωρό, αλλά κι εκείνη ακριβώς τη στιγμή είχε προλάβει να φτάσει κι ο ίδιος.

Η Αρετούλα, παρακολουθώντας την τρελή πορεία του καροτσιού, είχε πέσει σχεδόν λιπόθυμη, με ανθρώπους να προσπαθούν να τη συνεφέρουν, λέγοντάς της: “Εντάξει, κυρία, το έφτασαν το μωρό, δεν έπαθε τίποτα. Είχε άγιο το παιδάκι”.

Εννοείται ότι ο Ντίνος δεν ξαναπήρε καρότσι στα χέρια του κι εκείνη τη μέρα άκουσε τα εξ αμάξης από τη γυναίκα του και τους γονείς του. Ο παππούς Χρήστος άστραψε και βρόντηξε, ενώ η γιαγιά Μαρία έκανε τον σταυρό της κι ευχαριστούσε την Παναγιά ξανά και ξανά. Κάλεσαν και τον παιδίατρο στο σπίτι κι όλα καλά με το λίγων μηνών παιδάκι τους. Μετά κάλεσαν και τον οικογενειακό γιατρό, γιατί η Αρετούλα δεν μπορούσε να συνέλθει από το σοκ.

Ο γιατρός τα βρήκε όλα φυσιολογικά και στο τέλος τους ανακοίνωσε και το

ευχάριστο: ευτυχώς από την ταραχή δεν κινδύνεψε η εγκυμοσύνη της...

Πάει η αγωνία... Ξαφνικά ο φόβος και το σοκ από το συμβάν γύρισαν σε γέλια κι αγκαλιές και χειροκροτήματα. Άλλο ένα εγγονάκι θα ερχόταν, δόξα σοι ο Θεός... Όλα υπέροχα!

Κεφάλαιο 32

Το εργοστάσιο πήγαινε μια χαρά. Ο παππούς Χρήστος στο γραφείο με τον Νίνο, τον Ιταλό συνάδελφό του και καλό του φίλο, σχεδόν οικογένειά του. Ο Ντίνος στο πόστο του, αλλά με το μυαλό του να ταξιδεύει στο σπίτι και στο παιδάκι του.

Τους είχε κλέψει την καρδιά αυτή η μικρή. Η ομορφιά της, η τσαχπινιά της, τα γελάκια της, τα φορεματάκια, τα φιογκάκια, ήταν όλη τους η ζωή. Γέμιζε το σπίτι χαρές, φωνούλες, γελάκια και όνειρα.

Και τώρα τα όνειρα αυτά είχαν γίνει διπλά. Γεννήθηκε το δεύτερο κοριτσάκι της οικογένειας, δηλαδή εγώ, τον Σεπτέμβριο του '77.

Πρόωρο, καχεκτικό, άσχημο, ένα κιλό και διακόσια γραμμάρια μικρό πλασματάκι, που μόλις το είδε η Αρετούλα λιποθύμησε, γιατί φοβήθηκε ότι δεν θα τα κατάφερνε. Μέχρι και αεροβάπτισμα έγινε, για να μην πάει αβάπτιστο.

Όμως ο γιατρός της, μόλις την είδε να λιγοψυχά, την πιάνει από τους ώμους και της δηλώνει σίγουρα και σταθερά ότι το μωρό θα τα καταφέρει, είναι μες στο νεύρο, φωνακλού και ζωηρή.

Κι έζησα, τα κατάφερα. Με ιδιαίτερη προσοχή, με αποστειρώσεις μέχρι και έξι μηνών, με παραπάνω φροντίδα -όχι πολλά άτομα στο δωμάτιο παρά μόνο η μάνα, όχι κόσμος στο σπίτι, όχι αγκαλιές και φιλιά, κι άλλες τέτοιες προφυλάξεις. Όταν το παιδί έφτασε στον έβδομο ή όγδοο μήνα, ο παιδίατρος τής είπε να ξεχάσει ότι το κοριτσάκι της είναι εφταμηνίτικο και να το θεωρούν πλέον ένα κανονικό μωρό της ηλικίας του

Έτσι η Κόρινθος είχε χαρίσει στην οικογένειά μας δυο εγγονάκια και μια όμορφη καθημερινότητα. Ζήσαμε καλά, με αρκετή οικονομική άνεση, χωρίς να μας λείψει τίποτα σημαντικό.

Η παραλία της Κορίνθου στα τέλη της δεκαετίας του '70 και τη δεκαετία του '80 έσφυζε από κόσμο και διασκέδαση στα καλοκαιρινά μαγαζιά και στις ανερχόμενες τότε ντίσκο. Με ένα «μινιαφόρι 13» γύρναγαν όλα τα γύρω μέρη της Κορινθίας κι οι εκδρομές έδιναν κι έπαιρναν. Λουτράκι, Κιάτο, Εξαμιλία, Κόρφος... Τον Αύγουστο πήγαιναν στο χωριό της Αρετούλας, όπου κάτω από μια τεράστια, γέρικη ελιά στην αυλή του μικρού σπιτιού οι δυο οικογένειες έπλαθαν, σαν από το βελονάκι της γιαγιάς Μαρίας, στιγμές, μέρες και χρόνια, κι έφτιαχναν το δικό τους εργόχειρο, αξίας ανεκτίμητης.

Οι εποχές περνούσαν και χόρευαν ανάμεσα στην οικογένεια, και τα κορίτσια

μεγάλωναν. Θυμάμαι να μας δείχνει η μητέρα μας φωτογραφίες από τότε που ζούσαμε εκεί. Πρόσωπα χαμογελαστά και φρέσκα, με μάτια να πετάνε σπίθες και να λαμπυρίζουν. Δεν τα έχω σαν ανάμνηση, ήμουν ακόμα μικρή κι η μνήμη μου δεν είχε ακόμα ωριμάσει. Μόνο από φωτογραφίες που έχω στην κατοχή μου βλέπω εκείνα τα παιδικά μου χρόνια, εκεί, στην Κόρινθο.

Θυμάμαι μια φωτογραφία, μικρά κοριτσάκια τότε, με τα πλεκτά φορεματάκια μας από το χέρι της γιαγιάς Μαρίας, να στεκόμαστε γύρω από το μικρό τραπέζι στο σαλόνι μας και να περιμένουμε να σβήσουμε τα κεράκια από την τούρτα μου! Πόσο να ήμουν τότε; Δύο χρονών; Πρόσωπα χαμογελαστά, ευτυχισμένα, με κλαρωτά φορέματα για τις γυναίκες, σύμφωνα με τη μόδα της εποχής, και μπλούζες με γιακάδες για τους άντρες!

Όποτε κοιτάζω τις φωτογραφίες εκείνες και τις βάζω τη μια δίπλα στην άλλη, αρχίζουν και σχηματίζονται εικόνες, στιγμές, όνειρα ζωής και μια οικογένεια που αρχίζει και χτίζει αναμνήσεις!

Πόσες εικόνες και γέλια και φωνές και κλάματα έχουν απορροφήσει οι τοίχοι του σπιτιού που ζούμε! Οι τοίχοι που μας κρύβουν και μας καλύπτουν κι εμείς τους βάφουμε και τους πλένουμε και πάνω τους κρεμάμε κάδρα και φωτογραφίες και κεντήματα, έχουν κρύψει καλά τα μυστικά μας μέσα στα θεμέλιά τους, ανακατεμένα με ασβέστη και μπογιά.

Τότε η αρχοντιά των γυναικών είχε να κάνει όχι μόνο μ' εκείνο που αγόραζαν αλλά και μ' εκείνο που έφτιαχναν με τα δικά τους τα χέρια. Η χρυσοχέρα Αρετούλα, το κορίτσι με τα χέρια του Μίδα, είχε στολίσει το σπίτι με τα κεντήματά της κι η γιαγιά Μαρία το έντυσε με τα σεμεδάκια της. Θυμάμαι ακόμα ένα ωραίο κέντημα με δαντέλα στο τελειώμά του, δυο περιστέρια να μας καλημερίζουν καθημερινά στον διάδρομο του σπιτιού μας.

Είχε αρχοντιά η Κόρινθος της εποχής εκείνης και το σπίτι μας το έδειχνε με τον καλύτερο τρόπο κι ο κόσμος το θαύμαζε.

Αφού μεγάλωσε λίγο και το δεύτερο κοριτσάκι, άρχισαν να πηγαίνουν συχνά στην Αθήνα. Το αγαπημένο τους μέρος ήταν συχνά το MINION. Ήταν ένα πολυκατάστημα στη γωνία των οδών Πατησίων και Δώρου. Υπήρχαν τα πάντα σ' αυτό το κατάστημα και ήταν κάτι το εξωπραγματικό για κείνα τα χρόνια. Λεγόταν πως ήταν το ενδέκατο μεγαλύτερο πολυκατάστημα στην Ευρώπη κατά τη δεκαετία του '70. Να φανταστεί κανείς ότι όλα άρχισαν από ένα μικρό περίπτερο με το όνομα «Μινιόν».

Κατά την περίοδο των Χριστουγέννων ο βος όροφος του κτηρίου μεταμορφωνόταν σε μια μικρή Ντίσνεϊλαντ για την εποχή της. (Δυστυχώς κάποια τέτοια Χριστούγεννα, λίγο αργότερα, θα ερχόταν και η καταστροφή του.)

Οι βόλτες στην Αθήνα ήταν για την οικογένεια διασκέδαση, ψώνια και θέατρα. Στο παππού Χρήστο άρεσε πολύ το θέατρο και ιδίως η επιθεώρηση. Η γιαγιά Μαρία με τη σειρά της ευχαριστιόταν από τα μεγάλα μαγαζιά της Αθήνας και είχε αγαπήσει πάρα πολύ τη ζωή της πρωτεύουσας. Ευχαριστιόταν την κάθε στιγμή τους και ανάσαινε με την οικονομική άνεση που είχε η οικογένειά της πλέον.

Οι εποχές ήταν γενικά καλές, υπήρχε οικονομική άνθιση, η Αθήνα μεγάλωνε, ανοικοδομούνταν, ο κόσμος ζούσε, γλεντούσε, άλλαζε. Το ίδιο κι η Κόρινθος βέβαια, αλλά με πιο αργούς ρυθμούς.

Η οικογένεια μεγάλωσε, τα εγγόνια ήταν η ευτυχία τους, ο καιρός περνούσε σαν νερό κι η γιαγιά Μαρία ήταν πια κυρίαρχη του εαυτού της. Η Κόρινθος φέρθηκε με πολλή αγάπη στην οικογένεια αυτή και τους κράτησε στην αγκαλιά της μέχρι το 1980.

Θα ερχόταν όμως ένα πρωινό που δεν θα το φανταζόταν, ούτε θα το ευχόταν ποτέ για κανέναν, και θα έπρεπε να παρθεί μια απόφαση που θα άλλαζε τα πάντα στη ζωή και στην ομαλή καθημερινότητά τους.

Κεφάλαιο 33

Η μέρα φαινόταν δυσσίωνα από το πρωί... Κι αυτό το όνειρο χθες το βράδυ; Τι τρομακτικό όνειρο ήταν, Παναγιά μου... Δυο μαύρα σκυλιά, σαν να περιφέρονται γύρω γύρω από το σπίτι τους και να ουρλιάζουν σαν λύκοι και να θρηνούν όπως όταν σκοτώνεται κάποιος λύκος από την αγέλη τους. Να προσπαθεί η ίδια να τα διώξει και να τους πετάει πέτρες και νερό, αλλά εκείνα τα δυο σκυλιά να μην λένε να φύγουν. Να φωνάζει τον άντρα της να βοηθήσει, αλλά ούτε καν να μπορεί να βγει η φωνή. Ξαφνικά μια φωτιά απλώθηκε παντού και τρομοκρατημένη να τρέχει μέσα στο σπίτι να τους ξυπνήσει, να τους φωνάζει για να σωθούν από τη λαίλαπα που ερχόταν καταπάνω τους. Μυρωδιά καμένου σ' όλη την ατμόσφαιρα, που την ένιωθε στα ρουθούνια της ακόμα κι αφού ξύπνησε καταϊδρωμένη και πανικόβλητη.

Κοίταξε γύρω της, ο Χρήστος είχε ήδη φύγει για το εργοστάσιο.

Τι όνειρο ήταν αυτό; Σηκώθηκε να φτιάξει τον καφέ της και να ρίξει λίγο νερό στο πρόσωπό της. Δεν μπορούσε να καταλάβει τι ήταν αυτό το όνειρο και γιατί το είχε δει. Τότε σκέφτηκε ότι μάλλον ήταν κάτι που είχε συμβεί το προηγούμενο βράδυ και την είχε επηρεάσει.

Κάτι βασάνιζε τον Χρήστο χτες το βράδυ... Όλη την ώρα φυσούσε και ξεφυσούσε πάνω απ' το πιάτο του κι αργότερα πάνω απ' το κρασί του. Τον ρώτησε και τον ξαναρώτησε τι έχει, τι είχε συμβεί, αλλά δεν του έπαιρνε λόγια. Φαινόταν πιο άκεφος από ποτέ. Στην επιμονή της είχε απαντήσει:

«Τίποτα δεν έχω... Τίποτα... Άσε με τώρα μην γυρίσει και το ζευγάρι απ' την έξοδό του, μας δει έτσι και ρωτάνε κι αυτοί...»

«Να ρωτάνε τι, Χρήστο μου;»

«Να! Να σ' ακούσουν και να ρωτάνε κι αυτοί τι έχω και τέτοια».

«Γιατί δεν μου λες τι συμβαίνει; Σε παρακολουθώ αυτές τις μέρες κι είμαι σίγουρη ότι κάτι μου κρύβεις. Όπως τότε, με το στομάχι σου και το φάρμακο που σε πείραζε και δεν μίλαγες... Θυμάσαι;»

«Όχου ρε Μαρία, άσε με σου λέω, δεν έχω όρεξη. Θα τα πούμε το πρωί».

Το πρωί ήρθε, αλλά ο Χρήστος της είχε ήδη φύγει...

Η γιαγιά Μαρία υπέθεσε ότι κάτι με τη δουλειά θα είχε γίνει και δεν θα ήθελε να της πει. Παρόλα αυτά, η ερώτηση της τριβέλιζε το μυαλό. Τι να συμβαίνει άραγε; Τι είναι αυτό που δεν της λέει; Αχ, αυτό το πείσμα του, να μην θέλει ποτέ να μοιραστεί

μαζί της ό,τι τον βασάνιζε... Όλα αυτά τα χρόνια πολύ λίγο της μίλαγε για τα προβλήματα, για τα άγχη του, για τις φοβίες του... Τα έπαιρνε όλα πάνω του. Πάντα ήθελε να την προστατεύει, να μην τη σκοτίζει με παραπάνω προβλήματα. Ήταν η Μαρία του, που από τότε που την πρωτοείδε σ' εκείνα τα κτήματα που πήγε για δουλειά ορκίστηκε να γίνει ο προστάτης της. Πολλά είχε τραβήξει με το πρώτο παιδί τους, πολύ δύσκολα χρόνια είχαν περάσει. Βράχος η γυναίκα του όμως! Αυτά τα τελευταία χρόνια την ένιωθε χαρούμενη όσο ποτέ, τα εγγόνια κι η Κόρινθος της είχαν δώσει ζωή. Κάτι είχε και δεν της το έλεγε...

Όμως εκείνη να μην τον καταλάβαινε; Εκείνη που τον ήξερε απ' έξω κι ανακατωτά; Που ήξερε το βλέμμα του, τη φωνή του, τον αναστεναγμό του, το γέλιο του, τις σκέψεις του;

Κάτι έκρυβε, κάτι γινόταν και δεν μπορούσες να της το βγάλεις απ' το μυαλό της. Αυτή η σιωπή του... Η σιωπή που, ενώ δεν ακούγεται, λέει πολλά...

Δεν έφταιγε μόνο το όνειρο κι όλη αυτή η περίεργη σιωπή του άντρα της, ούτε οι παράξενες κινήσεις του κι οι ομιλίες του με τον Ντίνο μέσα στο σπίτι. Έφταιγε το δικό της ένστικτο, που είχε κάτσει σαν πέτρα στο στομάχι της εδώ και κάμποσες μέρες. Έφταιγαν τα δικά της γαλαζοπράσινα μάτια που έβλεπαν ένα κακό που ερχόταν αλλά δεν μπορούσαν να το ερμηνεύσουν.

Σκέφτηκε να προσπαθήσει να πάρει λόγια από τον Ντίνο, τώρα που θα τον ξύπναγε για τη δουλειά και θα είχαν ησυχία οι δυο τους να τα πούνε. Με τον Ντίνο έχουν άλλη επικοινωνία. Από μικρό παιδί που ήταν της μίλαγε για όλα τα προβλήματα του, για τις έννοιες του, για τις χαρές του, για τις δύσκολες μέρες του. Κι αυτή τον άκουγε και τον συμβούλευε όσο μπορούσε κι όσο ήξερε από τα λίγα γράμματα που είχε μάθει.

Τώρα, μέσα στο κατακαλόκαιρο, ένα παράξενο σύννεφο είχε απλωθεί πάνω από το σπίτι τους.

Κεφάλαιο 34

Ο Ντίνος όχι μόνο δεν της έλυσε τις απορίες της, αλλά τις μπέρδεψε, τις έκανε γιγάντια ερωτηματικά να στριφογυρίζουν μέσα στο κεφάλι της και να καίνε το μυαλό της.

Τι ήταν όλα αυτά; Τι εννοούσε ο γιος της όταν της είπε ότι η υπομονή του πατέρα του έχει εξαντληθεί και ότι είναι πολύ περήφανος για να δεχτεί αυτές τις μικροπρέπειες κι ότι κι εκείνος συμφωνεί με τον πατέρα του και δεν θα δεχτούν τη συγγώμη κανενός;

Αχ, αυτό το ξερό του το κεφάλι να μην της μιλάει ποτέ, να τα μαθαίνει όλα στο τέλος κι αφού έχει ήδη πάρει στο μυαλό του την απόφαση...

Ευτυχώς το μεσημέρι πήρε ο Ντίνος τα παιδιά και την Αρετούλα και πήγαν για μπάνιο στη θάλασσα. Εκείνη, άφησε να περάσει η ώρα που ξεκουραζόταν ο Χρήστος της, έφτιαξε τον καφέ τους και τον περίμενε στη βεράντα. Η ψυχούλα της το ήξερε μόνο το πόσο είχε ξεροσταλιάσει να περιμένει τη σωστή ώρα για ν' ακούσει, γιατί δεν θα του τη χάριζε πλέον, έπρεπε ν' ακούσει, έπρεπε να της μιλήσει ο άντρας της και θα το απαιτούσε πάση θυσία.

Άκουσε τα βήματά του να πλησιάζουν και σε κάθε βήμα το βάρος που κουβαλούσε στους ώμους του φαινόταν ασήκωτο. Αυτή τον κάρφωσε με τα μάτια της αποφασιστικά και επίμονα. Κάθισε απέναντί της και της πιάνει τα χέρια, την κοιτάει με βλέμμα που ζητάει συγγώμη κι αρχίζει να της μιλάει...

Τα χέρια του ήταν ζεστά, αλλά το βλέμμα του άδειο, κρύο, σαν κάποιος να έλειπε από μέσα του. Ο τελευταίος αναστεναγμός του βγήκε μαζί με ένα τρανταχτό κλάμα, αλλά βουβό, σαν να ήθελε να το πνίξει.

Ο Χρήστος της υπέφερε, η περηφάνια του είχε κλονιστεί. Μεγαλύτερος από τα εννιά αδέρφια μιας οικογένειας της βιοπάλης, έφτασε εκεί που έφτασε με κόπους, βάσανα, με μια αξίνα στο χέρι και δυο φράγκα στην τσέπη. Προστάτης όλης της οικογένειας, αυτός που περισσότερο απ' όλους σέβονταν κι αγαπούσαν τ' αδέρφια του, αυτός που ο λόγος του ήταν συμβόλαιο, που με τη χειραψία του έβαζε σφραγίδα από βουλοκέρι, δεν άντεξε τα λόγια που ειπώθηκαν γι' αυτόν -ακόμα κι όταν προσπάθησαν από το εργοστάσιο να τα πάρουν πίσω-, η ανατροφή του και το κύρος του δεν του επέτρεπαν να τα δικαιολογήσει.

Αυτό το βουητό σ' αυτιά από τις λέξεις που ειπωθήκαν σ' εκείνο το μικρό τραπεζάκι του μπροστινού μπαλκονιού, πιότερα με καυτές πέτρες έμοιαζαν στο σώμα

της, παρά με λόγια...

Δεύτερη φορά που της ζητούσε να ξεριζωθεί από τον τόπο που ένιωθε πλέον σπίτι και γαλήνη της... Δεύτερη φορά που κουνήθηκαν οι τοίχοι του σπιτιού της, τα έπιπλα, η καρδιά της...

Να φύγουν, της ζήτηγε... Να φύγουν.

Ναι, είχαν ειπωθεί λόγια... Λόγια που πάνω σε νεύρα, πάνω σε ώρα πίεσης και δουλειάς, λόγια όμως που δεν λέγονται έτσι εύκολα, χωρίς να ζητήσεις ταπεινά συγγνώμη αργότερα. Λόγια που ο Χρήστος ήταν πολύ περήφανος για να τα δεχτεί και να τα καταπιεί, και το στομάχι του πολύ ευαίσθητο για να τα χωνέψει.

Το εργοστάσιο είχε τελειώσει για την οικογένειά τους, καθώς και η ζωή τους στην Κόρινθο. Θα τα άλλαζαν όλα, θα ξεκινούσαν απ' την αρχή... ξανά.

Κεφάλαιο 35

Είχαν στερέψει τα δάκρυα πια... Η ψυχή δεν είχε να βγάλει άλλο παράπονο, έτσι και αλλιώς ποιος θα την άκουγε;

Φώναξε, έκλαψε, απαίτησε, παρακάλεσε, όμως η απόφαση είχε παρθεί, όχι μόνο από τον άντρα της αλλά κι από τον γιο της, που προσπαθούσαν να της το παρουσιάσουν όσο μπορούσαν καλύτερα. Για καλύτερη ζωή μιλούσαν, για να μεγαλώσουν τα εγγόνια τους αμέριμνα στο χωριό, για τους συγγενείς που τους περίμεναν με ανοιχτές αγκάλες, για τα μέρη τους εκείνα τα όμορφα, για το χωριάτικο ψωμί, για τους δρόμους με τα καθαρά πεζοδρόμια και τη γειτονιά με τα πεζούλια, για τις αυλές και τα λουλούδια, για τις ελιές, τη θάλασσα, τα βουνά και τον ορίζοντα. Και πες το ένα πες το άλλο, σε λιγότερο από ένα μήνα η οικογένεια της γιαγιάς Μαρίας θα βρισκόταν πάλι στο μικρό τους χωριό.

Δεν είναι ότι δεν ήθελε να πάει στο χωριό που μεγάλωσε από πείσμα, ή επειδή είχε ξεχάσει τι είχε αφήσει εκεί. Απεναντίας, καθόλου και τίποτα δεν είχε ξεχάσει, απλά τόσα χρόνια τις μνήμες της τις είχε σαν φυλακτό κρυμμένο στην καρδιά της.

Έτσι και έγινε· πήγαν στο χωριό. Όσες κουβέντες κι αν έγιναν κι όσες λύσεις κι αν προσφέρθηκαν από τους συναδέλφους του στο εργοστάσιο πάνω στα θέματα που είχαν προκύψει, δεν μαλάκωσαν την ψυχή του παππού Χρήστου. Ούτε καν η συγνώμη του ίδιου του εργοστασιάρχη. Έτσι η απόφαση ήταν πλέον μονόδρομος. Ήταν το 1980.

Μετά από λίγες μέρες από την εγκατάστασή τους στο παλιό σπιτάκι, σ' εκείνο το παλιό σπιτάκι που μεγάλωσε, παντρεύτηκε και γέννησε τα παιδιά της, από την ένταση και το άγχος που είχε μαζέψει, η γιαγιά Μαρία έπαθε παράλυση από τη δεξιά πλευρά του προσώπου της και στράβωσε το στόμα της. Η αγωγή που της έδωσαν οι γιατροί τη βοήθησε αρκετά για να συνέλθει, αλλά είχε πάρει πολλή κορτιζόνη και το σώμα της άρχισε ν' αλλάζει και να βάζει κιλά. Τα πάντα φαινόταν δύσκολα και δυσάρεστα σ' αυτή τη νέα, αναγκαστική αρχή.

Δύσκολη η προσαρμογή στα πάτρια εδάφη μετά από τόσα χρόνια σε μια γειτονιά κι ένα χωριό που είχαν αλλάξει... Κι είχαν αλλάξει πολύ... Όμως παρ' όλες τις αλλαγές και την εξέλιξη που είχε συντελεστεί, τους φάνηκε ότι είχαν γυρίσει ξαφνικά αιώνες πίσω, αλλά χωρίς πια τις ανέσεις τους, τις αγορές τους, τη διασκέδασή τους και το μεγάλο και άνετο σπίτι τους. Στριμώχτηκαν σ' εκείνο το σπιτάκι, που πλέον φαινόταν πολύ πιο μικρό από τότε που ζούσαν εκεί και πολύ πιο παλιό. Και, παρ' όλα

αυτά, άντεξαν παλεύοντας πολύ. Με υπομονή κι επιμονή κατάφεραν σιγά σιγά να μετατρέψουν εκείνο το σπιτάκι σε σπίτι και να βολέψουν κάπως, μαζί με τα πράγματα και τις αποσκευές τους, τα όνειρά τους.

Τελικά η γιαγιά Μαρία μάλλον είχε έρθει στη ζωή για ν' αντέχει. Ίσως να έπαιξαν ρόλο σ' αυτό κι εκείνες οι σταφίδες τις κατοχής και να της έδωσαν υπερδύναμη, πώς να το εξηγήσει κανείς; Το ίδιο ήταν φτιαγμένη να αντέχει κι η Αρετούλα, που προσπαθούσε να κρατήσει τις ισορροπίες μέσα σε έναν ωκεανό από δυσκολίες.

Ύστερα από κάποιο διάστημα, ήρθαν τα πάνω κάτω κι η ζωή τους μπήκε και πάλι σε τάξη. Ο παππούς Χρήστος και ο Ντίνος άνοιξαν ένα εμπορικό κατάστημα. Έπεσαν με τα μούτρα στη δουλειά κι η ανταμοιβή δεν άργησε να τους κάνει να πιστέψουν ότι ήταν η καλύτερη απόφαση που πήραν στη ζωή τους κι ότι σ' αυτό το μικρό χωριό θα έφτιαχναν το μέλλον τους αλλά και ένα μέλλον για τα εγγόνια τους.

Εκείνο το μικρό σπιτάκι πόση αγάπη είχε να δώσει ακόμα! Φαίνεται ότι τα θεμέλιά του ήταν φτιαγμένα από άγια χώματα...

Μετά από ένα χρόνο περίπου, ήταν χειμώνας, Φεβρουάριος μήνας, στην αγαπημένη τους Κόρινθο, καθώς οι κάτοικοί της παρακολουθούσαν στις ασπρόμαυρες ακόμα οθόνες τους το σήριαλ «Το φως του Αυγερινού», ένα βουητό από τα έγκατα της γης, λες και ξυπνήσαν οι Τιτάνες από τον λήθαργο της μυθολογίας, άρχισε να τρέμει όλη η γη και ακολούθησε ένας μεγάλος σεισμός που ισοπέδωσε μεγάλο μέρος της Κορίνθου, αλλά και τις γύρω περιοχές. Ξενοδοχεία γκρεμίστηκαν, σπίτια έπεσαν, χιλιάδες οικοδομές έπαθαν ζημιές. Οι άνθρωποι έχασαν τα σπίτια τους και για πολύ καιρό έμεναν έξω στην ύπαιθρο και στο κρύο.

Η αγάπη τους για την Κόρινθο που τους μεγάλωσε και τους άλλαξε καταπλακώθηκε από θλίψη και πόνο στο άκουσμα του γεγονότος αυτού, όπως ακριβώς καταπλακώθηκαν και τα σπίτια των ανθρώπων.

Κεφάλαιο 36

Το σπιτάκι στο χωριό διαμορφωνόταν σιγά σιγά για να χωρέσει την οικογένεια της γιαγιάς Μαρίας. Τα κοριτσάκια τους, το ένα τεσσάρων και το άλλο τριών χρονών, δεν κατάλαβαν καν την αλλαγή στην καθημερινότητά τους. Το μόνο που ευχαριστιόντουσαν και χαίρονταν με την ψυχή τους ήταν ο άπλετος χώρος για παιχνίδι με τα ποδηλατάκια τους, τα ήσυχα δρομάκια της γειτονιάς, τα κοτοπουλάκια της αυλής τους, η πλατεία του χωριού κι οι βόλτες στη θάλασσα και στα βράχια για να μαζεύουν αχινούς και πεταλίδες.

Στην αυλή τους υπήρχε μια μικρή κοτούλα, της είχαν βγάλει και όνομα. Ήταν μια τρομερή κοτούλα, που είχε ιδιαίτερη αδυναμία στα δυο αδερφάκια. Την είχαν για παιχνίδι τους και για συντροφιά τους, για συνοδεία στις βόλτες τους εκεί στη γειτονιά, για παρέα μαζί τους στον ύπνο. Ήταν σαν σκυλάκι. Μάλιστα ο παππούς Χρήστος έλεγε ότι πρέπει να είναι η μόνη κότα με νοημοσύνη.

Πόσο την είχε αγαπήσει όλη η οικογένεια... Όταν ξημέρωνε κι οι μικρές κοιμόντουσαν ακόμα, η ώρα περνούσε και δεν έβγαιναν για παιχνίδι, η μικρή τους κοτούλα πήγανε έξω, πάνω στο πρεβάζι από το παράθυρό τους κι άρχισε να χτυπάει το τζάμι με το ράμφος της για να ξυπνήσουν. Δεν νομίζω ότι ποτέ άνθρωπος έχει ζήσει κάτι τέτοιο...

Η κοτούλα τους δεν λέρωνε ποτέ το σπίτι και ποτέ δεν έκανε ζημιές· προπάντων έκανε τα πιο νόστιμα μικρά αυγουλάκια για την οικογένεια της γιαγιάς Μαρίας.

Δυστυχώς όμως, σε μια από κείνες τις γέννες έγινε το κακό. Ένα αυγό δεν έβγαινε κι η κοτούλα τους δεν άντεξε. Ήρθε μια γειτόνισσα να βοηθήσει την κατάσταση, έβαλε μέχρι και χέρι για να βοηθήσει να βγει, αλλά το αυγό ήταν τεράστιο και τελικά δεν τα κατάφερε. Έτσι η κοτούλα τους χάθηκε.

Η στενοχώρια των παιδιών σε τόσο μικρή ηλικία δεν κρατάει και πολύ. Ευτυχώς ξεχνάνε αμέσως. Λίγο η ανεμελιά της ηλικίας, λίγο το παιχνίδι, λίγο τα κανακέματα, κι αυτό ήταν...

Σ' εκείνο το μικρό σπιτάκι έζησαν περίπου δυο χρόνια κι η γιαγιά Μαρία με τον παππού Χρήστο όλο τουςμίλαγαν για ιστορίες του χωριού, για ιστορίες της αυλής, για τον Κίτσο τους, για την παλιά γειτονιά -που είχε όμως αλλάξει πολύ από τότε. Τουςμίλαγαν για τους ανθρώπους που είχαν μείνει και γι' αυτούς που είχαν φύγει, για τους καινούριους που είχαν έρθει, για τους δρόμους που άλλαζαν, για τα σπίτια που

μεγάλωναν, για τα μαγαζιά που ξεφύτρωναν το ένα μετά το άλλο, για τη ζωή που αποκτούσε σιγά σιγά το χωριό και γινόταν κωμόπολη.

Τα καλοκαίρια και την εποχή του ράβδου η οικογένεια πήγαινε στο εξοχικό τους, εκείνο με την αχλαδιά της Παναγιώτας! Ήταν πάντα εκεί -μια αύρα σταθερότητας μέσα στις τόσες αλλαγές- και τους περίμενε για να τους δώσει τα ασύγκριτης νοστιμιάς αχλάδια που γέμιζαν τα κλαδιά της.

Τα εγγόνια σιγά σιγά γίνονταν ένα με τα παιδιά του χωριού και πολύ γρήγορα έμαθαν να τρέχουν ξυπόλητα, να σκαρφαλώνουν με ευκολία στα δέντρα, να κάνουν ποδήλατο ακόμα και σε δύσβατους δρόμους, να κόβουν και τρώνε μούρα και κορόμηλα -μπουρνέλες, όπως τα έλεγαν οι ντόπιοι- απευθείας απ' τα κλαδιά των δέντρων και να ονειρεύονται πριγκίπισσες και δράκους κάτω από το μεσσηνιακό φεγγάρι.

Πολλές οι αλλαγές της οικογένειας... Ο άνθρωπος έχει την ικανότητα να προσαρμόζεται και να βρίσκει τρόπους να εξελίσσεται ανάλογα με τις καταστάσεις. Τα παιδιά πήγαν στον παιδικό σταθμό, αργότερα στο νηπιαγωγείο, στο δημοτικό. Τα βράδια η διασκέδασή τους ήταν η πλατεία του χωριού με το υπέροχο σιντριβάνι της -σταλμένο από τη Φλωρεντία- και τα ατέλειωτα δέντρα της να ρίχνουν τη σκιά τους πάνω στα καθίσματα των καφενείων και των εστιατορίων της.

Ανάμεσα σ' εκείνες τις αλλαγές υπήρξε και μια μεγάλη δική τους. Άφησαν το μικρό σπίτι τους στο καντούνι τους και νοίκιασαν ένα πιο μεγάλο σε άλλη γειτονιά. Έμεναν στον δεύτερο όροφο κι είχαν μπαλκόνια μπρος και πίσω. Υπήρχαν τρία υπνοδωμάτια, σαλόνι, κουζίνα, μπάνιο, και ένα δωματιάκι-ντουλάπα στον διάδρομο. Θαυμάσιο σπίτι για την οικογένεια. Υπήρχε κοντά κι ένα δημοτικό σχολείο, το τρίτο από τα τέσσερα πλέον του χωριού.

Ωραία χρόνια πέρασαν σ' εκείνο το σπίτι! Έφτιαξαν και μια όμορφη γειτονιά με ανθρώπους που έμειναν ως το τέλος φίλοι αγαπημένοι, σχεδόν για κάποιους αδελφικοί. Ήταν σ' εκείνο το σπίτι που ήρθε τρία χρόνια μετά και το τρίτο μικρό μέλος της οικογένειας, ο εγγονός, που πήρε όχι μόνο το όνομα του παππού Χρήστου αλλά, όπως αποδείχθηκε πολλά χρόνια αργότερα, και όλες του τις χάρες.

Κεφάλαιο 37

Βρισκόμαστε στο 1983.

Ήταν η εποχή, αυτή η εποχή του '80, που το χρήμα για κάποιο λόγο είχε υπερτιμηθεί, ο κόσμος βρισκόταν σε ντελίριο και η οικονομία της Ελλάδας φαινόταν πιο ανθηρή από ποτέ.

Η οικογένεια της γιαγιάς Μαρίας ήταν και αυτή στα καλύτερά της και θα έρχονταν κι ακόμα καλύτερα. Η νύφη της, η Αρετούλα, αυτό το φωτεινό πλάσμα, θα γινόταν για τρίτη φορά μητέρα. Ήταν Μάρτιος κι είχε χιονίσει. Σημάδι καλό και τυχερό, έλεγαν οι γιαγιάδες του χωριού, θα είναι τυχερό το παιδί. Ανυπομονούσαν όλοι για τον εγγονό της οικογένειας και δεν είχαν και λάθος.

Η Αρετούλα το είχε σίγουρο, γιατί εκεί κοντά στον πέμπτο μήνα, ένα πρωινό ξυπνάει τρέχοντας η δεύτερη μικρή της και της ανακοινώνει σταθερά και δυνατά ότι “στην κοιλιά σου μαμά βρίσκεται ο αδερφούλης μου, και το ξέρω πολύ καλά γιατί μου το είπε η Παναγία που ήρθε στον ύπνο μου το βράδυ”. Από τότε όλοι στο σπίτι, αλλά πιο πολύ η Αρετούλα, το έδεσαν· έτσι όλες οι ετοιμασίες της προίκας του μωρού ήταν σε χρωματάκια άσπρα και γαλάζια.

Όταν έμαθε η Αρετούλα ότι ήταν ξανά έγκυος, μετά από πέντε χρόνια από τη δεύτερη μικρή την εφταμηνίτικη, ντρεπόταν πολύ, γιατί ένιωθε ότι ήταν λίγο μεγάλη για τρίτη γέννα.

Μια μέρα είχαν πάει στη θάλασσα με τις μικρές για μπάνιο κι είχε έρθει και η Δημητρούλα μαζί με τους δικούς της γιούς, που είχαν περίπου την ίδια ηλικία με τις δικές της κόρες. Η Δημητρούλα πλέον δεν ήταν η στρουμπουλή Μιμιά με τις τηγανητές πατάτες, που τις κατάπινε δύο δύο, αλλά νταρντανογυναίκα, με βροντερή φωνή και δυνατή ψυχή, καλή ξαδέρφη του Ντίνου και παρέα τους πλέον στο χωριό. Εκείνη την ημέρα η Αρετούλα, αρκετά προβληματισμένη και μαγκωμένη, της μίλαγε για τις φοβίες της, για τα λόγια των συγγενών και του κόσμου, και τι θα έκανε τώρα;

Η Δημητρούλα σηκώθηκε από εκεί που καθόταν και, σαν νταρντανογυναίκα που ήταν (οι πατάτες είχαν κάνει καλή δουλειά), φώναξε και βρόντηξε και μάλωσε την καλή της την Αρετούλα γι' αυτές τις σκέψεις: «Τι μας λες καλέ που θα φοβηθούμε τα λόγια του κόσμου με τις κακίες του; Ου-ου-ου, μάνα μου! Ρε δεν μας παρατάνε... Το παιδί θα γεννηθεί και θα είναι κι αγόρι, όπως το είδε η μικρή, και σ' όποιον αρέσει... Προχώρα κι εγώ είμαι εδώ για να τους βάλω στη θέση τους!» Αυτή ήταν η

Δημητρούλα, μια γυναίκα που έστυβε την πέτρα καλύτερα κι από άντρα.

Έρθε και ο Μάρτιος. Οι μέρες πλησίαζαν και η κοιλιά της Αρετούλας είχε γίνει σαν μπαλόκι. Οι μικρές να χοροπηδάνε δίπλα της κι όλο να τη ρωτάνε πότε θα έρθει ο αδερφούλης τους και πότε θα έρθει, και να την απειλούν κιόλας ότι αν είναι κορίτσι δεν το θέλουμε, θα το πετάξουμε στα σκουπίδια.

Ευτυχώς που το παιδί ήταν αγόρι, όπως το είχε πει η Παναγιά, και γλίτωσε από τις απειλές των κοριτσιών.

Στο νοσοκομείο του διπλανού χωριού έγινε χαμός, σείστηκε όλο το κτήριο από τις χαρές, τις φωνές και τα γέλια των συγγενών. Όλοι φώναζαν, χειροκροτούσαν, χοροπήδαγαν, αγκαλιάζονταν. Ναι, τελικά ήταν αγόρι, ένας αγόραρος πέντε κιλά. Και στο χωριό έγινε γιορτή, με χαρές και πανηγύρια.

Η οικογένεια ολοκληρώθηκε, συμπληρώθηκε και γέμισε. Ο μικρός ήταν το στερνοπούλι τους, η αδυναμία όλων και το παιχνίδι των κοριτσιών. Κι ήταν και παρέμεινε το καλύτερο παιδί.

Κεφάλαιο 38

Ένας κούκλος γεννήθηκε κι είχαν τρελαθεί όλοι. Ο μικρός είχε κερδίσει τις καρδιές όλου του κόσμου. Οι μικρές είχαν πέσει πάνω στον αδερφό τους και του κάνανε όλες τις χάρες κι έπαιζαν όλα τα παιχνίδια μαζί του.

Ένα πρωινό, η δεύτερη κόρη -η αφεντιά μου- έκανε διάφορα κόλπα και παιχνίδια στον αδερφό της, που ήταν στο καρεκλάκι του, ένα ειδικό καρεκλάκι που έβαζαν τον μικρό για να τον ταΐσουν, και που μπροστά είχε ένα ενσωματωμένο τραπεζάκι με μια σειρά από μικρές μπαλίτσες για να παίζει. Όμως έτσι όπως έπαιζε την ώρα που τον έκανα κούνια-μπέλα η δόλια, πιάνοντας εγώ το κάθισμα από το τραπέζι, σιγά σιγά χωρίς να το καταλάβω τραβούσα το τραπεζάκι από τη θέση του και την επόμενη στιγμή που ο μικρός πήγε να τεντωθεί για να πιάσει κάποια μπαλίτσα, έφυγε το τραπεζάκι τελείως από τη θέση του, έμεινε κενό μπροστά και το μωρό έπεσε απότομα και με δύναμη· και με το τράνταγμα και τη φόρα που είχε, το μωρό λιποθύμησε! Μόλις άκουσε τον γδούπο και το κλάμα, η γιαγιά Μαρία, που μαγείρευε στην κουζίνα, έτρεξε αλαφιασμένη και μόνο που δεν λιποθύμησε κι η ίδια μόλις αντίκρουσε τη σκηνή. Φώναξε με όλη της τη δύναμη ανθρώπους από τη γειτονιά, κι ευτυχώς άκουσαν τις φωνές της κι έτρεξαν, αυτή τράβαγε τα μαλλιά της, δεν μπορούσε ούτε καν να πάρει το τηλέφωνο στα χέρια της και να ειδοποιήσει τον Ντίνο και την Αρετούλα, και μόνο που δεν έπαθε εγκεφαλικό εκείνη την ώρα. Με το που βάλανε το μικρό σ' ένα τρίκυκλο να το πάνε στους γονείς του, το μικρό με το γκραπ γκρουπ στις λακκούβες του δρόμου ξύπνησε κι άρχισε να κλαίει! Τότε μόνο πήρε ανάσα η γιαγιά Μαρία, που μέχρι εκείνη τη στιγμή ήταν σαν χαμένη, και ξαναγύρισε στην πραγματικότητα.

Όλα καλά τελικά με το μικρό. Το πήγαν στο νοσοκομείο για τις απαραίτητες εξετάσεις και, μετά τη διεξοδική εξέταση από τον παιδίατρο, το άφησαν να πάει σπίτι. Αργότερα, όταν όλοι αναρωτιόντουσαν τι είχε συμβεί, τους ξεφούρνισα την αλήθεια.

Τι τρομάρα πήρε η γιαγιά Μαρία! Έχασε τη μισή της ζωή, μας έλεγε. Πόσες φορές είχε χάσει εκείνη η έρμη γιαγιά τη μισή της ζωή μ' εμένα... Όλο και κάτι τους έκανα. Μέχρι και φωτιά είχα βάλει στο παιδικό τους δωμάτιο από το καντηλάκι που είχε κρύψει πίσω από την παιδική κουρτίνα!

Αυτό το καντηλάκι το άναβε η γιαγιά Μαρία τα Χριστούγεννα για να φύγουν οι καλικάντζαροι από το σπίτι, έτσι ήταν το έθιμο. Τις μέρες του Δωδεκαημέρου, που τα

νερά είναι ακόμη αβάπτιστα, βγαίνουν κατά πως λέγεται οι καλικάντζαροι από τη γη για να πειράξουν τους ανθρώπους, γιατί είναι φασαριόζοι και τους αρέσουν οι πονηριές κι οι σκανταλιές. Καθώς η παράδοση ρίζωνε σε πολλούς τόπους, αυτά τα ζιζάνια αποκτούσαν κι άλλα ονόματα, όπως καλιοντζήδες, καλκάνια, τζόγιες, σταχοπάτηδες, κ. ά.

Που να το 'ξερε η γιαγιά Μαρία ότι είχε έναν καλικάντζαρο στο δικό της σπίτι, κι ήταν και οχτώ χρονών!

Κεφάλαιο 39

Το χωριό συνέχισε να μεγαλώνει. Σπίτια ξεφύτρωναν το ένα μετά το άλλο, κάποια πιο μεγάλα, άλλα πιο ψηλά και κάποια πιο καινούρια και πιο όμορφα.

Η οικογένεια της γιαγιάς Μαρίας έχτιζε κι αυτή το καινούριο τους σπίτι. Ένα μεγάλο, επιβλητικό σπίτι, με ευρύχωρες βεράντες, με μεγάλη πίσω αυλή, που είχε πολλά λουλούδια και δεντράκια, όπως λεμονιές, πορτοκαλιές, μανταρινιές, ακόμα και δυο μπανανιές.

Ήταν ένα πολύ πλούσιο σπίτι, με ακριβό ξύλο στα έπιπλα, μεγάλα υπνοδωμάτια, δυο μπάνια, μπροστινή και πίσω πόρτα, στριφογυριστή σκάλα, που έφτανε από την αυλή στον δεύτερο όροφο, ως και στην ταράτσα.

Όλοι είχαν να λένε για το ωραίο σπίτι και τη γλυκιά οικογένεια που το είχε. Όσο για το μαγαζί τους, κάθε χρόνο γινόταν από τα πιο οργανωμένα και λειτουργικά στο χωριό τους.

Τα παιδιά μεγάλωναν και ζούσαν ευτυχισμένα. Σ' ένα χωριό που πλέον εξελισσόταν σε μια όμορφη και πλούσια κωμόπολη, με παιδιά να τρέχουν και να παίζουν στα χώματα, στα βουνά, στα ποταμάκια, στα εκκλησάκια, νιώθοντας ότι ναι, όντως τους ανήκει η γη, ο ουρανός, τα άστρα...

Τι χαρές και πανηγύρια είχε γνωρίσει εκείνο το χωριό! Τα καλοκαίρια γινόταν πανζουρλισμός από κόσμο, από ανθρώπους που είχαν φύγει για τις πόλεις και τώρα επέστρεφαν για να δουν τους συγγενείς τους και τον τόπο των παιδικών τους χρόνων. Υπήρχαν ακόμα και πολλά πολιτιστικά δρώμενα. Είχαν έρθει μέχρι και χορευτικά συγκροτήματα απ' όλο τον κόσμο. Ακόμα έρχονταν ηθοποιοί, τραγουδιστές, διάφοροι καλλιτέχνες. Ένα καλοκαίρι ήρθε να τραγουδήσει ο Νίκος Ξανθόπουλος, ο ηθοποιός που μεσουράνησε τη δεκαετία του '60, κι εξακολουθούσε να είναι αγαπητός παντού. Εκείνη την Κυριακή που ήρθε, η πλατεία του χωριού είχε κατακλυστεί από τόσο κόσμο από εκεί κι από τα γύρω χωριά, που έλεγες πως ακόμη κι αυτή η τεράστια πλατεία θα βούλιαζε! Η κωμόπολη πλέον που ζούσε η οικογένεια της γιαγιάς Μαρίας μεγάλωνε κι αποκτούσε πλούτο, κύρος και πολύ κόσμο!

Τα καλοκαίρια πήγαιναν στο εξοχικό τους, σ' εκείνο το σπιτάκι με την αχλαδιά της Παναγιώτας. Η μικρή αχλαδιά έδινε ακόμα την αγάπη της και τους καρπούς της, για να μεγαλώσει και τα εγγόνια αυτής της οικογένειας και να τα αρωματίσει μ' αυτή τη μυρωδιά κι αυτή τη γεύση που δεν θα την ξεχάσουν όσα χρόνια και αν περάσουν.

Συχνά τα έπαιρνε ο παππούς Χρήστος τα εγγόνια του αγκαλιά, κάτω απ' την αχλαδίτσα και τουςμίλαγε, τους εξιστορούσε ιστορίες από τα παλιά χρόνια, για την αγάπη της μικρής Παναγιώτας γι' αυτό το δεντράκι και για την αγάπη που είχαν όλοι στην αχλαδίτσα τους.

Ζήσανε όλα τα παιδιά αποκτώντας οικειότητα με το εξοχικό της γιαγιάς Μαρίας, το σπιτάκι, τα κρεβατάκια, το μικρό κουζινάκι, τα χτιστά ντουλάπια, το περίεργο ψυγείο, χτισμένο και αυτό για να κρατάει το τυρί και τις τσιγαρίδες κρύες, τη μικρή πόρτα της εισόδου με τα δυο σκαλοπατάκια. Τα παράθυρα που το ένα κοίταγε την ανατολή και το άλλο αγνάντευε τη δύση. Ζώντας εκεί τα καλοκαίρια τους, έπαιρναν όλη την ενέργεια από κείνη τη γη, το χώμα, τα σύννεφα, τα δέντρα, τα πουλιά και τα βράχια της θάλασσας με το αλάτι και ήξεραν ότι ήταν τυχερά που ζούσαν όλη την αγάπη της γιαγιάς και του παππού τους, και παρόλο που δεν γνώρισαν ποτέ τη μικρή Παναγιώτα, την είχαν στην καρδιά τους.

Το χωριό τους ήταν όλος τους ο κόσμος, ήταν η πατρίδα τους, η χώρα τους, η γη τους, ήταν η αγκαλιά της μάνας. Το αγαπούσαν πολύ το μέρος αυτό και τα τρία εγγόνια. Όμως το εξοχικό τους, αυτό με την αχλαδιά, το λάτρευαν ξεχωριστά. Τι ωραία καλοκαίρια, τι όμορφα χρόνια είχαν ζήσει εκεί...

Υπήρχε και γειτονιά τα καλοκαίρια κοντά τους βρισκόταν το εξοχικό της οικογένειας της Ελπίδας, που έφτιαχνε τα τέλεια εργόχειρα, κι έτσι οι δύο οικογένειες κράτησαν επαφές, το ίδιο και τα παιδιά τους, το ίδιο πλέον και τα εγγόνια τους. Η γιαγιά Μαρία είχε ακόμα το μαντηλάκι που της είχε κεντήσει η φίλη και κουμπάρα της Ελπίδα, και το φύλαγε καλά προστατευμένο σ' ένα μικρό μπαουλάκι που έβαζε και τα χρυσαφικά της. Δυστυχώς η ίδια η Ελπίδα δεν υπήρχε πια, είχε χαθεί σε ατύχημα με ένα αμάξι που έπεσε πάνω της την ώρα που έκανε βόλτα με το παιδί της, ένα φρικτό ατύχημα... Αυτό το μαντηλάκι συχνά το έπαιρνε στα χέρια της και το κράταγε σαν να ήταν το πιο εύθραυστο αντικείμενο στον κόσμο, κι ήταν τα δάκρυά της που κυλούσαν για να της φέρουν τόσες αναμνήσεις: την κόρη της και την αχλαδιά, εκείνο το δεντράκι που είχε φυλάξει τόσα χρόνια τις σκέψεις της μικρής της, που από μωρό μεγάλωνε στη σκιά της. Κι όταν το δεντράκι τους καρποφορούσε και έβλεπε τα εγγόνια της να τρέχουν γύρω γύρω, να κόβουν αχλαδάκια και να τα καταβροχθίζουν απολαμβάνοντας τους χυμούς του, τότε τα μάτια της γίνονταν πιο γαλάζια κι από το χρώμα του ουρανού και άνοιγαν διάπλατα για να καθρεφτίσουν το χαμόγελο για κείνη την αγάπη που τους έδινε η θεία τους από τον μακρινό κόσμο που είχε ταξιδέψει και από όπου δεν θα

γύριζε ποτέ.

Το κτήμα τους είχε εδώ και πολλά χρόνια μόνο ελίτσες, που κάθε χρόνο τους έδιναν το λάδι τους και νόστιμες ελιές. Τα εγγόνια έκαναν πολλά όνειρα για το κτήμα και για το σπιτάκι αυτό, και είχαν σκεφτεί όλες τις αλλαγές που θα έκαναν καθώς μεγάλωναν για να χωράνε άνετα όλοι τους σ' αυτό το εξοχικό! Η μεγάλη τους χαρά ήταν όταν κάποια Σαββατοκύριακα έμεναν εκεί και, επειδή ο χώρος ήταν μικρός μέσα, είχαν τοποθετήσει ράντζα έξω από το σπίτι και κοιμόντουσαν κάτω από μια μεγάλη ελιά. Πω πω! Τους φαινόταν μαγεία! Εκείνα ξαπλωμένα να κοιτάνε τα άστρα κι ο παππούς Χρήστος με τη γιαγιά Μαρία να τους λένε ιστορίες και παραμύθια. Και τότε τ' αστέρια μεγάλωναν και φώτιζαν στα παιδικά μάτια τους, και το μικρό εκείνο σπιτάκι γινόταν πότε παλάτι, πότε κάστρο, πότε ινδιάνικη σκηνή, πότε ιπτάμενο σπίτι, ανάλογα με την ιστορία που άκουγαν. Και καθώς τα έπαιρνε ο ύπνος, άκουγαν μέσα στ' αυτιά τους ένα γλυκό θρόισμα φύλλων, πιο δυνατό ή πιο απαλό, ανάλογα με την ένταση του ονείρου, όταν πια γινόταν το παραμύθι όνειρο.

Τελικά το σπιτάκι που είχε φτιάξει ο πατέρας της γιαγιάς Μαρίας όταν η ίδια ήταν μωρό και που με τόσο κόπο κράτησε δικό τους η μάνα της, ο βράχος της, και μετέπειτα έγινε πραγματική φωλίτσα για τον Χρήστο της και τα παιδιά της, τώρα ζωντανεύει και πάλι μπρος στα μάτια της και δίνει χώρο και για τα εγγόνια της, που πατάνε σ' εκείνα τ' άγια χώματα -όπως της άρεσε πάντα να λέει-, ρουφώντας όλη τη δύναμη της φύσης, ώστε από τα παράθυρα του μικρού εξοχικού τους, τα μαγικά χέρια της νύφης της να κάνουν κάθε φορά το θαύμα τους και να μυρίζει παντού... χορτόπιτα και αγάπη.

Κεφάλαιο 40

Τα χρόνια κυλάνε σαν νερό... Τα εγγόνια μεγαλώνουν, και μαζί με τα εγγόνια μεγαλώνουν κι οι ίδιοι.

Όμορφα χρόνια όμως. Τίποτα δεν τους έλειψε. Ο παππούς Χρήστος ήξερε και διοικούσε πολύ σωστά τα οικονομικά του σπιτιού και ζούσαν μια άνετη ζωή, χωρίς στερήσεις και χωρίς σκοτούρες.

Η γιαγιά Μαρία παρέμεινε νοικοκυρά απ' τις λίγες. Το σπίτι πάντα καθαρό, τα ρούχα των εγγονιών έτοιμα, πλυμένα, σιδερωμένα, το φαγητό στην κατσαρόλα, ο κήπος ποτισμένος, η αυλή πεντακάθαρη. Όλο το σπίτι μύριζε πράσινο μήλο· το αγαπημένο της μαλακτικό ρούχων, που όταν άπλωνε τη μπουγάδα μύριζε σ' όλη τη γειτονιά. Ακούραστη. Άλλη πάστα ανθρώπων εκείνες οι γενιές. Φτιαγμένη από κόκαλα άθραυστα, αλύγιστα, σαν από ασφάλι. Κι αυτή δεν καταλάβαινε τα όρια της δύναμής της, ένιωθε ότι μπορούσε να κάνει τα πάντα, να τους ευχαριστήσει όλους, να έχει να λέει όλο το χωριό για τη νοικοκυροσύνη της.

Η νύφη της η Αρετούλα δούλευε κι αυτή στο μαγαζί, κι έτσι η γιαγιά Μαρία είχε αναλάβει τα παιδιά τα πρωινά, τουλάχιστον μέχρι να γυρίσει η μαμά τους να τα αναλάβει η ίδια. Ακόμα και τώρα που είμαι ογδόντα χρονών, θυμάμαι τη φροντίδα της, τα μαλακά της χέρια να μας χαϊδεύουν, να μας ντύνουν, να μας κανακεύουν, ακόμα και να τρώμε και καμιά ξυλιά, αναλόγως με το πόσο την είχαμε πια αγανακτήσει. Έτσι ήταν τότε. Η σφαλιάρα έπεφτε η μια μετά την άλλη, σφαλιάρα, παντόφλα, ό,τι έβρισκαν πρόχειρο.

Εκείνος που δεν μας χτύπαγε ποτέ ήταν ο παππούς Χρήστος. Είχε μια ηρεμία η φωνή του και μια αυστηρότητα όταν χρειαζόταν, που με μια ματιά του, ή με ένα χαμόγελό του, όλα έπαιρναν τη θέση τους. Τα εγγόνια γι' αυτόν ήταν κάτι το ιερό. Ειδικά όταν τύχαινε και μας μάλωνε ο πατέρας μας ή μας έριχνε καμιά ξυλιά, γινόταν έξαλλος μαζί του και του έβαζε τις φωνές, με τη σταθερή του φωνή και ένα ανάστημα σαν του Κολοκοτρώνη.

Θυμάμαι μια μυρωδιά, που και τώρα ακόμη που είμαι σε αυτή την ηλικία μου φέρνει στον νου μου την εικόνα του παππού μου. Κάθε βράδυ λοιπόν που γύρναγε από το μαγαζί κι εμείς ήμασταν παιδιά του δημοτικού μάς έφερνε και μας άφηνε στο μαξιλάρι μας την ώρα που κοιμόμασταν ένα κουτάκι τσίχλες μπικ μπάμπολ, που όταν τις μύριζα καθώς γύριζα πλευρό μες στον ύπνο μου, καταλάβαινα ότι ο παππούς είχε

γυρίσει σπίτι! Έτσι ο ήρωας Κολοκοτρώνης είχε κι ένα άρωμα τσιχλόφουσκας και του άρεσε και το πράσινο μήλο!

Μεγαλώνανε τα εγγόνια, γίνονταν έφηβοι και το μικρό χωριό δεν τους χωρούσε πια. Σκέφτονταν το μέλλον τους, τις σπουδές, στην Αθήνα, την Καλαμάτα, τη Θεσσαλονίκη. Πάντως κάπου μακριά απ' το σπίτι στο χωριό. Έτσι έκαναν τότε οι έφηβοι όταν τελείωνε το στάδιο του να είσαι παιδί και βρίσκονταν στο στάδιο του «έχω μεγαλώσει πια και δεν με χωράει ο τόπος που αγάπησα». Κι είχαν στον νου τους τότε να φύγουν, να νιώσουν ελεύθεροι, ν' ανοίξουν τα φτερά τους.

Ο παππούς και η γιαγιά καταλάβαιναν, αλλά στενοχωριόνταν κιόλας. Αυτά τα παιδιά τα είχαν μεγαλώσει, τα είχαν πονέσει, και το μόνο που ήθελαν ήταν να τα έχουν δίπλα τους.

Η εγγονή τους η Μαρία έδινε για Πανελλήνιες. Πολλή πίεση και δεν την άντεξε ο ντελικάτος χαρακτήρας της. Στενοχώρια η μικρή! Έπεσε στα μαύρα πανιά. Στα μαύρα πανιά έπεσαν κι όλοι στο σπίτι που την έβλεπαν έτσι. Ευαίσθητο κοριτσάκι η Μαρία, ντροπαλό και συνεσταλμένο. Πόναγε η καρδούλα της και πόναγε κι η καρδιά του παππού Χρήστου. Πάρθηκε λοιπόν απόφαση κι η μεγάλη εγγονή έφυγε για Ιταλία, να σπουδάσει εκεί. Τα λεφτά ήταν πολλά, αλλά η οικογένεια το άντεχε, αν και θα ζοριζόντουσαν λίγο.

Όταν έφυγε η εγγονή, η στενοχώρια ήταν μεγάλη. Ξαφνικά άδειασε το σπίτι. Το παιδί μόνο του στην Ιταλία, σε μια ξένη χώρα, άλλη γλώσσα, άλλοι άνθρωποι, άλλη ζωή. Κι εκείνο ακόμα παιδί δεκαοχτάχρονο. Ούτε κινητά υπήρχαν τότε, ούτε άλλοι άμεσοι τρόποι επικοινωνίας, ακόμα η τεχνολογία αυτού του τύπου έκανε τα πρώτα της βήματα.

Τα πρώτα Χριστούγεννα όμως που ήρθε στην Ελλάδα για τις διακοπές της η εγγονή, γύρισε εντελώς διαφορετική, με λίγα παραπάνω κιλά και με αρκετές παραπάνω ιδέες για το μέλλον της. Εκεί στην Ιταλία σιγά σιγά άνοιγε το μυαλό της και, παρότι ευαίσθητο παιδί, προσπαθούσε να προσαρμόσει τη νέα της ζωή στα δικά της μέτρα. Κι αποδείχτηκε με τον καιρό ότι το ευαίσθητο κοριτσάκι τους με το άσπρο δέρμα και τα πράσινα μάτια που κάποιες φορές είχαν και αποχρώσεις του μπλε, όπως και της γιαγιάς Μαρίας, είχε ξενιτευτεί για δικό της καλό κι η Ιταλία τη μεγάλωσε και τη δυνάμωσε.

Κεφάλαιο 41

Ένα πρωινό ο παππούς Χρήστος δεν αισθανόταν και πολύ καλά. Ένας πόνος στο στήθος, μια κούραση, μια αδυναμία.

Ο γιατρός στο χωριό δεν είδε κάτι το ανησυχητικό. Ένα γερό κρύωμα, είπε, και του έδωσε αντιβιώσεις και εισπνεόμενα. Όμως ο παππούς Χρήστος δεν συνερχόταν ούτε έβλεπε ουσιαστική βελτίωση. Έτσι αποφάσισαν να πάνε στην Αθήνα.

Στην Αθήνα τα πράγματα δεν πήγαν καλά. Βρήκαν κάτι στους πνεύμονες, κάτι που δεν ήταν κατάλοιπα παλιάς πνευμονίας. Ήταν ένας όγκος. Ο παππούς έπρεπε σε λίγες μέρες να ξαναέρθει στην πρωτεύουσα για να γίνουν συγκεκριμένες εξετάσεις και να μπει για χειρουργείο.

Πόσο βιαστικά έγιναν όλα, αλλά και πάλι φαίνεται κάποιος βιαζόταν πιο πολύ... Η κατάσταση χειροτέρευσε, υπήρχαν μεταστάσεις παντού. Και μέσα σ' ένα μήνα ο παππούς Χρήστος είχε πάρει άλλον δρόμο.

Στην εγγονή του τη Μαρία δεν είπαν πόσο άσχημα ήταν τα πράγματα, αλλά ούτε και ήθελαν να δεχτούν την κατάσταση, ούτε τα λόγια των γιατρών. Μέχρι και την τελευταία στιγμή πίστευαν ότι ο παππούς Χρήστος θα συνερχόταν. Όμως η εγγονή ήρθε από την Ιταλία με το αεροπλάνο, κατευθείαν στο νοσοκομείο Σωτηρία, στην Αθήνα. Ήξερε! Ένωθε... Κι ευτυχώς που ήρθε! Δεν θα μας το συγχωρούσε αν δεν προλάβαινε τον παππού. Κι έτσι βρεθήκαμε τρία εγγόνια πάνω από την ανάσα του παππού να τον κοιτάμε, να του μιλάμε και να μη θέλουμε να το πιστέψουμε ότι δεν θα τον ξαναβλέπαμε.

Ο παππούς ήταν πια εξουθενωμένος, αλλά πολύ ευτυχισμένος που μας είχε δίπλα του. Η αδυναμία του για εμάς ήταν μεγάλη, ακόμα κι εκείνες τις δύσκολες ώρες.

Κι οι συγγενείς, όλοι εκεί ήταν, στο νοσοκομείο, να στέκονται φρουροί του. Ήταν ο μεγάλος αδερφός, αυτός που είχε μεγαλώσει τ' αδέρφια του σαν δεύτερος πατέρας. Εκείνος ο ομορφάντρας που τον ήθελαν όλες οι κοπέλες του χωριού, εκείνος που είχε δουλέψει από μικρός για όλη την οικογένεια.

Ένα βράδυ η Αρετούλα με τα παιδιά έφυγαν για το χωριό, να πάνε στο μαγαζί. Θα επέστρεφαν σε τρεις μέρες. Η γιαγιά Μαρία έμεινε, μαζί της κι ο Ντίνος, που για πρώτη φορά στη ζωή του έπρεπε να σταθεί στα πόδια του και να φανεί δυνατός και για τους δυο γονείς του, που τους υπεραγαπούσε και που τώρα τον είχαν ανάγκη όσο ποτέ.

Αφού το νοσοκομείο έκλεισε τις πόρτες του για τους επισκέπτες, στο δωμάτιο εξακολουθούσε να βρίσκεται η γιαγιά Μαρία, που ευλαβικά ετοίμαζε το τσάι του με μια φρυγανιά που τους είχαν φέρει πριν οι τραπεζοκόμες.

Ξαφνικά τον παππού Χρήστο τον έπιασε μια απίστευτη χαρά και δύναμη, κι όλο κουβέντες ήθελε με τη γυναίκα του. Μαζί του χάρηκε κι η γιαγιά Μαρία. Άλλο και τούτο πάλι, σκεφτόταν.

Σε μια στιγμή όμως, όλα μαύρισαν γύρω της... Η ανάσα της κόπηκε... Θυμήθηκε μια άλλη αναλαμπή τέτοια, που τελικά δεν ήταν για καλό. Θυμήθηκε το τελευταίο βράδυ εκείνο της κόρης τους, που ξαφνικά σχεδόν μίλησε, που σήκωσε το χεράκι της και ζήτησε νερό. Κι ήταν και κάτι άλλο... Κάτι που της είχε πει νωρίτερα μια απ' τις αδερφές του Χρήστου, όσο ήταν οι δυο τους στον διάδρομο.

«Μαρία, είμαι να πέσω να πεθάνω! Με τρώει ένας φόβος. Χθες το βράδυ είδα στον ύπνο μου τη μητέρα μας» της εξιστορούσε η Αθανασία η αδερφή του, νοσηλεύτρια, όπως και η μεγάλη αδερφή της η Αγγελική, που πρόσεχαν τον αδερφό τους, τον αδερφό που τις μεγάλωσε, εναλλάξ τις ημέρες και τα βράδια. «Είδα τη μάνα μας, Μαρία» συνέχισε η Αθανασία. «Κάπου καθόταν και σηκώθηκε τακτοποιώντας τη θέση, την έστρωνε με τα χέρια απαλά, απαλά. “Που πας, ρε μάνα;” τη ρωτάω στον ύπνο μου. Βάζει το δάχτυλό της στα χείλη και μου κάνει νόημα να σωπάσω. “Κάνω χώρο για τον αδερφό σας, τον περιμένω”. Πετάχτηκα από τ' όνειρο, έπιασα την καρδιά μου που κόντευε να σπάσει και δεν έχω κλείσει μάτι από τότε». Κι έκλαιγε, ενώ ήταν αγκαλιασμένες έξω στον διάδρομο του νοσοκομείου.

Ανατρίχιασε για χιλιοστή φορά στη σκέψη των λόγων του ονείρου, αλλά δεν το δεχόταν.

Όμως τώρα δεν έτρεμε μόνο η καρδιά της, αλλά και τα χέρια της ενώ κρατούσε την κούπα με το τσάι. Τον έβλεπε να την κοιτάει, να της χαμογελάει, κι η σκέψη της ήταν αλλού, ταξίδευε.

«Μαρία; Μαρία, δεν μ' ακούς; Πού ταξιδεύεις;» την έφερε στην πραγματικότητα η ήρεμη φωνή του Χρήστου της.

Τινάχτηκε λες και τη χτύπησε ηλεκτρικό ρεύμα.

«Εδώ είμαι, Χρήστο μου, τι θέλεις;»

«Νερό... Διψάω πολύ, νεράκι θέλω».

Δεν έδειξε την ταραχή της, ούτε τα δάκρυά της. Του έδωσε το νερό, το οποίο ήπιε με μια περιέργη δίψα, και του χάιδεψε τα μαλλιά καθώς γύρισε ν' αποκοιμηθεί.

Κοιτώντας έξω από το παράθυρο του νοσοκομείου, η γιαγιά Μαρία, σιωπηλά μέσα της αποχαιρέτησε τον άντρα της, γιατί διαισθανόταν το φευγικό του. Το κλάμα της ήταν βουβό για να μην ξυπνήσει ούτε τον ίδιο, ούτε το παιδί της τον Ντίνο, που είχε αποκοιμηθεί στην καρέκλα του διαδρόμου.

Έφυγε ο Χρήστος της, η κολώνα της, το στήριγμα της, ο άντρας της. Ένωσε ξανά την καρδιά της να κομματιάζεται και να σκορπίζει! Χάθηκε ο ψηλός νέος που άφηνε τα γράμματα στην κουφάλα της ελιάς, μαράθηκαν μαζί μ' αυτόν και τα φύλλα της αχλαδιάς, και τα βράδια έπαψαν πια να έχουν άρωμα μπιγκ μπάμπολ, μια που δεν ξαναγύρισε ν' αφήσει εκείνες τις τσίχλες στο μαξιλάρι των εγγονιών του.

Κεφάλαιο 42

Έφυγε ο παππούς Χρήστος το 1996 και τον πένθησε όλο το χωριό. Τον αγαπούσαν όλοι.

Στα χωριά η κηδεία γίνεται για να τιμήσουν τον νεκρό και για να τον συνοδεύσουν στο μεγάλο του ταξίδι. Έτσι, μετά την εκκλησία, όλο το χωριό ακολούθησε σαν μια πομπή τη νεκροφόρα, που πέρναγε απ' όλα τα σπίτια και μπροστά απ' την πλατεία μέχρι να φτάσει στο νεκροταφείο. Όσοι κάθονταν στην πλατεία, με το που περνούσε ο νεκρός, στέκονταν όρθιοι και σκυφτοί, κι έκαναν τον σταυρό τους, δείχνοντας τον σεβασμό τους. Ο κόσμος που τίμησε τον παππού μας, ήταν τόσο πολύς που δεν χώραγε μέσα στην εκκλησία.

Τίποτα δεν ήταν πια ίδιο, ούτε τα πρωινά, ούτε τα μεσημέρια, ούτε τα βράδια. Τη θέση του στο τραπέζι την πήρε ο Ντίνος, αλλά και πάλι δεν έφτανε αυτό για να τον νιώθει κοντά του. Το σπίτι φαινόταν άδειο για πάρα πολύ καιρό, και μόνο ο χρόνος που κυλά θα μπορούσε να καταφέρει να κάνει τον πόνο υποφερτό.

Εκείνη τη χρονιά πήγα κι εγώ στην Ιταλία να σπουδάσω μαζί με τη μεγαλύτερη αδελφή μου, να έχει παρέα η μια την άλλη. Ξαφνικά εκείνο το σπίτι άδειασε. Το μεγάλο τραπέζι της κουζίνας που με δυσκολία χωρούσαν και οι εφτά τους, τώρα φαινόταν παράταιρο και τεράστιο για τον χώρο! Τα δωμάτια περίσσευαν, οι ντουλάπες ήταν μισοάδειες, η κατσαρόλα με το φαγητό που κάποτε ξεχειλίζει, πλέον είχε λιγοστέψει. Ο μικρός της οικογένειας, το στερνοπούλι, έφυγε εν τω μεταξύ κι αυτός και πήγε σε μια σχολή για μηχανικούς αυτοκινήτων στην Καλαμάτα. Έμειναν ξαφνικά μόνοι: οι μέρες περνούσαν αργά και τα βράδια άτονα. Το μόνο που τους κρατούσε σε εγρήγορση ήταν το μαγαζί κι η έγνοια τους να μη λείψει τίποτα στα παιδιά, να μπορούν να τα υποστηρίξουν στα σχέδιά τους και να στέκονται δίπλα τους.

Το σπίτι δεν ξαναγνώρισε τις παλιές δόξες. Τι γλέντια και τι χοροί είχαν γίνει σ' εκείνο το μεγάλο σαλόνι! Ο τόπος μύριζε μεζεδάκια από τα μαγικά χέρια της γιαγιάς και της μαμάς μου! Θυμάμαι ακόμα τα τυροπιτάκια της μαμάς, εκείνα τα τριγωνικά τυροπιτάκια με το κρατσανιστό φύλλο, και τα διπλωτά με το ζαμπόν και το τυρί! Μαζί με τη γιαγιά, που είχε την ικανότητα να δημιουργεί εκείνη την τόσο δυσεύρετη σήμερα οικογενειακή θαλπωρή, ετοιμάζαν το τζατζίκι, τις σαλάτες, ό,τι εδέσματα μπορεί να φανταστεί ο νους του ανθρώπου και τα συνόδευαν με το καλύτερο κρασί. Κι η μουσική να ηχεί σε όλο το σπίτι και να μεριάζονται τα έπιπλα για να γίνει χώρος για τους

χορούς και τα γλέντια.

Πόσοι συγγενείς και φίλοι της οικογένειας δεν είχαν περάσει από 'κεί! Ο παππούς Χρήστος πάντα καλοδεχόταν τα αδέρφια του με αγάπη και θαλπωρή. Τους νοιαζόταν έναν προς έναν και ένιωθε την ανάγκη να τους φροντίζει. Τα καλοκαίρια έμεναν σπίτι μας και για να χωρέσουμε όλοι, εμείς τα παιδιά και οι γονείς μας βγαίναμε από τα κρεβάτια μας και κοιμόμασταν στο σαλόνι στους καναπέδες. Θυμάμαι τη γιαγιά μόνιμα σε μια κουζίνα να μαγειρεύει καθημερινά για δώδεκα άτομα, ακούραστη, ασταμάτητη, χωρίς να παραπονιέται σε κανέναν. Η χαρά της που ικανοποιούταν ο Χρήστος της που είχε τα αδέρφια του μαζί του, ήταν πιο μεγάλη από την κούραση.

Θυμάμαι, τώρα πια που γέρασα και τα χέρια μου δεν έχουν τόση δύναμη, θυμάμαι πόσα χέρια πέρασαν από κείνο το σπίτι. Θυμάμαι τα χέρια της θείας Αγγελικής, με τον επιβλητικό της κότσο στα μαλλιά, να μας πλάθει κεφτέδες και να σιγοτραγουδάει, να είναι η ήρεμη δύναμη δίπλα στη γιαγιά Μαρία, να τη βοηθάει στο σπίτι και στο μαγείρεμα· θυμάμαι τη θεία Αθανασία να μας δείχνει χορούς και τσιφτετέλια· τη θεία Χρυσούλα να καθαρίζει ό,τι χαμό αφήναμε με τον μικρό Νικολάκη, τον γιο της, και να βοηθάει τη γιαγιά σε όλες τις δουλειές, θυμάμαι το γέλιο της. Τον θείο σκέτο να παίζει μαζί μας κι εμείς να τρελαινόμαστε, τη γυναίκα του να μας φτιάχνει ρούχα για τις κούκλες μας, τον θείο Φώτη, το ατίθασο πνεύμα με το αυτοκίνητο μίνι. Θυμάμαι πολλούς και ο καθένας είχε τη θέση του στην οικογένειά μας και στις καρδιές μας.

Κεφάλαιο 43

Πέρασε ο καιρός, πέρασαν οι μήνες, κόντευε χρόνος κι όλα ήταν καθημερινά πλέον και η ζωή της οικογένειας συνέχισε και τα εγγόνια έφυγαν το καθένα για τον προορισμό του και η ζωή έδειχνε να ξαναπαίγει σε τροχιά. Ο μικρός εγγονός, που δεν πήρε μόνο το όνομα του παππού Χρήστου αλλά κι όλες του τις χάρες μιας και ήταν το καμάρι του από μωρό, τίμησε την αγάπη του παππού του και έγινε προστάτης για τη γιαγιά Μαρία.

Λες όμως κι είχε πέσει κατάρα με το που έφυγε ο παππούς Χρήστος και σε μια στιγμή, σε μια κακή στιγμή, σε μια λάθος επαγγελματική κίνηση, η οικογένεια αυτή βρέθηκε να έχει χάσει τα πάντα και να ξαναρχίζει τη ζωή της από το μηδέν, στην Αθήνα. Χάθηκαν ξαφνικά όλα! Χάθηκε το σπίτι εκείνο, με τα γλέντια, τον κόσμο που δέχτηκε και φιλοξένησε, τα γέλια και τις χαρές, τους φόβους και το κλάμα, τα συναισθήματα που απορροφούν οι κολώνες, τα πρεβάζια, οι πλίθες. Όλα χάθηκαν τόσο απότομα και σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα, που καμιά βοήθεια και καμιά σωτηρία δεν προλάβαινε να υπάρξει. Η δεύτερη κόρη γύρισε άρον άρον από την Ιταλία, ο εγγονός έφυγε από την Καλαμάτα και συνέχισε τη σχολή του στην πρωτεύουσα, κι η οικογένεια έμεινε να αιωρείται στο κενό, όπως κενό έμεινε για μεγάλο διάστημα και το ψυγείο του σπιτιού τους.

Όμως άντεξαν, και τα τρία παιδιά στάθηκαν στήριγμα στην αναποδιά αυτή και στήριξαν τον πατέρα εκείνον, που είχε δώσει και την ψυχή του για να τα δει να μεγαλώνουν, που όσο κουρασμένος κι αν ήταν δεν τους χάλαγε χατίρι, που τα έπαιρνε μαζί του ακόμα και στο γήπεδο με πολύ καμάρι, που είχαν γυρίσει μέρη και μέρη στην Ελλάδα και που δεν άφηνε μύγα να τ' ακουμπήσει και να τα πληγώσει. Ένας πατέρας από τους λίγους.

Η Αθήνα ήταν και ο τελευταίος προορισμός της γιαγιάς Μαρίας, που σαφώς πληγωμένη και η ίδια και καταβεβλημένη πλέον από την τελευταία και δύσκολη αλλαγή στη ζωή τους, έκανε πολύ μεγάλη προσπάθεια και κόπο για να αντέξει και να σταθεί στο παιδί της τον Ντίνο, αλλά προπάντων στα εγγόνια της. Η ζωή τους είχε οδηγήσει σ' έναν άλλο τόπο, άλλο τρόπο ζωής κι άλλους ανθρώπους.

Η γιαγιά σκλήρανε, βάρυνε, απελπίστηκε, μελαγχόλησε, έχασε την πίστη της στους ανθρώπους. Είδε το παιδί της να καταστρέφεται και να μην υπάρχει βοήθεια από πουθενά. Είδε να χάνεται το σπίτι τους, η ζωή τους, τα εγγόνια της, το χωριό που

τα μεγάλωσαν και τα ανάθρεψαν. Έφυγαν σαν κλέφτες μια μέρα που δεν θυμόταν καν πώς κλείδωσαν τις πόρτες, πώς μπήκαν στο αμάξι και πώς αποχαιρέτησαν τον τόπο τους, πώς άφησαν πίσω τους είκοσι χρόνια ζωής.

Έχεις ποτέ μυρίσει τον Αύγουστο; Έχει μια γεύση που δεν ξεχνιέται.

Έχεις ποτέ γευτεί την άνοιξη; Έχει ένα άρωμα μοναδικό.

Έχεις ποτέ πατήσει το νοτισμένο χώμα του φθινοπώρου;

Έχεις αφήσει να σου παγώσει το πρόσωπο ο αέρας του χειμώνα;

Τέσσερις εποχές... Εκείνες που αποχαιρέτησαν αφήνοντας πίσω τους το μικρό χωριό τους και πήγαιναν χωρίς στον ήλιο μοίρα σε μια πόλη που μέσα τους την ένωσαν χαοτική. Τι θα γινόταν;

Και ξαφνικά η τύχη παρουσιάζεται ξανά μπροστά τους σαν από μηχανής Θεός! Η γυναίκα του εργοστασιάρχη, μεγάλη πλέον σε ηλικία, μαθαίνοντας την ιστορία της οικογένειας και θέλοντας πιθανώς να επανορθώσει λάθη και παρεξηγήσεις του παρελθόντος, πρότεινε να σπουδάσει εκείνη τα παιδιά στην Αθήνα και να βοηθήσει την οικογένεια να ξαναχτίσει σιγά σιγά ό,τι είχε γκρεμιστεί. Κι έτσι τα παιδιά σπούδασαν, μεγάλωσαν, ερωτεύτηκαν, παντρεύτηκαν.

Τα κατάφερε η γιαγιά Μαρία. Ευτυχώς που η ζωή έχει πολλά χρώματα και μετά από μια μεγάλη μπόρα έρχεται ένα ουράνιο τόξο και δίνει ζωή, ελπίδα, νέα πνοή και όνειρα!

Στην Αθήνα φτιάξαμε ξανά τη ζωή μας και ζήσαμε αρκετά καλά. Η γιαγιά Μαρία γνώρισε τις οικογένειες των εγγονιών της, γνώρισε ανθρώπους που την αγάπησαν και τους άνοιξε την καρδιά της. Πρόλαβε να δει και δισέγγονο, ένα κοριτσάκι, παιδάκι της δεύτερης εγγόνας, της εφταμηνίτικης. Τι χαρά που είχε! Τι ευτυχία να πάρεις αγκαλιά το δισεγγονάκι σου! Κάθε φορά που έκανε την επίσκεψή της, έφερνε στη μικρή δισέγγονη κι ένα σακουλάκι σταφίδες. “Δίνουν δύναμη” έλεγε. Πόσο δίκιο είχε, να ήξερε... Αχ, αυτές οι σταφίδες! Και τότε τα γαλανά μαζί με πράσινα μάτια της γινότουσαν ακόμα πιο φωτεινά και δεν έπαψαν να φωτίζουν έτσι μέχρι το μεγάλο της ταξίδι.

Δυστυχώς η γιαγιά Μαρία, κοντά στα ογδόντα δύο της χρόνια διαγνώστηκε με καρκίνο. Δίπλα της η νύφη, με τα χρυσά χέρια του Μίδα, να στέκεται ο φάρος της μέσα στη σκοτεινιά του πόνου, μέχρι και μαζί της να κοιμάται ώστε σε κάθε πόνο της να την ακούει και να την ηρεμεί. Κάποτε μου είχε πει: “Η γιαγιά σας ήταν σαν μάνα μου! Περισσότερα χρόνια έζησα μαζί της παρά με τη δική μου μάνα. Κοριτσάκι μικρό

παντρεύτηκα και μείναμε απ' την αρχή στο ίδιο σπίτι. Την αγαπούσα και μ' αγαπούσε. Είχαμε τις διαφορές μας, όπως συμβαίνει σε κάθε οικογένεια, όμως η γιαγιά σας ήταν το μεγάλο στήριγμα όλων μας”.

Το τέλος της δεν ήταν εύκολο κι η γιαγιά κουράστηκε πολύ. Το σώμα την πρόδωσε κι εκείνη η μέση και τα πόδια, που τόσο άντεξαν, κόπηκαν στα δύο. Η γιαγιά Μαρία, η ακούραστη δύναμη με εκείνα τα τρυφερά χέρια, είχε πια κουραστεί πολύ. Τα γαλανά μάτια της έπαψαν να φωτίζουν ένα βράδυ που το φεγγάρι δεν υπήρχε στον ουρανό της Αθήνας, είχε κρυφτεί και πάλι.

Έφυγε η γιαγιά Μαρία, δεκαπέντε χρόνια μετά από τον παππού Χρήστο, καλοκαίρι του 2011 ήταν, κι ένιωσα, και ήθελα να πιστεύω, ότι η ψύχη της θα ήταν ανάλαφρη πλέον κι ευτυχισμένη, γιατί θα συναντούσε τους δικούς της.

Στο τελευταίο της ταξίδι τη συνόδευσαν όλοι οι συγγενείς από την Αθήνα, και όλα τα ανίψια της τίμησαν τη μνήμη της. Τίμησαν εκείνα τα χέρια που δεν έπαψαν ποτέ να μας χαϊδεύουν και να φτιάχνουν τις πιο νόστιμες τηγανιτές πατάτες.

Θυμάμαι αρώματα που τη φέρνουν γύρω μας, αρώματα που μας θυμίζουν ότι οι άνθρωποι αφήνουν το στίγμα τους σε κάτι μικρό, σε κάτι απλό, σε κάτι καθημερινό, χωρίς φανφάρες και τρανταχτά μνημεία. Η αγάπη τους περνάει σαν αέρας από δίπλα μας, από μέσα μας, από τις σκέψεις μας κι από τα λόγια μας. Κι όλα αυτά που μας δίδαξαν, είναι καταγεγραμμένα στη μνήμη μας και στην καρδιά μας.

Η γιαγιά Μαρία μας δίδαξε το νόημα της αγάπης και της οικογένειας. Πάντα θεωρούσε τον εαυτό της αγγράμματο, αλλά θέλω πλέον να της πω ότι, αν και αγράμματη, όπως άδικα χαρακτήριζε τον εαυτό της, μας μετέδωσε εκείνη τη σοφία που δεν γράφεται σε χαρτί. Μορφωμένος, αγαπημένη μου γιαγιά, δεν είναι εκείνος που μπορεί να διαβάζει καλά. Μορφωμένος είναι εκείνος που μπορεί να διδάσκει με αγάπη αυτό που ξέρει, όσο λίγο κι αν είναι.

Αντίο γιαγιά.

Επίλογος

Τα χεράκια της είναι τόσο μικρά ακόμα, αλλά κρατάνε το κάρβουνο με σταθερότητα και με σιγουριά, και η ταχύτητα που κινείται κάποιες φορές σου δίνει την αίσθηση ότι δεν ζωγραφίζει αυτή τη στιγμή ένα δεκαπεντάχρονο κοριτσάκι, αλλά μια ώριμη και έμπειρη γυναίκα, μια φτασμένη ζωγράφος.

Δεν με κοιτάει καθόλου. Απορροφημένη στον κόσμο των σκιών, των πινέλων, των γραμμών που αφήνει το ξυσμένο μολύβι της, δεν δίνει σημασία αν εγώ η γιαγιά της όλη αυτή την ώρα που της μιλάω, τη χαζεύω και την παρατηρώ συγχρόνως. Κάποιες στιγμές μόνο σταματάει, σκέφτεται, τότε μελαγχολεί και τότε χαμογελάει. Πότε με κοιτάει λοξά για να δει αν είμαι καλά και πότε σκουπίζει με το μπράτσο της τα ματάκια της που κάποιες φορές κατά τη διήγησή μου υγραίνονται και θολώνουν.

Της μιλάω, αναπολώ και θυμάμαι, κι εκείνη είναι σταθερή, εκεί μπροστά στον καμβά της, που δεν είναι ζωγραφισμένος μόνο με λαδομπογιές αλλά και με λόγια, λόγια που δεν φαίνονται και αναμνήσεις που γίνονται εικόνες, που ούτε κι εκείνες όμως φαίνονται με γυμνό μάτι. Εγώ όμως τις βλέπω ξεκάθαρα κι εκείνη η μικρή αχλαδιά παίρνει σάρκα και οστά, και ζωντανεύει μπροστά μου, ταξιδεύοντάς με.

Αρχίζω να αισθάνομαι τη ζεστασιά της, ν' ακούω το θρόισμα από τα φύλλα της καθώς περνάει από μέσα της ο αέρας και τη γαργαλάει. Μυρωδιές από καρπούς έρχονται δειλά δειλά στη μύτη μου και οι πατούσες μου ακουμπάνε στο νωπό χώμα, στις ρίζες της, που μόλις έχει ποτίσει ο παππούς μου ο Χρήστος.

Όλα ζωντανεύουν μπροστά στον καμβά της εγγονής μου και το μυαλό μου γυρίζει πίσω στον χρόνο, τότε που ήμουν εγώ η εγγονή και η γιαγιά μου μου έκοψε μια μέρα ένα αχλάδι από την κοντούλα και μ' εκείνα τα γαλαζοπράσινα μάτια της, περήφανη πλέον που τρώγαμε από τους καρπούς της μικρής Παναγιώτας, το σκούπισε στην ποδιά της και, χαϊδεύοντάς μου το κεφάλι, μού το έδωσε να το φάω. Ω, τι γλυκός ο χυμός του, που πότισε το στόμα μου από την πρώτη κιόλας δαγκωνιά! Ένα «κρατς» ακούστηκε ανάμεσα απ' τα δόντια μου και η τραγανή σάρκα του άρχισε να λιώνει σιγά σιγά σε κάθε ροκάνισμα. Μια μυρωδιά και μια γεύση που σήμαιναν ότι είχε έρθει ο Αύγουστος κι ότι η αχλαδιά καρποφορούσε για ένα ακόμα καλοκαίρι. Ένα ρυάκι απ' τον χυμό έσταξε έξω από τα χείλη μου και κύλησε σιγά σιγά μέχρι το σαγόνι μου πριν το σκουπίζει βιαστικά η παλάμη μου για να μην προλάβει να στάξει στο καλό μου φόρεμα.

Ήταν δεκαπενταύγουστος! Θα πηγαίναμε σε κάποιο πανηγύρι στο κοντινό χωριό. Η μητέρα μου είχε φορέσει το καλό μου φόρεμα· ένα κίτρινο, ολοκίτρινο κοντό φορεματάκι με έναν μεγάλο φιόγκο που δενόταν πίσω. Πόσο μου άρεσε εκείνο το φόρεμα! Αμαρτία να το λερώσω από την επιμονή μου να φάω εκείνη τη στιγμή αχλάδι και κρίμα που θα με μάλωνε η μητέρα μου και πω πω τι ντροπή, θα πήγαινα με κατακόκκινα μάτια από το κλάμα στη γιορτή στο πανηγύρι.

Η γιαγιά Μαρία με κοίταγε από μακριά και χαμογελούσε και μου έκανε νόημα να πάω να με σκουπίσει με τη μπροστέλα της, που είχε μόνιμα φορεμένη πάνω της, μιας και κατάλαβε τις σκέψεις μου και τον φόβο ότι θα με κατσάδιαζε η μητέρα μου. Κι έτρεξα να μου σκουπίσουν το πρόσωπο εκείνα τα χέρια που ήταν πάντα ζεστά και μαλακά και την ίδια στιγμή σκούπιζα τις παλάμες μου στο πίσω μέρος του φορέματος πάνω ακριβώς στον κίτρινο φιόγκο. Αχ, εκείνα τα χέρια των γιαγιάδων, που εκπέμπουν μια ζεστασιά και μια ζαβολιά συγχρόνως, γιατί πάντα ξέρουν να μας καλύπτουν και να συνωμοτούν με εμάς τα εγγόνια τους, κάνοντάς μας όλες τις χάρες...

Σαν παραμύθι οι σκέψεις χόρευαν στο μυαλό μου και στα μάτια μου, που ήταν υγρά, φορτωμένα με δάκρια, κι έδωσα πολύ αγώνα για να τα κρατήσω ώστε να μην κυλήσουν. Πιάνω το χέρι της εγγονής μου, της μικρής μου ζωγράφου, και αγγίζοντάς το τρυφερά, της δίνω να καταλάβει ότι τελείωσε το έργο της και είναι τόσο τέλειο, τόσο ζωντανό!

Τα ματάκια της με κοιτάζουν πλέον βαθιά μέσα μου και μου χαμογελά πονηρά:

«Θέλω να πάω στο χωριό σου, γιάγια μου. Θέλω να δω κι εγώ εκείνο το δεντράκι, τη μικρή σου αχλαδιά, και τώρα καταλαβαίνω πια την αγάπη σου για το απέναντι σπίτι. Γιάγια μου, υπάρχει ακόμα η αχλαδίτσα της μικρής Παναγιώτας;»

«Δεν ξέρω, μωρό μου. Δεν μπορέσαμε να πάρουμε πίσω το χωράφι της γιαγιάς Μαρίας. Τα καλοκαίρια όμως πηγαίναμε και το βλέπαμε από μακριά. Τη χαζεύαμε και χαμογελούσαμε που ακόμα έστεκε εκεί, φύλακας πλέον του σπιτιού και του κτήματος».

Πλέον δεν ξέρω αν μπορώ να γυρίσω σ' εκείνα τα μέρη, ούτε αν μπορώ να πατήσω στα άγια εκείνα χώματα. Έτσι κι αλλιώς, όλα έχουν αλλάξει. Γι' αυτό κι όταν είδα τη μικρή αχλαδιά απέναντι μου, τότε που αγόρασα το σπίτι με τον άντρα μου, η καρδιά μου σπάραξε και ξύπνησαν μνήμες παλιές και γνώριμες. Ξύπνησαν συναισθήματα από τα βάθη των χρόνων. Αισθάνομαι εκείνα τα χέρια της να μας χαϊδεύουν και να μας κανακεύουν. Θα ήθελα να την είχα μαζί μου, να της έδινα ένα

φιλή και μια αγκαλιά. Να κερδίσω μέρες και ώρες που έχασα από δίπλα της. Όταν ήμουν μικρή και δεν ρώταγα: όταν έγινα γυμνασιόπαιδο και δεν προλάβαινα να περάσω χρόνο μαζί της, παρά έτρεχα με ένα ποδήλατο και μια πορτοκαλάδα στο χέρι: όταν αργότερα πέσαμε όλοι με τα μούτρα στις δουλειές στην Αθήνα κι εκείνη έμενε μόνη της στο σπίτι με μια οθόνη και μια κατσαρόλα: όταν ερωτευμένη της έδινα ένα φιλή κι εξαφανιζόμουν.

Θα ήθελα να μην είχα υπολογίσει λάθος τον χρόνο, το λάθος που κάνουμε όταν πιστεύουμε ότι τους ανθρώπους μας θα τους έχουμε δίπλα μας για μια ζωή. Έχουμε καιρό, λέμε. Όμως κάνουμε λάθος, κάτι δεν μετράμε σωστά, κάτι δεν υπολογίζουμε όπως πρέπει. Και τότε μια μέρα αντιλαμβανόμαστε ότι ο χρόνος είναι κάτι άπιαστο, αόρατο, χωρίς σώμα, άυλο.

Τελικά εμείς είμαστε ο χρόνος. Εμείς είμαστε η ουσία. Εμείς είμαστε η ύλη.

Τώρα στα ογδόντα μου τη σκέφτομαι πολύ τη γιαγιά μου. Αυτή η γυναίκα μάς μεγάλωσε, μάς κανάκεψε, μάς ντάντεψε με όλη της την αγάπη και τη φροντίδα της.

Θέλω να ονειρευτώ, να ξαπλώσω πάνω σ' εκείνα τα χώματα, σ' εκείνα τα χώματα που μυρίζουν αγάπη, φροντίδα, οικογένεια και σπιτική χορτόπιτα.

Η εγγονή μου πετάγεται από το σκαμπό και με ενθουσιασμό ρωτάει, χωρίς να δέχεται αρνητική απάντηση:

«Τι λες για αυτό το Σαββατοκύριακο, γιαγιά μου;» και μου κλείνει πονηρά το μάτι. «Φεύγουμε αύριο κιόλας. Ετοίμασε μια βαλιτσούλα και πάμε να δούμε το κτήμα σας! Να δοκιμάσω εκείνα τ' αχλαδάκια, να δω το σπιτάκι, να πάρω μαζί μου χώμα να το 'χω για φυλαχτό! Νιώθω πως μ' έκανες να καταλάβω πολλά».

Πονηρά μου κλείνει όμως το μάτι και η αχλαδιά από το απέναντι σπίτι, και ήδη οι πατούσες μου νιώθουν το νοτισμένο χώμα που μόλις έχει ποτίσει ο παππούς Χρήστος. Τώρα πια ξέρω τι ήταν αυτό που είχα αφήσει στη μέση! Ο παππούς κι η γιαγιά έχουν έρθει σαν αερικά και με τα μαγικά τους χέρια πήραν το βάρος της ψυχής μου και το σκόρπισαν, για να το μοιραστούν μαζί μου τα βουνά, η θάλασσα, το χώμα, τα δέντρα, τα ποτάμια, ώστε να μην είναι πια ασήκωτο.

Νιώθω το χεράκι της εγγονής μου, το ζεστό και μαλακό χεράκι αγγέλου, πάνω στο δικό μου σκληροτράχηλο και κρύο δέρμα της παλάμης μου, και παίρνω τη ζεστασιά του και τη ζωντάνια που εκπέμπει.

Να ξέρετε ότι όλες οι γιαγιάδες μας είναι παρέα εκεί πάνω... Μαγειρεύουν μαζί, μιλάνε για εμάς μαζί, λένε τα καμώματά τους και δοκιμάζουν το γλυκό του κουταλιού η

μια από την άλλη. Κι ίσως πότε πότε κάνουν βόλτες γύρω απ' το φεγγάρι.

Να μην αφήνεις τον χρόνο να τρώει τη ζωή σου. Να αγαπάς, να αγαπηθείς, να δώσεις και να πάρεις. Μην πεις «ποτέ», μην πεις «θα έχω χρόνο να...;» Όχι, μην το πεις ποτέ. Άγγιξε, νιώσε, μύρισε, γεύσου. Η ζωή είναι ταξίδι με γεύσεις και με αρώματα.

Και θα μπορούσα να πω σ' όλον τον κόσμο: Τρέξτε να αγκαλιάσετε, να αγαπήσετε, να δείξετε σ' αυτούς που αγαπάτε ότι είναι σημαντικοί για εσάς, τρέξτε να προλάβετε τον χρόνο πριν σας προλάβει εκείνος. Να μην τον αφήσετε να σας ξεγελάσει. Δώστε ένα φιλί, κάντε μια αγκαλιά, πείτε δυο λόγια τρυφερά. Κάντε τους ανθρώπους σας να νιώσουν μοναδικοί για εσάς. Πείτε «ευχαριστώ», πείτε «συγγνώμη», πείτε «μου λείπετε!» Μην αφήσετε στιγμή να πάει χαμένη! Δεν είναι το χάδι που δέχτηκες, αλλά αυτός που σου το χάρισε. Δεν είναι το φαγητό που έφαγες, αλλά ποιος στο μαγείρεψε. Δεν είναι το κρυφό σοκολατάκι που δοκίμασες, αλλά ποιος κρυφά στο έδωσε. Δεν είναι το χαρτζιλίκι που πήρες, αλλά ποιος το στερήθηκε για σένα. Τίποτα δεν θα είναι το ίδιο, ούτε θα έχει την ίδια αξία όταν χάσεις εκείνον που απλόχερα στα έδινε.

Αυτά τα λάθη θα διόρθωνα κι εγώ: Το ότι μετρούσα με λάθος τρόπο. Το ότι στη ζωή δεν υπάρχει λόγος να μετράς τον χρόνο και να τον τοποθετείς καθώς σε βολεύει. Ο χρόνος δεν μπαίνει σε κανένα καλούπι. Ο χρόνος δεν σταματά ποτέ να κυλάει. Οι μόνες στιγμές που πρέπει να μετράμε είναι εκείνες που μας δίνονται, και όχι εκείνες που περιμένουμε να έρθουν. Να μην μετράς λοιπόν... Μην περιμένεις... Δράσε!

Όλοι έχουμε κάποια γιαγιά Μαρία στο σπίτι μας να μας κανακεύει και ν' απλώνει παντού σεμεδάκια και δαντέλες, κι όλοι έχουμε μια γιαγιά Μαρία μέσα μας να ζεσταίνει μ' εκείνα τα χέρια τις παιδικές ψυχές.

Κάπου εκεί ψηλά το φεγγάρι μου χαμογελά κι εγώ του το ανταποδίδω.

Κλείνω τα μάτια κι ακούω τα τζιτζίκια της μικρής Παναγιώτας, και μου έρχεται ένα άρωμα από τον μοσχοβολημένο καρπό της αχλαδιάς, κι αμέσως γεμίζει το στόμα μου με τη γεύση και το άρωμα που μας θυμίζει ότι υπάρχει κάτι πέρα από εμάς, κάπου μακριά.

Ευχή σας δίνω... Αν τύχει και περάσετε από το κτήμα της γιαγιάς Μαρίας, πλησιάστε και κόψτε ένα αχλάδι από εκείνο το δεντράκι. Ακούστε το θρόισμα των φύλλων του που σας μιλάει, κι ίσως νιώσετε κι εσείς ότι τελικά είμαστε φως και σκοτάδι. Απλά μένει να διαλέξουμε ποιο θα βλέπουμε κάθε φορά που θα ανοίγουμε τα παράθυρα της ψυχής μας.

Εκεί είναι πάντα το δεντράκι. Στέκεται καμαρωτό. Φύλακας του σπιτιού και των ψυχών που χορεύουν γύρω από το φεγγάρι.

ΤΕΛΟΣ!

Γλαρόλυκοι

glarolykoi.net

Πόλυ Γιαννοπούλου

facebook.com/politimigianno

instagram.com/politimigianno

Κατερίνα Φώσκολου

deviantart.com/pendulumphotography

Άδεια χρήσης

creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

Ανάμεσα σε δυο λιμάνια βρίσκεται ένα χωριό της Μεσσηνίας.
Και σε μια άλλη εποχή...
Τότε που ο κόσμος είχε άρωμα από μούστο και γλυκόπιτο κρασί...
Τότε που ο κόσμος είχε ένα σεντούκι για να φυλάει κομμάτια της ζωής του...
Τότε, ανάμεσα στο γαλάζιο του ουρανού και το πράσινο του
κάμπου –όπως ήταν και το χρώμα των ματιών της–, γεννήθηκε η γιαγιά μου.
Η γιαγιά Μαρία.
Η ιστορία της πλέκεται νήμα νήμα στις σελίδες αυτού του βιβλίου.
Μια ιστορία περίπλοκη, όπως περίπλοκα έπλεκε κι εκείνη τις δαντέλες της
και τα ρούχα τα δικά μας. Και με πολλή αγάπη.
Ένα δέντρο φρουρός της και προστάτης της ως το τέλος
έρχεται διαρκώς στη θύμησή μου και μου ξυπνάει αναμνήσεις και αρώματα.
Αυτά τα αρώματα θέλω κι εγώ με αγάπη να απλώσω στο
«πραπέζι» της ζωής σας, σαν εδέσματα, για να πάρουν τη γεύση και
το νόημα που θέλει να νιώσει ο καθένας από εσάς.
«Κράτα το σαν φυλαχτό» μου είπε κάποτε.
Και το έκανα... Μέχρι τώρα!

978-618-85998-9-5

